

www.corum.bel.tr
© f t crmbelediyesi

SEHİR DEFTERİ

ÇORUM BELEDİYESİ KÜLTÜR - SANAT - EDEBİYAT DERGİSİ

YIL :2 SAYI :5

İÇİNDEKİLER

Başkan'dan	2
Genel Yayın Yönetmeninden	3
ŞEHİR VE MEDENİYET	
Gösteri Dünyası Olarak Mekân ve Ruh Diyalektiği	4
Şeyma KARACA KÜÇÜK	
Şehir ve İnsan	6
Ecir DEMİRKIRAN	
Şehrin Ölümü	9
Necat YAZICI	
ŞEHRE ÖZLEM	
Özgür Birey Çağrısının Çoğalttığı Bireyselleşme	10
Erdal ŞAHİN	
ŞEHİR VE TARİH	
Çorum Vapuru Yangını	14
İbrahim GÖSTERİR	
İskilip'te Romalılardan Kalma Bir Taş Anıt: İskilip Mil Taşı	18
Mürsel SÜMER	
Mitolojiden Efsaneye Kaplumbağa	20
Şenay SULUK ŞENCER	
Ömer B. Abdülaziz'in İcraatları	24
Ethem ERKOÇ	
1800'lü Yıllarda Çorum'da Evlilik	26
Mennan Tarık TÜFEKÇİ	
ŞEHİR VE EDEBİYAT	
Müezzinlere Kuyumculuk Dersi	28
Cahit KOYTAK	
Elvan Çelebi'nin, Babası Âşık Paşa'ya Cevaben Yazdığı Sufiyane Şiir	29
Prof. Dr. Özer ŞENÖDEYİCİ	
Vukuf-Vakıf-Akif	33
Osman ŞİMŞEK	
Neredeyim	34
Songül ÖZEL	
Şebçerağ	34
Canan KÖKSAL	
Alışmaya Alışmak	35
Nuray ALPER	
Akif Olmak	36
Selim ÜMÜTLÜ	
Son Nakarat	38
Halit YILDIRIM	
Ruhların Göçü	38
Mustafa OZULU	
Üçlemeler	39
Hızır İrfan ÖNDER	
Söze ve Öz'e Dair	40
Mustafa IŞIK	
İki Yay Aralığı Kadar	41
Mehmet OKUMUŞ	
Eve Dönen Adam	42
Arif Onur SOLAK	
İğreti Ölüm	45
Ethem ERDOĞAN	
Câna	45
M. Yaşar GENÇ	
Vahyin Işığında Sevelim	46
Behçet GÜLENAY	
Yükseliyorken Ölüm	48
Hasan AKBAL	

Esmer Sözler	49
Kenan YAŞAR	
Tahterevalli	50
Ezgi Fatma AÇIKGÖZ	
Dededen Toruna Güzel Hava	52
İlkay COŞKUN	
Çiğdemler Bahar Kokar	54
Osman KESER	
Yük Olmadan Meleklerle	55
Hüseyin KIR	
Tut Ki	55
Tuğba KAN	
Dükkân Senin	56
Ahmet ÖĞÜNÇ	
Aşk	59
Levent SARI	
Mustafa Necati Sepetçioğlu Hafızamızın Kaydıdır	60
Reşit Güngör KALKAN	
Seyr-i Afak	62
Nuh COMBA	
Yol İçinde Yollar Gizli Gören Yok	62
Âşık Rifat KURTOĞLU	
Şiir Gazeli	63
Bekir OĞUZBAŞARAN	
Düş'tü Yâr	63
Mustafa SADE	
Çorumlu Yazar Şükrü Gümüş	64
Muzaffer GÜNDOĞAR	
Eskiden	67
Sevda DOĞAN KARAKAŞ	
ŞEHİR VE KÜLTÜR – SANAT	
Vezir Gambiti'nde Kraliçe Olmak	68
Nilüfer AŞKIN	
ŞEHRİN HAFIZASI	
Fındık Gelin	70
Hasan KORKMAZ	
Edebiyatımızda ve Halk Biliminde Kağnı ve Köple İlgili Deyimler, Atasözleri ve Maniler	74
Can YOKSUL	
Bayatlı Nihâni'den Destan-ı Kurile (Kolera)	77
Kürşat Şamil ŞAHİN	
ŞEHRİN MUSİKİSİ	
Türkiye'de Kentin ve Müziğin Kesiştiği Öyküye Dair Yüzey Bakış	78
Selçuk KÜPÇÜK	
Adile Kurt Karatepe ile Türkü Tadında Bir Söyleşi	81
Adile Kurt KARATEPE	
ŞEHİR ve KİTAP	
Nurullah Genç'in İntizar Romanı Üzerine	86
Ayşe YAZ	
ŞEHİR ve İNSAN	
Nilgün Ayşecik ÇEVİK ile Sanat Üzerine	90
Dursun Boran ORAN	
UZAKLAR	
Basra Körfezi'nden Yükselen Yıldız: KATAR	94
Ertuğrul AYDIN	

ŞEHİR DEFTERİ

ÇORUM BELEDİYESİ
KÜLTÜR - SANAT - EDEBİYAT DERGİSİ

YIL:2 SAYI: 5

3 AYDA BİR YAYIMLANIR

Çorum Belediyesi
Adına
İmtiyaz Sahibi
Dr. Halil İbrahim AŞGIN
Belediye Başkanı
Genel Yayın Yönetmeni
Turhan CANDAN
Yazı İşleri Sorumlusu
İsmail YAĞBAT

Yayına Hazırlayanlar
Mahmut YABACIOĞLU
Halit YILDIRIM
Hüseyin KIR
Mehmet OKUMUŞ
Nilüfer AŞKIN

Çorum Belediyesi
Kent Arşivi
Tel: +90 364 225 08 10 - 1539
www.corum.bel.tr

Grafik Tasarım
Aydın TUTCALI

Kapak Foto:
Osman KESER

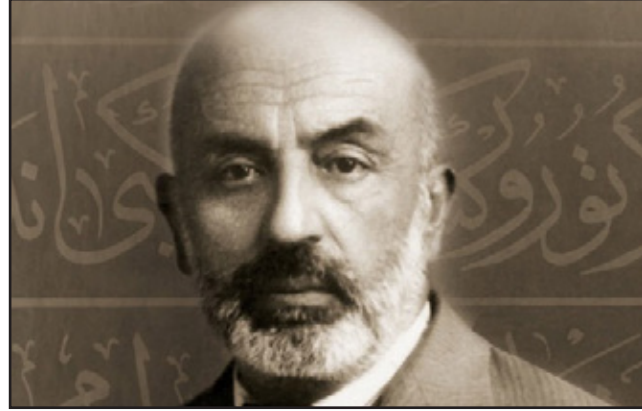
Baskı & Cilt
azimnmtbaacilik
www.azimnmtbaacilik.

İletişim Adresi
sehirdefteri@hotmail.com

BAŞKAN'DAN...

“Barış, eşitlik, kardeşlik ve hoşgörü” ile anılan ve binlerce yıllık tarihini bu ilkeler üzerine inşa eden güzide şehrimiz Çorum’dan yazarlarımıza, okurlarımıza sevgi, saygı ve kalbi muhabbetlerimi sunuyorum. “Şehir Defteri” olarak her sayıda artan heyecanımızla beşinci sayıya ulaşmanın haklı onurunu yaşıyoruz. Şehrimiz ve ülkemizin yazılı kültür hayatına katkı sunacağına inandığımız yazı ve şiirlerle okurlarımızın karşısında olmaktan mutluluk duyduğumuzu ifade etmek isterim.

2021 yılı uzun ve yorucu geçen pandemiye rağmen önemli kültür etkinliklerinin yapıldığı/yapılacağı bir yıl oluyor. Bu yıl, UNESCO’nun anma törenleri kapsamına aldığı Hacı Bektaş-ı Veli’nin 750’nci vefat yıldönümü. Bu amaçla ülkemizde de Hacı Bektaş-ı Veli Yılı ilan edildi. 2021 yılı, Türk dili ve kültürünün en önemli şahsiyetlerinden, şair Cemal Süreya’nın tabiriyle ‘Türkçenin Süt Dişi’, Yunus Emre’nin vefatının 700’ncü yıldönümü, UNESCO tarafından anma ve kutlama yıl dönümleri arasına alındı. Anadolu’da ahilik teşkilatının kurucusu esnaf ve sanatkâr zümresinin piri olarak kabul edilen Ahi Evran da doğumunun 850. yılında çeşitli etkinliklerle anılıyor.

Türkiye Büyük Millet Meclisimiz, Türk milletinin bağımsızlık mücadelesinin simgesi olan İstiklal Marşı’mızın kabulünün 100’ncü yıldönümü münasebetiyle ülkemiz genelinde yıl boyunca İstiklal Marşı’mızın kabulünü ve Mehmet Akif Ersoy’u anma etkinlikleri düzenlenme kararı alındı. Bu etkinlikler her şehrimizde yapılıyor. Tarihteki şanlı yürüyüşümüzü, milli ve manevi değerlerimizi, bağımsızlık tutkumuzu, bayrak sevgimizi, milletçe tek yürek olduğumuzda neleri başarabileceğimizi en güzel şekilde anlatan İstiklal Marşı, Milli Mücadele döneminde olduğu gibi bugün de milletimize umut ve cesaret vermeye devam etmektedir.

Çorum Belediyesi olarak ülke ve milletimizin bu özel günlerine uygun çalışma, etkinlik ve programlarla şehrimizin kültür hayatını canlı tutmaya gayret ediyoruz. Şehir Defteri dergimize katkı yazı ve şiirleriyle, fotoğraflarıyla, eleştiri ve tavsiyeleriyle bizi teşvik eden tüm kültür insanlarımıza şükranlarımızı sunuyorum. Bir sonraki sayıda buluşmak dileğiyle...

Dr. Halil İbrahim AŞGIN
Çorum Belediye Başkanı

BAŞLARKEN...

Foto: Hasan Akbal

Şehir Defteri’mize zamana ve hayata dair kayıt düşmeye devam ediyoruz. Cümlelerle, dizelerle, fotoğraflarla insanı ve şehri anlatma gayretimizin ürünü olan dergimizi 2021’in baharında 5. sayısı ile kıraatinize amade.

Bahar, hep beklenendir; ama bizim kuşağımız hiç bu kadar iştiaqla beklemişti baharı. Bir yılı geride bıraktığımız virüslü hayattan artık kaçarcasına kurtulmak istiyor şehir. Parklarıyla, bahçeleriyle, sinemalarıyla, tiyatrolarıyla, dost sohbetleriyle, okur-yazar buluşmalarıyla hayatı yeniden yeşertmenin arayışı içindeyiz. Şehirli olmak, şehirde yaşamak hiç bu kadar cazibesini kaybetmemişti. Şehirlerin bombalandığı savaş yıllarından beri hiç bu kadar kaçıp kurtulmak istemiştik şehirden.

Şehre bir an önce bahar gelsin artık bütün özgürlüğüyle, bütün renkleri ve cıvıltısıyla.

Kültürpark’ta sabah yürüyüşü, Millet Bahçesi’nde çay simit, Güngörmüşler Konağı’nda kitap buluşması, DTS’de tiyatro, Tıkı’nın kahvede hasbihal... Ve okullarda gürül gürül çocuklar!

İçimizi karartan haber bültenleri de gidiversin virüsle birlikte. Jeopolitik kontrolden biyopolitik kontrole, iklim değişikliğinden kuraklık ve gıda krizine, Bil Gates’in sentetik et projesinden çıplı insana, insanlığımızı dumura uğratan teknoloji bağımlılığına kadar hayat yaprağını kemiren ne varsa çıksın hayatımızdan. Artık rahat nefes almak ve yaşamak istiyoruz.

Bu kısıtlı dönemde istediğimiz her etkinliği gerçekleştiremesek de boş durmadık. Şehir Defterimize katkı veren şairlerimizin bir kısmıyla “İ. Elvan Çelebi Şiir Akşamı” etkinliğimizi Yunus Emre şiirleri okuyarak

sosyal medya üzerinden gerçekleştirdik, ikincisini daha geniş katılımı 2021 Haziran’ında Elvançelesi Köyümüzdeki külliye içerisinde gerçekleştirmeyi planlıyoruz.

“Ben ölürsem vasiyetim sizlere
Çalgılı türkülü sürün götürün
Sarıp sarmalaman kirli bezlere
Yarin yazmasına bürün götürün”

diyen Aşık Borani’miz aramızdan ayrıldı. Hemşehrimiz, Âşık edebiyatımızın yaşayan önemli temsilcilerinden biriydi. Valimiz Mustafa ÇİFTÇİ ve Belediye Başkanımız Halil İbrahim AŞGIN, kendisine özel ilgi göstermişler; şiirlerinin “AŞIK BORANİ- Söz İnsanın Aynasıdır” ismiyle iki cilt olarak yayımlanmasını sağlamışlardı. Nicedir yapmayı planladığımız; hatta provasını bile yaptığımız “Aşık Borani’ye Vefa Gecesi”ni pandemi yasakları gereği gerçekleştirememenin üzüntüsünü yaşıyoruz. İlk fırsatta Borânî dostlarıyla bu programı da gerçekleştireceğiz.

5. Sayımıza ek olarak Yunus Emre sayımızı okurlarımızın ilgisine sunuyoruz. Bu çalışma Şehir Defteri’nin ilk eki olarak yerini almış oldu.

Katkı vererek dergimizi zenginleştiren şair ve yazarlarımıza şükranlarımızı sunuyoruz.

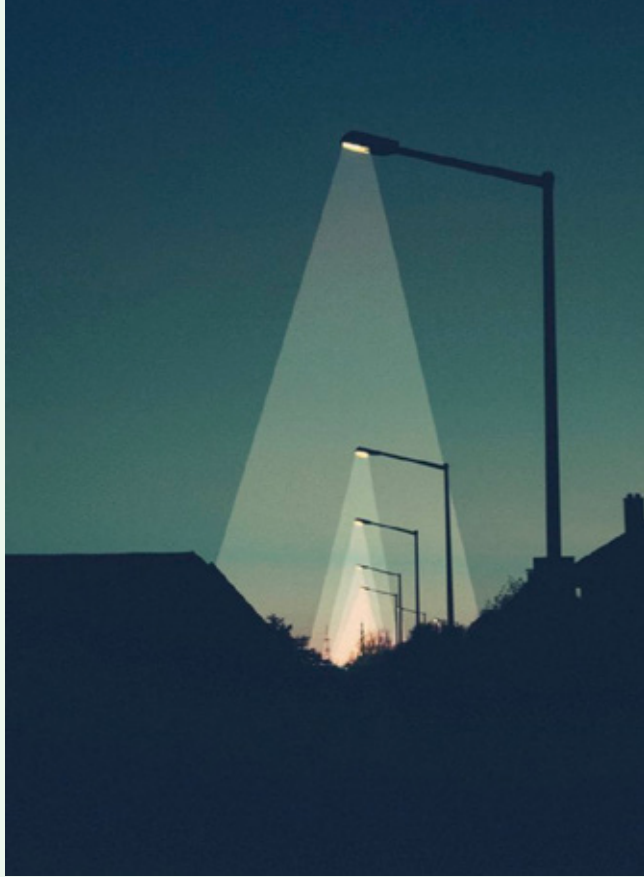
6. sayımızda buluşmak üzere, selamette kalın...

Turhan Candan
Genel Yayın Yönetmeni

GÖSTERİ DÜNYASI OLARAK MEKÂN VE RUH DİYALEKTİĞİ

Şeyma KARACA KÜÇÜK¹

Mekânın Denetimi

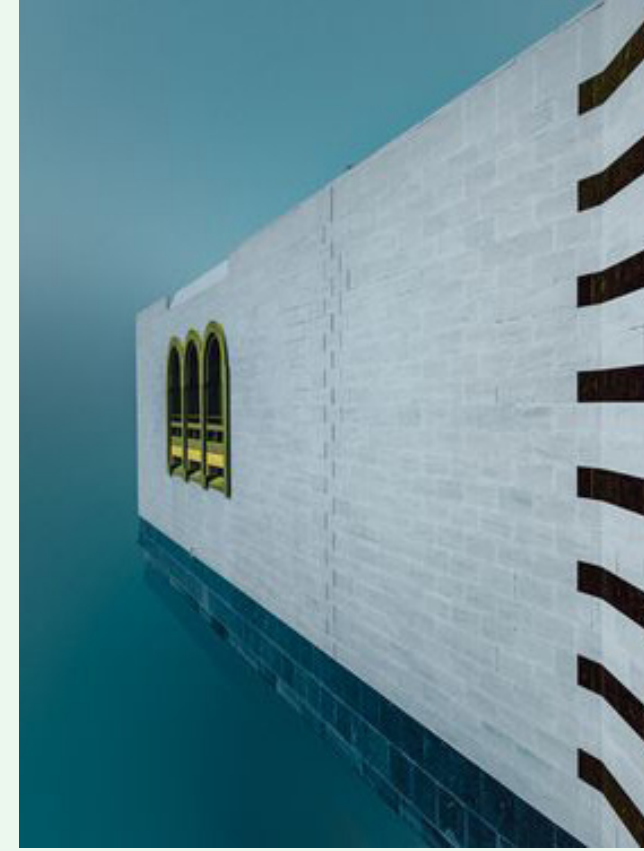
İçinde bulunduğumuz dünyanın çoğu kez sahne metaforuyla zikredildiğine şahit olmuşuzdur. Örneğin Shakespeare “As You Like” it adlı oyununda “tüm dünya bir sahnedir” ifadesini kullanır. Dünyanın performans yüklü bir alan olması barındırdığı mekânların değerlerini ve bu değerlerle insanların nasıl etkileşim kurduğunu da önemli kılar. Zira insanı insan yapan ve diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerden biri anlam yükleme kabiliyetidir. Hayata dair tüm vizyonunu eşyaya yansıtabilen insan için mekânın yüklendiği performans da oldukça önemlidir. Zira göstergeler bireye, topluma ve hatta yaşanan çağın ruhuna da ayna tutar. Peki, yaşadığımız çağ hakkında neler söyler mekânlar bize? Nasıl anlamlar yüklenir?

Özellikle modern dönem öncesi ve sonrası olarak bir yol ayrımında durduğumuz vakit Weber’in göz-lüğünü takarsak –ki bu noktada batılı bir perspektif kullanmış oluruz- “tarihi derinden büyü bir geç-miş ter ederek büyü bozulmuş bir gelecek yo-luna girmiş” (Ritzer, 2016, s. 108) olarak görürüz.”

Yolumuz modern dönem kavşağına vardığında “ya-vaş yavaş doğal dünyanın anlam kapasitesinden yoksun bırakacak bir yolculuğa” (s.109) çıkarız. Weber’e göre anlam çözülmesine neden olan en önemli unsur dinin büyüsunü kaybetmesidir. Din karşısında konumlandırılan akla doğru yolculuğa çıkıldığında büyü bozumu meydana gelir. Geleneğin yitirilişi anlamına gelen bu durum eski-yeni arasında kes(ki)n çizgiler doğurur. Bu çizgilerin özellikle modern insanda açtığı yaralar büyüktür. Ancak tüketim araçları bu sefer farklı bir büyüleme metoduyla kitlelerin yarasına ve acısına sihirli bir el uzatma peşine düşmüştür. George Ritzer “*Büyüsü Bozulan Dünyayı Büyülemek*” adlı eserinde yeni tüketim araçlarının büyülü dünyasına odaklanır. Bunlardan ilki Paris Pasajlarıdır.

“Paris Pasajları” her iki tarafında karşılıklı dükkânların yer aldığı, metaların sergilendiği ve böylece Walter Benjamin’in deyiimiyle “tapınak” (s.116) haline gelen yapıları barındırır. Pasajlar üzerinden aynı zamanda bir fantazmagorya da yaratılır. Rüya ve fantezi içeren bu mekânlar metalara büyü-lü anlamlar yükler. Böylece kişi meta karşısında “zombi etkisi” (s.146) diye nitelendirilen seyirlik bir performans katılır. Bir yandan mekânın soluksuz izlenmesi diğer yandan insanın bu seyir sırasında farkında olmadan denetime tabi tutulması oldukça ilginçtir. Çünkü girilen rüya ve fantezi âleminde özgürleşme, akıldan uzaklaşma, denetimsizlik söz konusu olabilecekken yeni tüketim araçlarıyla bunların aksi yönünde hareket eden bir büyü yaratılması amaçlanır. Ritzer’in eserinde sık sık başvurduğu tüketim aracı Disney Dünyası’dır. Burası “kendiliğinden büyü yerine çok farklı, kitlesel üretilen, montaj hattı tarzında bilinçli olarak yaratılmış ve defalarca üretilen bir büyüdür.” (s.158). Bu büyülerin kaynağında ise yeni teknolojiler önemli bir yere sahiptir.

Örneğin televizyon ekranları bu büyüün yaratılma-sı ve devamlılığın sağlanmasında önemli araçlardan biri olarak görülür. Dünyayı bir gösteri alanı olarak dizayn eden televizyon ekranı “gerçekliği düzenle-meye” (Morley ve Robins, 2011, s.199) hizmet eder. Gerçekliğin kurmaca içine gömülmesiyle farklı bir biçimde tezahür etmesi zaman ve mekânın sınırları-

nı çözer ve böylece ortaya küresel bir köy çıkar. Kolektif kimliğin koruyucu ağı darbe aldığından gele-neğin sesinin gerilerde kaldığına dair bir algı oluşur.

Mekânın merkezleşmesi ve kayganlaşmasını Batı zihniyetinin bir büyü bozumu olarak değerlendirdiğinden bahsettik. Şimdi bu kavramları salt Batılı bir perspektiften değil de kadim kültürümüzden besle-nerek ele alalım. Büyü bozumuna yol açtığı düşünö-len modern döneme geçişin ve akılcılaştırma yön-temiyle yaratılan aşamaların bilincimizde büyük bir yara açtığını elbette göz ardı edemeyiz. Sık sık geçmişe özlem duyduğumuz ve nostaljik bir hissiyat peşine düştüğümüz de aşikar... Ancak tüm bunların yaralarımızı daha da derinleştirmekten öteye gitmediğini görüyoruz. Bunun için meseleye bir de medeniyetimizin kendine has düşünce ikliminden istifade ederek bakmakta fayda var...

Ruhun Hürriyeti

Bizler köklü bir medeniyetin çocuklarıyız. Ancak kendi neslim adına konuşacak olursam hür olduğumuzu zannetsek de zamana ve mekâna tutuklu olduğumuz gerçeğini saklayamayız. Ne demek zamana ve mekâna tutuklu olmak? Bir fast-food res-toranında televizyon ekranında hızla geçen imge-leri süzerek uzun bir sandalyeden bir bacağın kısa diğerinin uzunca salınması suretiyle, yarı oturur yarı ayakta vaziyette bir haldir desem zamana ve mekâna tutuklu olmayı kısmen anlatabilirim kanaa-timce. Zapt edilen, denetim ve gözetim altına alınan bir bedende ruhun hürriyeti nasıl hâsıl olabilir ki? İleri teknolojinin zamanı ve mekânı kısıtlayıcı bir unsur olmaktan çıkardığını söyledik ilk bölümde. Nasıl olur da hürriyet zannıyla tutukluluk gerçeğini bir arada yaşayabilir insan?

Bu durumun temel sebeplerinden biri eşyaya hik-met nazarıyla bakamayışımız gösterilebilir. Yitir-diklerimizi nostalji kümesinden çıkarıp eşyanın hikmeti olarak bakmanın zamanı geldi ve geçiyor bile. “Hikmet müminin yitiğidir” hadis-i şerifi bize aranması gerekeni işaret etmekle kalmıyor aynı za-manda uyarıyor da. Bir şey yitirilmişse daha önce-den sahip olunmuştur anlamına gelir. Öyleyse yiti-rilen ne zamandır ne de mekân. Yitirdiğimiz zannı sürekli bir akış halinde olan zaman ve mekâna nasıl bakacağımızı, göreceğimizi bilemeyeşimizden kay-naklanır. Eskinin yer sofrası yerini fast-food tarzı restoranda konumlandırılan uzun bacaklı sandalye-ye bırakmış olabilir. Ancak serzeniş ve şikâyet ma-kamından sesimizi duyurmanın beyhude olduğunu fark etmemiz gerekir. Hikmeti, özü, ruhu eskiyen zaman ve mekâna hasrederek çağın tekâmülünü anlamamız zor görünüyor. Yitirilenin mutlak kayıp olmadığını; içinde bulunduğumuz zaman-mekânın ve etrafımızdaki eşyanın özünü göremeyeşimizden kaynaklandığını ve böylece tutuklu kaldığımızı fark edebiliriz. Dijitalleşme, yapay zekâ, transhümanizm gibi insandaki özü ve buna bağlı olarak zaman ve mekân algımızı başkalaştırma gayesi taşıyan terim-leri sıkça duyduğumuz şu sıralarda mekânda hapsol-ma hissiyatına bir de buradan bakmakta fayda var...

KAYNAKÇA

Morley, David; Robins, Kevin. (2011). Kimlik Mekânları. İstanbul: Ayrıntı yayınları.

Ritzer, George. (2016). Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek. İstanbul: Ayrıntı yayınları.

¹ Dr. Öğretim Üyesi. Hitit Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu.

ŞEHİR VE İNSAN

Ecir DEMİRKIRAN

Foto: Ahmet Erdem

Çok değil 100 yıl önceki toplum yapımızda köy ağırlıklı bir yaşam sürdürülürken teknolojinin gelişmesi, ekonominin globalleşmesi ve nüfus dengesinin de değişimi ile şehirleşmeye daha fazla ihtiyaç duyulmuştur. Bugün dünya nüfusunun yarısı şehirlerde yaşarken ülkemizde bu oran %92,5'tir. Dünyada örneğin Hong Kong, Singapur gibi bazı ülkelerde ise nüfusun tamamı şehirde yaşıyor.

Bir hadiste “İnsanların arasına girip de sıkıntılarına katlanan, insanların arasına girmeyip de katlanmaktan daha hayırlıdır” (Tirmizi, İbni Mace) denmiştir. Bu hadise göre, şehirlerde insanlar toplu halde yaşadıklarından dolayı tebliğe daha elverişlidir. Bu vesile ile insanlar birbirlerini etkilerler.

Şehirler ihtiyaç üzerine kurulan yerlerdir. İstanbul gibi her asırda cazibe merkezi olan bir şehirde zaman zaman nüfus yönünden ciddi düşüşler yaşanırken belirli zamanlarda ise nüfusta sıçramalar görülmüştür. 20. yy başlarında Osmanlı - Rus savaşının etkisiyle Balkanlardan gelen göçmen dalgası İstanbul nüfusunu 1 milyona kadar çıkarmıştır. Osmanlı İmparatorluğunun yıkılması, Cumhuriyetin kurulması ile birlikte 1927 yılında yapılan ilk sayımda şehrin nüfusu 680.857 rakamına kadar düşmüştür. Ancak ülkeden göç eden yabancı vatandaşların ve sermayenin yerini belli bir süre sonra şartların olgunlaşması ile yerli sermaye almış olup şehrin nüfusu ise hızla artmaya başlamıştır. 1950 yılın-

da yapılan nüfus sayımında ise İstanbul'un nüfusu 983.041'e yükselmiştir. 1950 ile 2019 yılları arasında ise sanayi ve iş istihdamının artışı ile büyük gelişme gösteren İstanbul'un nüfusu 31 Aralık 2019 yılında yapılan sayım ile 15.052.000'e çıkmıştır.

Günümüzde insan hareketlerinin dengeleri hızla değiştirdiği aşikârdır. Örneğin Batman 1948 yılında birkaç haneli küçük bir köy iken MTA kurumunun yaptığı petrol arama faaliyetleri sonucu rezerv keşfi ile 8. petrol kuyusunun devreye girmesinin akabinde kurulan küçük bir rafinerinin köyün kaderini nasıl değiştirdiğini, köyün nasıl devasa bir şehre dönüştürmüştür. Ancak aynı yıllarda hemen yanı başında bulunan diğer komşu şehirlerin ise aynı oranda gelişme göstermediği gözlenmiştir. Rezerv bulunarak gelişen köy ise önce ilçeye, 16 Mayıs 1990 yılında ise il statüsüne kavuşturulmuştur.

Bu müstesna şehirde köylerden toplanan, okuma ve yazması olmayan ancak aidiyet duyguları çok fazla gelişmiş insanların, çalışma yerini bir aile şirketi duygusu ile benimseyip hizmet etmesi kısa sürede büyük sahaların keşfine ve yüzlerce kuyunun açılmasına ortam hazırlamıştır. Günlük üretimi kısa sürede 100.000 varile ulaşan şirket ile birlikte, şehirde baş döndürücü hız ve zaman içinde gelişen iş imkânı sayesinde iş gücüne duyulan ihtiyaçtan dolayı civar illerden tedarik edilen elemanlar sayesinde mevcut işletmede çalışan eleman sayısı 7000, diğer

ihtiyaç tedarikçileri ve aile nüfusu ile mevcut nüfus 40.000 civarına ulaşmıştır. Böylece Batman, kısa bir süre önce küçük ve mütevazı bir köyden büyük bir kasabaya dönüşmüştü. İş gücü yoğun bir şekilde istihdamı yükseltirken, bir yandan da şehri güzelleştiriyordu.

Disiplinli, iş ahlakı ile şekillenmiş bunca insanın yanı sıra kültür, örf ve ananeleri farklı olan insanlar; aynı iş yerinde çalışmanın getirdiği birlik ve beraberlikten dolayı, çıkması muhtemel olayların yerine bir arada yaşamaya imkân tanınmasının yanında, huzur ve refahı da beraberinde getirmişti. Oysa değişik kültür ve yetiştirme tarzı insanların bir arada yaşamasının çeşitli sıkıntıları da beraber getirmesi kaçınılmazdı. Yeni bireylerin öncekilerle temasının başlaması ile kültür çatışması muhtemeldi ama öyle olmadı. Burada etken olan faktör; her bireyin, maddi imkânlarının hemen hemen aynı olmasıydı. Yani bir tarafta varoşlar diğer yanda elit tabaka yoktu ve bu büyük bir avantajdı. Hal böyle olunca huzur ve refah birlikte yürüyordu. Bütün yaşananlar şehrin insanı şekillendirme durumu olarak karşımıza çıkıyordu.

Bunlar yaşanırken insan ile şehir arasında nasıl bir şekillenme oluşmuş olduğunu tahlil ettiğimizde karşımıza değişik bulgular çıkmaktadır. Tarih boyunca insanlar korunmaya ve birlikte yaşamaya ihtiyaç duymuştur. İnsanlar beraber yaşamaya başladıklarında kendi ihtiyaçlarını karşılayacak yardımcı unsurları da beraberinde getirmişlerdir.

Şehirler tıpkı çocuklar gibidir. Sahibinin elinden tutarak uzun bir yolculuğa çıkar. Değişik karakter ve amaç taşıyan insanların bir arada toplanıp yeni binalar kurması, bundan böyle hayatını idame ettireceği bu yerleşim yerine alışması, burayı kendine yurt olarak kabul etmesi belli bir zaman alır. Genellikle kişinin yaşadığı yerin değil doğduğu büyüdüğü yerin kökenine ev sahipliği yapması sebebi ile terk-i diyar anına kadar yaşadığı yer ve ortam, kişiliğinin şekillenmesinde temel faktördür. Bu yüzden yeni kurulan şehrin sahibi ve efendisi olduğu halde, kişinin burayı anavatanı olarak kabul etmemesi, kendisini doğduğu yere ait görmesi sebebiyle şehri benimsemesi ancak birkaç kuşak sonrasına nasip olur.

İnsanlar uzun bir süre yaşadığı şehri kendi düşüncesi doğrultusunda şekillendirir. Böylece yaşadığı şehri kendisine benzetmeye çalışır. Oysa şehirler

geçirdikleri savaşlarla karşılaştığı felaketlerle yetiştirdiği şahsiyetlerle bütünleşir ve gelişirler. Her şehrin hikâyesini orada yaşayan bireyler yazar. Tarihe yön veren asırlar sonrasına nesilden nesile ismini ezberleten şahsiyetler hep doğdukları yer ile anılırlar. Demek ki bir şehrin geleceği, o şehirde yaşayan bireylerin kendine has yönetim tarzı ile gerçek hüviyetini alır. Kadim şehir dediğimiz yerlerin tümünün, içinde bulundurduğu ve yaşamını şekillendirdiği özel insanlarla anılması bu yüzdendir.

Herhangi bir şehirde doğup tarihe, sanata, bilime yön veren bireyler doğup büyüyünceye kadar bu böyle devam eder. Örneğin tarihte birçok imparatorluğa başkent olmuş bir şehir ilerleyen süreçte bu konumunu kaybetse de o havayı muhafaza edebilmektedir. Yine içinde yaşadığı topluma yön vermiş peygamberler veya evliyaların da manevi etkileri aradan asırlar geçse devam etmektedir. Bu yüzden bu şehirlere evliyalar, enbiyalar, peygamberler şehri gibi isimler verilmekte manevi varlıkları ile o şehrin kültüründe, inancında, manevi havasında etkisini hala göstermektedirler. Bursa 10 padişaha, Siirt birçok salih insanlara ve evliyalara, Çorum sahabelere, Diyarbakır ise 10 Peygambere ve birçok sahabeye ev sahipliği yapmış şehirlerimizdir. Bu yüzden bu şehirler daha önce de belirttiğimiz gibi peygamberler şehri, evliyalar şehri ve padişahlar şehri gibi isimlerle anılmaktadırlar.

Bütün bu saydıklarımızın dışında edebiyatta bilimde, sanatta, dini konularda kendi rüştünü ispatlamış ve tarihe adını yazdırmış çok sayıda topluma yön veren değerler yetişmiştir. Kısacası önce insanlar şehirleri, sonra da şehirler insanları şekillendirmiştir.

Her şehrin kendine has gelenek, görenekleri, yargı değerleri ve bireylerin birbirleri ile iletişim farklılıkları olduğundan farklı din ve ırktan olan bireyler de içinde yaşadıkları toplum ile birlikte zaman ile yeniden şekillenmişler ve değişen dünyada aynı mecraya beraberce akmaya başlamışlardır.

Bir şehirde farklı toplulukların uzun zaman bir arada yaşamaları sonucu ortaya çıkan kuralların uygulandığı bir ortamın oluşması, ortamın yaşanılan şehirle özdeşleşmesi gibi, şehrin kendine has kuralları olarak ortaya çıkmaktadır. Bu da bize önce insanın şehri, sonra da şehrin insanı şekillendirdiği hükmünü bir kez daha hatırlatıyor.

Resim: Emiko Aida

Muhafazakâr şehir, laik şehir, modern şehir tabirleri, şehir ile insanın birlikteliği ile nasıl bir kalıba girdiğinin en güzel örneğidirler. Manevi mekânların şehre verdiği havayı, şehre ayak basar basmaz teneffüs edersiniz, buna karşılık modern bir şehre ya da asli anlamıyla modern bir kente ayak bastığınızda da aynı tonda o şehrin kendine has havasından etkilenmeniz doğaldır, bu bize sarmal ilişkilerde, şehir ile insanın ne denli iç içe girdiğini gösterir.

Yeryüzünde kutsal sayılan Mekke, Medine, Kudüs, Şam, Vatikan, Varanasi, Lhasa, Beytullahım gibi şehirler Allah'a ibadet etmek için her yıl milyonlarca insan tarafından yoğun bir şekilde ziyaret edilirler ve insanlar bu şehirlerdeki manevi havayı beraberce solumaktadırlar. Manen doyuma ulaşmak ve günahlardan arınmak için ziyaret edilen bu şehir ve mekânlar ya kutsal addedilen bir mabedin varlığından veya geçmiş zaman diliminde yaşayan ve insanların kurtuluşa davet eden peygamberlerin, azizlerin, sahabelerin, evliyaların mezarlarının bulunduğu yerler olduğundan kutsal sayılmışlardır.

Ancak İslam dininde Mekke ve Medine'nin önemi farklıdır. Peygamber Efendimiz tarafından sınırlarının çizilmiş, bu bölgelere "harem" adı verilmiştir. Zararlılar dışındaki hayvanların öldürülmesi ve bitki örtüsüne zarar verilmesi haram kılınmıştır. Bundan dolayı Mekke El-Beled-ül Haram, Kâbe El-Beyt-ül Haram, çevresindeki mescit de El-Mescid-ül Haram diye anılmaktadır. Böylelikle şehirler ve insanlar, aralarında güçlü bağ kurulmuş olup birbirini tamamlamışlardır.

İnsanlar şehirleri ilk inşa ettiklerinde kendilerine hizmet amacı ile kurmuşlardır. Ancak asırlar geçtikçe insanlar şehirlere hizmet etmişlerdir. Birbirini bu denli tamamlayan iki nesne az bulunur. Tarih boyunca insanlar hayatlarını idame ettirebilmek için şehirlerini ya yüksek dağların zirvelerine ya da yer altına inşa ederek diğer insanların saldırılarından ve istilasından korunmuşlardır. Yabani hayvanların ve insanların acımasız katliamlarına maruz kalmamak için şehirlerin etrafına surlar yapmışlardır. Böylece kendi hayatlarını biraz daha garanti altına almaya gayret etmişlerdir. Güçlü devletler kurdukları şehirlerde tarih boyunca bilim ve sanatta oldukça önemli bir yer edinmişlerdir. Kendi zamanlarının cazibe merkezi, ticaret merkezi olmuşlardır. Özellikle tarihi ipek yolu güzergâhında bulunan şehirlerde ticaret ve bilimde oldukça ileri gitmiş ve önemli eserler ortaya koyup insanlığa hizmet etmişlerdir.

Bizlere düşen de bu eserlere sahip çıkarak, şehrin manevi mirasını korumaktır. Şehir sadece maddi kaygıların, trafiğin, dev alışveriş merkezlerinin, rezidansların, çok katlı binaların konuşlandırıldığı mekânlar olmaktan kurtarılmalıdır. Ecdadın kuşlara, kedilere, köpeklere dahi yaşam alanları açtıkları, insanlara da kendini dinleme, tefekkür etme, maddi kaygılardan sıyrılarak iç huzurunu tesis edecek mekânları tanzim ve inşa ettikleri gibi bizler de sosyal şehirler kurmalıyız. Kentleri artık şehirleştirmek, kendini medeni addeden bizlerin asli vazifeleridir.

ŞEHİRİN ÖLÜMÜ

■ Necat YAZICI

Foto: Sedat Tezgül

Şairleri olmalı bir şehrin.

Her bir köşesinde umutları yeşerten, gönülleri meskur eden şiirler yapılmalı, şiirler okunmalı esrik bir coşkuyla. Edecekse insanlar bir şehirde isyan, ateşini şiirler tutuşturmalı. Öfkesi de tutkusu da dizelerden taşmalı şairlerin hepimizin namına.

Şiiri ve şairi olmayan bir şehir, şuur yitiminden ölmüş demektir.

Kâhinleri olmalı, rüyası olmalı bir şehrin. Geleceği okuyan ve isabetle kestiren kâhinler elli yıl sonrasını, yüz yıl sonrasını muştulamalıdır. Analar evladını kehanet/rüya gerçekleşsin diye yarınlara doğurmalılar. Tanrı'nın insandan ümidini kesmediğini, kesmeyeceğini ilan etmeli bir şehir böylece. Ama geleceğine dair inancı yahut rüyası yoksa ümidi kalmamışsa yarınlardan, kendi günahlarında dönüp duruyorsa ekseni bir şehrin, o şehir ölmüş demektir.

Bir ruhu/rüzgârı/nefesi olmalı şehrin onunla soluk alıp verdiği. Ölüyü diriltten, körü gördüren, sağırı işittiren o sağaltıcı soluk ki, maveradan kopup gelmeli, esip yakalamalı her bir nefsi. Gönülleri döyleyen bu ilahi nefhadan yoksun kalmışsa bir şehir, artık yaşıyor değildir.

Damarlarında kan değil can akmalı, sevgi dolaşmalı bir şehrin. Kabil Habil'i öldürmemeli, kargalar kılavuzu olmamalı yaşayanların bir şehirde. Yusuf'un makamı kuyular değil saraylar olmalı; on bir yıldız, güneş ve ay onun etrafında huşu ile kenetlenmeli. Yoksa öldürülüyorsa erkek çocukları ve payimal ediliyorsa kız çocukları bir şehrin, o şehir kendi ölüm fermanını imzalamış demektir.

Ozanları/sanatçıları olmalı bir şehrin. Ağıtların ve kahramanlıkların tellerinde canlandığı sazları olmalı. Türkü bilmeyene kız verilmemeli, (y)ırlı ile (y)ırsız ayrılmalı bir şehirde. Sazı yoksa ozanı yoksa bir şehrin, anılmaya değer nesi olabilir başka, neden yâd edelim o şehri?

Ölümle hayat, dost olmalı bir şehirde. Ölümle hayatın birbirini kardeşçe sarmaladığı bir şehirde yaşamalı insanlar. Huzur içinde ölmeye imkân bulunmayan, modernliğin ölümü unutturmak için şeytanla işbirliği yaptığı bir şehirde yaşamın sahiciliğine bizi kim ikna edebilir?

Kabristanında yalnızca ölüleri meskûn olan bir şehrin canlılığından bahsedilemez. Bir şehir, ölüp gitmişleri de yaşıyorsa ve yaşatılıyorsa canlıdır. Herkesin mutlak bir ölümle unutulmaya terkedildiği ve kimsenin bir daha hatırlanmadığı bir şehir, ölü bir şehirdir.

Bir ulu çınarı, bir de Ulu Camii olmalı bir şehrin. Üç neslin, dede/ata, oğul ve torunun altında gölgelendiği bir çınarı olmayan şehrin nesine meftun olunur? Atanın imam, oğulun müezzîn, torunun cemaat olduğu bir camisi yoksa bir şehrin, orada neyi büyükler ve yüceltir sakinler? Orada ancak salâ yakışır minarelere, biteviye okunan...

Delileri de olmalı bir şehrin velileri de. Velisi deli, delisi veli olmalı akıllılara inat. Nihayete ermeye hüküm giymiş bu hayatın çok da ciddiye alınmaması gerektiğini veliler ve deliler öğretmeli ve hatırlatmalı bir şehirde bizlere. Aramızda gezinen deliler yoksa rahatsız olmalıyız, hatta biz bile biraz deli olmalıyız sokaklarında dolaşırken şehrin. Sonra veliler çıkmalı karşımıza ve kendimizi kaybetmekten bizleri korumalıdır. Herkesin akıllı olduğu, akıllı geçindiği bir şehir çok da yaşıyor sayılmaz.

Kendi yaşamayan, yaşamayı bilmeyen şehir kimseyi de yaşatmaz. Hazdan ve hızdan korumayan, hazdan ve hızdan korunmayan bir şehir, insan oluşumuzu anlamlı kılmayacaktır. Ölü bir şehre karşı direnmek, o vakit, insani bir vazifedir artık.

Ne demişti şair:

*Bir şehrin urgan satılan çarşıları kenevir
Kandil geceleri bir şehrin buhur kokmuyorsa
Yağmurdan sonra sokaklar ortadan kalkmıyorsa
O şehirden öç almanın vakti gelmiş demektir*

ÖZGÜR BİREY ÇAĞRISININ ÇOĞALTTIĞI BİREYSELLEŞME

■ Erdal ŞAHİN

Bireyselleşme hastalığının adeta altın çağını yaşadığı günümüz dünyasında, bu hastalığın pençesine düşmüş ve bunun yıkıcı etkisi altında inleyen sayısız insan mevcut. İşin acı tarafı insanların bu hastalığın gönüllü müşterileri olmaları ve başta sonucunu tahayyül edemedikleri bu hastalığa sahip olabilmeleri için adeta canhıraş bir şekilde kendileriyle ve birbirleriyle mücadele etmeleri, birbirleriyle yarışmalarıdır.

İnsanın fitratına, hakikatine tamamen yabancı olan bu ontolojik bireyselleşme hastalığı, özellikle çağımız insanının müptelası olduğu en müzmin en yaman bir hastalıktır. Tüm zamanlarda insanın bireyselleşmesi, insan için zararlı ve kötü bir akıbet olmuştur. Ancak çağımız insanların bireyselleşmesi kadar insanı kötü bir duruma düşüren, insanlıktan çıkaran başkaca bir şekline rastlanılmamış diyebiliriz.

Çağımız modern dünyasında insan, adeta bireyselleşmenin ve ondan neşet eden savrulmaların pençesinde kıvranıyor. Şimdilerde özellikle modern ideolojiler, çağdaş, seküler yaşam biçimleri, para ve insanın ontolojik hakikatinden uzak ona yabancı ve zıt olan her şey aslında tamamen insanı bireyselleştirmeye iten en önemli etkenlerdir.

İnsan sosyal bir varlıktır. O ancak sosyal bir ortamda, çevrede kendisini bulur. Hemcinsleriyle hayatın tüm gerçeklerini yaşayarak, paylaşarak, varlığın ve hayatın farkına, tadına varabilir. Ancak o zaman mutlu da olabilir. Çünkü bireyselleşme insanın fitratına, özüne ters bir durumdur ve insan için bir nevi ölümdür.

Modern hayat, tamamen insanı bireyselleşme üzerine kurgulanınca insanın bu hastalığın pençesine düşmemesi adeta kaçınılmaz bir durum oluyor. Bir zamanlar büyük avlulu evlerde, acı, tatlı birçok şeyi birlikte paylaşan kalabalık ailelerden şimdilerde

modern şehirlerde 1+1 hapisanelerine mahkûm olmuş insanlar haline gelen günümüz insanı beklenilen aksine özgür ve mutlu bir hayat yaşayamıyor. Aksine bu sitelerde, bu insan yığınları içerisinde tek başına, yapayalnız, fitrata ters ve mutsuz bir hayat yaşıyorlar.

Bir yerde bireyselleşme, insanların hayat felsefesi hâline gelince hayatın tüm alanları da buna göre şekilleniyor ve sistemde buna yönelik işliyor. Böyle bir ortamda insanları bir arada tutan güçlü aile bağlarından ve gerçek anlamda bir aileden söz edilemez. Sosyal hayattan tutun mimariye kadar her şey bireysel hayatın yaşanması üzerine dizayn edilir. Ne anne-baba çocuklarını, ne çocuklar anne-babalarını düşünür. Böyle bir yerde akrabalık bağlarından da söz edilemez. Değil mi ki, herkesin hayatı kendisine, herkes kendi ayakları üzerinde durmayı bilmek, başarmak zorundadır ve herkes istediği şeyi yapmada özgür olmalıdır, değil mi?

Özgürlük adına bireyselleşmeyi seçen ve bireyselleşen insan, sonunda özgür olmadığı gibi aslında pek çok değersiz şeylerin de kölesi oluveriyor. Özgürlük gibi gerçekten çok önemli bir değeri yanlış adreslerde ve yanlış bir şekilde arayıp buna sahip olmaya çalışan günümüz çağdaş insanının özgürlük serencamı gerçekten ibretengiz bir durumdur. Evet, özgürlüğü bireyselleşmede arayanın dünyasında kölelik fırtınaları esiyor, ancak heyhat ki o bunu tatlı ve huzur veren meltem rüzgârları olarak görüyor anlıyor.

İnsanoğlu tek başına bir bireydir, bu anlamda özgün ve özeldir. O tek başına bir âlemdir, başkalaşmadan bu anlamda kişiliğini özgünlüğünü koruduğu, kuruyabildiği kadar bir değer ifade eder. Birey olmak elbette kötü değildir, zira bu bir seçim değildir. Ancak bireyselleşmek bir seçimdir ve ne adına olursa olsun kötü bir seçim olduğu için kötüdür.

Bireyselleşme insanın hem fizik hem de anlam dünyasına zıttır, aykırıdır. Zira insan hiçbir zaman tek başına yetmeyen her yönüyle nakıs bir varlıktır. Ve insan, sürekli her konuda bir başkasına, başka bir güce ve yardıma gereksinim duyan bir varlıktır.

Özellikle çağdaş ideolojiler ve onların fikir babala-

rı, teorisyenleri ve davetçilerinin dillerine pelesenk ettikleri ve insan için de albenili olan “özgürlük”, “özgür birey”, “benim hayatım” vb. söylemler; kesinlikle insanları bireyselleştirip onları daha kolay güdülebilir hâle sokmak ve onların sırtından sistemlerini devam etmek için bilinçli bir şekilde bulunan, yüceltilen söylemlerdir. Ve bu anlamda en etkili bir ifade biçimidir, insanın kolay kolay fark etmediği tuzak olan söylemlerdir.

İnsan için mutlak anlamda bir özgürlük, bir serbestlik yoktur, olamaz da. Böyle bir sınırsızlık ancak hayvanlara özgü bir durum olabilir. Özgürlük kavramı özellikle günümüzde anlam tahrifatına en çok maruz bırakılan, duçar kılınan çok önemli bir kavramdır. Özgürlük kavramı da diğer birçok kavram gibi bazı sözde toplum mühendisleri tarafından içi boşaltılarak, kendilerinin oluşturduğu başka bir içerikle doldurulup çok farklı bir imajla insanların önüne koyulan, onlara sunulan, dayatılan, profanlaştırılan, tuzak haline getirilen bir kavramdır.

İnsanlar özgürlük söylemleriyle, aldanmalarıyla önce bireyselleştiriliyor, ardından tek başına bir ölümle, bir yok oluşla baş başa bırakılıyor. Çağımız insanı bireyselleşme yüzünden milyonlar içinde yalnızdır. Kişisel menfaatler, narsizm; günümüz insanını bireyselleşmeye iten en önemli faktörlerdir. İnsanı, insan kılan fedakârlık ve doğruluk duygusu, başkasını düşünme toplumun faydasına hareket etme vb. özellikler insanı bireyselleşmeye karşı koruyucu özellikler olan özelliklerdir.

Özgürlük, insan için en önemli bir değer iken maalesef günümüzde bu kavramın içi boşaltılarak ve yanlış anlamlar yüklenmek şartıyla insan için bir kandırılma, bir aldatılma ve kendi özüne yakınlaştırma aracı sebebi hâline getirilmiştir. Bugün büyük kitleler sahte özgürlük vaatleriyle, söylemleriyle, şarkılarıyla kandırılmakta ve bireyselleşmenin kötü akıbetine itilmektedir.

Özgürlük, insan için ontolojik bir ihtiyaç iken sahte özgürlük söylemleri insan için tamamen bir felaket sebebidir. Özgürlük; insanoğlunu en çok kendisiyle aldatıldığı, kandırıldığı bir kavramdır. Sahte öz-

gürlük şarkılarını dillerinden düşürmeyen çağdaş ideolojiler, hâkim sistemler bununla insanın gerçek kişiliğini, şahsiyetini hedef olarak onu kendi özünden, ontolojik hakikatinden uzaklaştırarak insanın fitratına yabancı olan bireyselleşmenin kucağına itmek için var güçleriyle çalışır. Çünkü bireyselleşmiş insan onlar için istenildiği şekilde güdülmeye kendisinden istifade edilmeye teşne bir insandır. Çünkü onun bir şahsiyeti, aidiyeti, hedefi, gayesi ve yüce bir gaye uğruna yaşama amacı kalmamıştır. Bu haliyle bu tip insan, bireyselleşmenin girdabında sürekli dönüp dolaşır. Onu bu hâle getirenler için de artık -o farkında olmasa bile- onu bir eşya gibi, bir rağbet gibi kendisinden istifade edilen ve kendileri için hiç sorun olmayan bir iki ayaklı canlı türünden başka bir anlamı ifade etmez.

İnsan için mutlak anlamda bir özgürlük yoktur, olmaz, olmamalı da... Sınırsız, kuralsız, hedefsiz, gayesiz yaşamak, hareket etmek insanlığın değil hayvanlığın bir gereğidir. Özellikle modern çağlarda insan

çok başıboş serkeş ve kuralsız bir hayat seçti, yaşadı. Ancak sonunda bunun acısını, ıstırabını da çekti. Çünkü bu durum insanın doğasına, fitratına tersti.

Seküler ideolojilerin insanların zihnine, gönlüne Nihilizmi zerk ettiği çağımızda insanoğlu kalabalıklar içinde yalnızlaştı. Mutluluk ve huzur vaat etmeyen dünyalarına mahkûm oldular. Bireyselleştikçe bunaldılar, parçalandıkça bireyselleştiler.

Mevcut sistemler, teknolojik aygıtlar, televizyon, internet vb. şehir, site hayatı ve bitmek tükenmek bilmeyen dünya meşgalesi, çalışma hırsı, daha çok sahip olma isteği, ayakta kalabilme mücadelesi insanları bireyselleşmeye iten en önemli nedenlerdir. Bireyselleşince özgür olacağını sanan daha doğrusu buna inandırılan çağdaş insan; bireyselleştikçe özgür değil tamamen köleleşir. Maalesef ellerinde ve ayaklarında o kadar albenili prangalar vurulmuş ve bunlarla hipnotize edilmişler ki bu durumunun farkında bile değiller, olamıyorlar.

İnsanoğlunu bireyselleşmenin kötü akıbetine karşı onu koruyabilecek en önemli şey, insanın yüce bir iddiaya, bir davaya sahip olması ve kendini buna adanmasıdır. Bu anlamda bir idealistliğe sahip olmayan kişi bireyselciliğin kötü akıbetinden kendini kurturamaz, muhafaza edemez. İnsanı bireyselleşmeye götüren, onların bireyselleşmeleri için her türlü yola başvuran sözüm ona toplum mühendisleri bir gerçeği çok iyi biliyorlar; o da bireyselleşmiş insanın onlar açısından her çeşit güdülmeye hazır ve müsait bir insan olduğu gerçeğidir.

Bireyselleşmek; büyük bir medeniyet inşa etmenin önündeki en büyük engeldir. Bireyselleşmiş insanlar bir medeniyet kuramazlar ve bu tip insanların kayda değer bir başarı elde etmeleri vaki olmamıştır. Ancak gerçek anlamda azda olsa kişiliğini, şahsiyetini oluşturabilmiş bireylerden oluşan cemiyetlerin, insan topluluklarının bununla bir sinerji oluşturarak ön plana çıktıklarını, tarihe ve toplumlara yön verdiklerini ve güçlü bir medeniyet ortaya çıkardıklarını biliyoruz. Buna yaşlı dünyamız da kim bilir kaç defa şahit olmuştur.

ÇORUM VAPURU YANGINI

■ İbrahim GÖSTERİR

Hollanda'dan alınan gemilerden biri

Şehir Defteri'nin dördüncü sayısında Sayın Hasan Ali Kalayoglu'nun, "İki Uçak Öyküsü" başlıklı bir yazısı çıktı. Kalayoglu, yazısında genç cumhuriyetin hava gücünü geliştirmek için 1930'lu yıllarda açtığı kampanyaya Çorumluların iki uçak olarak verdiği desteği anlatıyordu. Yazıyı okuyunca usuma "Çorum Vapuru Yangını" olayı takıldı.

Yıllar önce bu olayla ilgili bir destan okumuş, ancak olayı derinlikli olarak inceleme gereği duymamıştım. Acaba Çorumluların "İskilip ve Köylüleri", "Çorum" uçakları gibi bir de vapurları mı vardı? Çorum'un denizle sınırı bile yokken bu Çorum vapuru da neyin nesiydi?

Evet, yakın tarihimizde bir Çorum vapuru vardı. Bir ad değişikliği sonucu ortaya çıkmıştı.

1949 yılında geçirdiği bir yangınla Türkiye'nin gündemine oturan Çorum vapuru, 1906 yılında Hollanda'da yapılmıştı. Yaklaşık yirmi yıl Hollanda ile o günkü sömürgesi Endonezya arasında taşıma işlerinde kullanılmıştı. "Rindjani" adını taşıyan vapur, 1920'li yıllarda ikizi bir gemiyle birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nce satın alınmış, adı "Ankara" olarak değiştirilerek ülkemizin ilk yolcu gemilerinden biri olarak kullanılmaya başlanmıştı (Toklucu 2017: 35).

Ankara, Atatürk'ün de bindiği vapurlardan biriydi. 15 Temmuz 1927 tarihinde bindiği vapurun anı defterine, "Ankara vapuru ile yaptığım tenezzühten (gezintiden) çok memnun kaldım. Bu bir tenezzüh değildir. Bize aynı zamanda vazife ifa ettiren bir seyahattir." diye yazmıştı Atatürk (Bozoğlu 2009: 1).

Ankara vapuru, 1930-1935 yılları arasında İstanbul - İzmir - Pire - İskenderiye arasında çalıştı. 1935 yılında Karadeniz hattına alındı. Uzun süre İstanbul'dan Hopa'ya değin uğradığı limanlara yolcu, yük indirdi bindirdi. O yıllarda karayolları yeterli olmadığı için kıyı bölgelerde taşımacılık daha çok gemilerle yapılıyordu. İç bölgelerde ise yerli kaynaklarla işletilebildiği için uygun bulunan demiryolu ağına ağırlık veriliyordu.

Türkiye Cumhuriyeti, 1947 yılında yeni bir yolcu gemisi aldı. Iroquois adını taşıyan ABD yapımı gemi, Ankara vapurundan hem yirmi bir yaş gençti hem de daha lükstü. Bir süre yolcu taşıma işinde kullanıldıktan sonra Amerikan ordusunda hastane gemisi olarak görev yapmıştı. Yeniden yolcu gemisine dönüştürme, onarım işleri uzadığından gemi İstanbul'a ancak 28 Haziran 1949'da ulaşabiliyordu (Toklucu 2017: 34).

Yeni gemiye de Türkiye'nin başkentinin adının verilmesi uygun bulununca, eski Ankara vapurunun adını değiştirmek gerekmişti. Ona da "Çorum" adı verilmişti.

Vapura neden Çorum adının verildiğini, bu adı kimlerin önerdiğini bilemiyoruz. İller ve Belediyeler Dergisi'nin 46. sayısında, konuyla ilgili olarak, "Çorum vapurunun eski ismi Ankara'dır. Amerika'dan alınan yeni lüks yolcu gemilerimizden biri, başkentin adını alınca bu vapurumuza güzel il merkezimiz Çorum'un adı verilmişti." (1949: 49) denilmektedir. Bu ad değişikliğiyle ilgili olarak tarihçi Reşat Ekrem Koçu, bir geminin aynı bayrak altında iken adının değiştirilmesinin eskiden beri süregelen denizci geleneğinde uğursuz sayıldığını, gemilerin adlarının sancaklarıyla birlikte değiştirilmesi gerektiğini söylemektedir (Koçu 1966: 4109).

Vapurun geçirdiği olumsuz olayları, bu tür uğursuzluklarla açıklamak yerine o günün koşullarında yük ya da yolcu taşımacılığının nasıl yapıldığını inceleyerek açıklamak daha doğru bir yaklaşım olmalıdır.

Tarihe "Çorum Vapuru Yangını Faciası" olarak geçen olaya gelince;

Yeni adıyla Çorum vapuru, 10 Temmuz 1949 sabahı şafakla birlikte Hopa'ya doğru yola çıkmak üzere bir gün önceden Tophane rıhtımına gelmişti. Dolayısıyla yolcular bir gün önceden vapura binmeye, yüklerini yerleştirmeye başlamıştı. Kamara bileti alamayanlar için güvertede yatacak yer kapmak önemli bir sorundu. Bunun için erken gelip yer tutmak gerekiyordu. Saat sekiz dolaylarında yüzlerce yolcu vapurdaki yerini almıştı. O günlerin uygulaması öyleydi. Ramazan Bayramı'nı memleketinde geçirmek isteyenlerin çokluğu, yolcu yoğunluğunu da artırmıştı. Kayıtlara göre geminin sekiz yüz yolcusu vardı. Ancak yoğunluk yaşanan dönemlerde ağıktan daha çok güverte bileti satıldığı da oluyordu (Toklucu 2017: 36). Yakınlarını uğurlamaya, vapura yerleştirmeye gelenlerin kalabalığı da eklenince ortalık ana baba gününe dönmüştü.

Karadeniz vapurlarında yolculuk hem uzun sürüyor hem de bin bir çeşit sıkıntı içinde çekilmez bir durum alıyordu. Güverte bileti alan yolcuların bir bölümü, vapurun yük taşınan ambarlarında yer durumuna göre yüklerin arasında, hayvanların içinde günlerce yolculuk yapıyordu. O günün uluslararası denizcilik kurallarına göre ambarda yolcu taşınamazdı, ancak bizde para kazanma hırsı kurallardan üstün geliyordu. Bu anlayışın sonucu olarak Çorum vapurunun üç numaralı kış ambarına 350 dolayında yolcu yerleşmişti.

Vapur çalışanlarının büyük bölümü oruçlarını açmak için kıyıya inmişti. Oruçlu yolcular yiyeceklerini çıkarmış iftar saatini bekliyordu. Saat sekizi çeyrek geçe iftar topu atıldığı sırada birkaç yolcu, ambardaki yük dolu sandıkların birinin köşesinde kibrit alevinden büyükçe bir ateş gördüler. Söndürmeye çalışırken

yaşanan bir patlamayla birlikte yükselen alevler ambarın büyük bir bölümünü etkisi altına aldı. Ambarda yangın söndürme düzeneği yoktu.

Bütün yolcular yangının yarattığı ürküyle ambarın kapısına koşuştular. Ancak kapıya çıkan elli santim genişliğindeki tek merdiven hem dik hem dardı. Yolcuların ağır bavullarını, denklerini de kurtarmak istemesi, kargaşayı artırdığı gibi merdivenin çabuk tıkanmasına da yol açtı. İnsanlar birbiri üstüne yığıldı. Ancak güçlüler dışarı çıkabildi. Çıkmaı başaranlar bu kez de güvertedeki yük sandıklarının önünde sıkıştılar. Bu sıkışıklık ambar kapısının önünü de tıkiyordu. Birinci mevkiye geçişi sağlayan kapı ise kilitliydi. Ayrıca arada demir parmaklıklar vardı. Bu sırada limanda çalışan hamallar, öteki yolcular yangını görünce koşup söz konusu engelleri ortadan kaldırdılar. Ancak bu engellerin aşılması yaklaşık bir saati bulmuş, kurtarma işleri gecikmişti. Kurtarılabilenler kurtarılmış, baygın olarak çıkarılan kimi yolcular kısa bir süre sonra yaşamını yitirmeye başlamıştı.

İtfaiye erken gelmekle birlikte, yangını izlemek için kıyıya toplanan kalabalık yüzünden araçlar vapura güçlükle yaklaşmıştı. Bu da yetmezmiş gibi, taşınabilir söndürme gereçleri, gaz maskesi, ısıldak gibi gereçlerin getirilmediği ortaya çıkmıştı. Bunların sağlanması saat on biri bulmuş, karanlıkta lombozlardan ambara su sıkarak yetinilmişti. Ambara dolan dumanla su boşaltılıp içeri girildiğinde ise gece yarısı olmuş, artık iş isten geçmişti. Kadın, erkek, genç, çocuk onlarca can yanarak, ezilerek, dumandan ya da suda boğularak yaşamını yitirmişti.

Yangında yitirilen can sayısı konusunda gazeteler 50 ile 100 arasında değişen sayılar vermiştir. İstanbul Valiliği, olayın ertesi günü yaptığı açıklamada ölü sayısını 57 olarak açıklamıştır. Bunların 41'inin kadın, 14'ünün erkek, 2'sinin de çocuk olduğu belirtilmiştir. Daha sonra yaralananlardan da ölenler olması nedeniyle ölü sayısı 62'ye yükselmiştir. Ölen kadın sayısının yüksekliği dikkat çekicidir. Yaralı kurtulan kadınlardan birinin gazetecilere söylediği, "Erkekler bizi ezip geçti, kadın-

ların çoğu merdivene bile varamadı.” sözü bu sayıdaki yüksekliği açıklamaktadır (Toklucu 2017: 37).

Gazetelerde yangının nedenine ilişkin çeşitli görüşler ileri sürüldü. Bilirkişi incelemesine göre yangının gerçek nedeni, ambara konan patlayıcı maddelerdi. Oysa resmi belgelerde böyle bir malzeme görünmüyordu. Bunun nedeni, tüccarların bu tür maddeleri daha az taşıma ücreti ödemek için başka adlar altında kaydettirip taşıtmaları idi. Bu tür ürünler genellikle hırdavat, gıda, tuhafiye ürünü olarak kayıt ettirilirdi. Yangına yol açan yirmi sekiz kilo tutarındaki mantar, maytap gibi patlayıcı / yanıcı madde hırdavat olarak bildirilmişti. Daha önce de aynı nedenle benzer olaylar yaşanmış, ancak ucuz atlatıldığı için önlem alma gereği duyulmamıştı.

Dönemin ulaştırma bakanının olayı sıradanlaştıran açıklamaları, ciddi önlemler alınmayacağını göstermesi bakımından ibretlik olduğu gibi, ucu günümüze uzanan bir anlayışın da yansıması olmuştur. Bakan, benzerlerine bugün de tanık olduğumuz bir sorumsuzlukla, bu gibi deniz kazalarının dünyanın her yerinde olduğunu, irili ufaklı birtakım felaketlerle sonuçlandığını söylemiş, ambarda yolcu taşımaya son verilmese bile yolcuların güvenliklerinin sağlanacağını belirtmiştir. Ona göre sorun, ambarda yolcu taşınması değildi. 55 yolcunun alınması gereken ambara 350 yolcu alınmasıydı (Toklucu 2017: 38).

Yangının ardından -doğal olarak- bir sorumlu arayışı başladı. Bütün gazetelere göre baş sorumlu Devlet Deniz Yolları idi. Ancak bilirkişi incelemesi ile soruşturmanın tamamlanmasının ardından sorumlu oldukları ileri sürülen dokuz kişi mahkemeye verildi. Yangına yol açan mantarları / maytapları üreten oyuncakçı, ondan mantarları alıp Kars’taki alıcısına gönderen toptancı, nakliye ambarının sahibi ile çalışanı, gemiye son yüklemeyi yapan iki komisyoncu, geminin kaptanı, ikinci kaptanı, ambar memuru gerekçelerini açıklayarak suçlamaları kabul etmedi. Mahkeme mantarları üreten kişiyi, dağıtımını yapan toptancıyı, iki ambar

yetkilisini, vapurun ikinci kaptanı ile bir komisyoncu-yu tutukladı, kalanları özgür bıraktı. Ertesi gün itiraz üzerine serbest bırakılanlar da tutuklandı. Bir süre sonra kaptan, ikinci kaptan, ambar istifçisi serbest bırakıldı. 1950 yılının 14 Mayıs’ında iktidara gelen Demokrat Parti, iki ay sonra çıkardığı af yasası ile kalan tutukluları da özgür bıraktı.

Olayın basındaki yankıları büyük olsa da ölenler öldükleriyle kaldı. Devlet, ölenlerin ailelerine 1200 lira yardım yapma kararı aldı. O sırada iyi süt veren bir inek 2000 lira, vasat bir çift araba beygiri ise 1600 lira idi.

Altmış iki yurttaşımızın ölümüyle sonuçlanan Çorum vapuru yangınından ders alınıp alınmadığının irdelenmesi ayrı bir konudur.

Yangının gemi daha rıhtımda iken çıkması, orada her türlü söndürme olanağı bulunması açısından bir şans olarak değerlendirilmiştir. Yangının açık denizde çıkması durumunda gemiye zamanında ulaşamayacağı, bütün yolcuların öleceği önemle vurgulanarak aslında facianın ucuz atlatıldığı izlenimi verilmiştir. Olumlu bir

gelişme olarak kimi vapurlar ambarda yolcu taşımaya sınırlama getirmiş, kimileri kamara yolcusu dışında yolcu almamıştır. Ancak benzer olaylar sürüp gitmiştir.

Çorum vapuru yangınının üzerinden bir ay bile geçmeden Karadeniz vapuru ambarında değişik adla beyan edilmiş tuzruhu şişeleriyle dolu sandıklar yanmaya başladığı gemi adamlarınca fark edilince yeni bir facianın eşiğinden dönülmüştür. Yine Çorum vapuru yangınına izleyen iki yıl içinde İskenderun, Bursa Balıkesir, İzmir illerinde depolanan mantarların patlaması sonucu çıkan yangınlarda çok sayıda yurttaşımız yaranmıştır. İlk iki ildeki yangınlar ucuz atlatılsa da 1950 yılı temmuz ayında Balıkesir’de, yüzlerce, 1951 yılı nisan ayında İzmir’de onlarca iş yeri yanıp kül olmuştur (Toklucu 2017: 39).

Son olarak 3 Temmuz 2020’de Sakarya’daki bir havai fişek fabrikasında yaşanan patlamada 7 kişinin ölmesi,

122 kişi yaralanması yaşananlardan ders alıp almadığımızı göstermesi bakımından düşündürücü değil midir?

Çorum Vapuru Yangını Faciasının Destanı

Çorum vapuru yangını gerek İstanbul’da gerek yurt genelinde büyük bir üzüntü yaratmıştır. Kemal Bülbül

Destanın metni şudur:

Sardı Tophane’yi simsiyah duman
Yanıyor rıhtımda Çorum Vapuru
Telaşa düştüler süvari, kaptan
Alevler içinde Çorum Vapuru

Ambarda bunalan bir yol arıyor
Telsiz direğini alev sarıyor
Duyan etfaiye koşup geliyor
Sarıldı hortumla Çorum vapuru

Derinden duyulur imdad sesleri
Gidemez kimse bir adım ileri
Kurulmuş dünyanın küçük mahşeri
Ne feci durumda Çorum vapuru

KAYNAKÇA

“Aydın Olayları”, İller ve Belediyeler Dergisi, Türk Belediyecilik Derneği Yayını, Yıl: 5, Sayı: 46 (Temmuz 1949), s. 49-50.

BOZOĞLU, Ali, “Mustafa Kemal Atatürk, Bindiği Gemiler ve Denizcilik”, <https://www.kaptanhaber.com> [Erişim Tarihi: 13 Aralık 2009].

“Çorum Vapurunda Geceki yangın Faciası”, Ulus, 10 Temmuz 1949, s. 1.

“Çorum Vapuru Yangını Tahkikatı”, Cumhuriyet, 19 Ocak 1950, s. 1.

“Çorum Yangın Faciası Tahkikatı”, Yeni Sabah, 12 Temmuz 1949, s. 1.

Kavaklıoğlu adında bir ozan, 15 Temmuz 1949 tarihinde olayı anlatan bir destan yazmıştır.

Sekiz dörtlükten oluşan destan, Âhenk Matbaası’nda tek sayfa olarak bastırılmış, on kuruştan satışa çıkarılmıştır.

Tutuldu âfete masum yolcular
Memleketlerinde özleyenleri var
Kimisi nişanlı kimisi ihtiyar
Mezarsın bunlara Çorum Vapuru

Çocuk annesini asker eşini
Kimisi kaybetmiş kız kardeşini
Bitirdin bir anda bütün işini
Onulmaz bir yara Çorum Vapuru

Ölülerle doldu hastahaneler
Senden bahsediyor bütün gazeteler
Senden hatıradır bu hadiseler
Bak ağlayanlara Çorum Vapuru

Nasıl gideceksin Karadeniz’e
Yas tutuyor Sürmene, Tırabzon, Rize
Yolunu bekleyen gözlerimize
Bu halde görünme Çorum Vapuru

(Koçu 1966: 4110).

“Çorum Yangını Tahkikatı”, Akşam, 13 Temmuz 1949, s. 1.

“Dün Akşam Tophane Rıhtımına Bağlı Çorum’da Bir Yangın Faciası Oldu”, Yeni Sabah, 10 Temmuz 1949, s. 1.

KOÇU, Reşat Ekrem, “Çorum Vapuru Yangını Faciası”, İstanbul Ansiklopedisi, Koçu Yayınları, İstanbul 1966, Cilt: 8, s. 4109-4110.

KOÇU, Reşat Ekrem, “Çorum Vapuru Yangın Faciasının Destanı”, İstanbul Ansiklopedisi, Koçu Yayınları, İstanbul 1966, Cilt: 8, s. 4110.

“Limandaki Korkunç Facia”, Tan, 10 Temmuz 1949, s. 1.

TOKLUCU, Murat, “Sarıldı Hortumla Çorum Vapuru”, Yeni Deniz Mecmuası, Sayı: 7 (Eylül 2017), s. 34-40.

İSKİLİP’TE ROMALILARDAN KALMA BİR TAŞ ANIT: İSKİLİP MİL TAŞI

■ Mürsel SÜMER

zamanından kalma mil taşı ise üzerinde yazı bulunması dolayısıyla İskilip tarihi açısından istisna olup ayrı bir öneme sahiptir.

Mil Taşı (Miliaria) Nedir?

Romalılar özellikle askeri ihtiyaçları için hâkim oldukları ülkelerde o zamanki atların ve arabaların geçebileceği, yağmurdan ve kardan etkilenmeyen düzgün yollar yapmışlar ve bu yollarla önemli şehirleri birbirine bağlamışlardır. Bu yollarda önemli noktalara yolla ilgili bilgi veren taş sütunlar dikilirdi. Mil taşı dediğimiz bu taşları yerinden sökenler şiddetle cezalandırılırdı. Romalılar bu taşlara “Miliaria” adını verirlerdi.

Miliarialarda başlıca şu özellikler bulunurdu:

- 1- Taş üzerinde ithaf edilen kişinin unvanı İMPARATOR’un kısaltması olan IMP ya da IMPER şeklinde yazılırdı.
- 2-Daha sonra İmparator’un adı ve varsa diğer unvanları;
- 3- İthaf edilen kişinin adından sonra, ailesinin soy ve silsile adı;
- 4-Sütunun kim tarafından ve niçin dikildiği, kimin tarafından yazıldığı;
- 5- Bir sonraki önemli yerleşim yerinin uzaklığı yazılırdı; bu uzaklık o zaman kullanılan uzaklık ölçüsü olan MİL üzerinden gösterilirdi.

İskilip Mil Taşı’nın Latince Okunuşu:

İskilip Mil Taşı üzerindeki yazıların şehrimizin Romalılar zamanı ile ilgili son derece kıymetli bir belge niteliğinde olduğunun bilinciyle taş üzerinde neler yazılı olduğunu merak ediyordum. Araştırma yaptığım kütüphanelerde ve internette taşa yazılı olanlarla ilgili güvenilir bir kaynak da bulamıyordum. Önce taştaki yazıları kendim okumaya çalıştım ve çektiğim fotoğraflardan bazı kelimeleri tespit ettim;

ancak yazıtın tam olarak çözülmesi için bu yeterli değildi. Taş üzerindeki harflerden bazıları -aradan geçen en az iki bin yılın etkisiyle- silindiğinden okunmasında zorluk çekilmekteydi bazıları da hiç okunamıyordu. Görüştüğüm arkeologlar ve müze müdürleri ise taşın mutlaka daha önce uzmanlarca okunmuş olabileceğini söylüyorlardı. Araştırmalarıma İnternet üzerinden devam ettim ve İskilip Mil Taşı’nın Latince olarak okunmuş metnini sonunda bulabildim.

Taş üzerinde yazılı metin:

MP NERVA CAES
AUG PONTIF MAX
TRIB POTES COS III
P.P. RESTITUIT PER
POMPONIVM
BASSVM LEG
AVG PRO PR
MIL-P-LXXX

Latince metni Türkçeye tercüme etmek de ayrı bir uzmanlık işiydi. Latince bilmek yanında arkeolog olmak da gerekiyordu. Antalya Arkeoloji Müzesi Müdürü Mustafa Demirel’e durumu anlattım. Mustafa Bey’in ilgisiyle metnin Türkçe tercümesi birkaç gün içinde elime geçti.

Mil Taşındaki Yazıların Türkçeye Çevrilmiş Şekli:

“Başrahip (pontifex maximus),

Halkın yetkinliğini eline almış (tribunica potestas) üç kez konsül olmuş vatanın babası (pater patribus) İmparator Kaisar Nerva Augustus Eyalet valisi Pomponius Bassus aracılığıyla bu yolu 80 mil boyunca onarttı.”

Yazının tercümesi böyleydi.

Konunun biraz daha belirgin olması için aşağıdaki açıklamayı yapmayı da uygun görüyorum.

İmparatorun Adı: Nerva Caesar Augustus

İmparator dışındaki unvanı: Başrahip (Pontifex maximus)

Roma Senatosu’nun verdiği yetki: Tribunica potestas, pater patribus

Yolu onartan eyalet valisi: Pomponius Bassus

Yolun başlangıcına olan uzaklığı: 80 Mildir ve başlangıcı “caput viae”: Çankırı “Gangra” şehridir.

NOT: Mil taşının okunması için yardımcı olan Antalya Arkeoloji Müzesi Müdürü Sayın Mustafa Demirel’e ve metni tercüme ederek İskilip tarihinin aydınlanmasına katkı sağlayan Prof. Dr. Sayın Murat Arslan’a teşekkür ediyorum.

MİTOLOJİDEN EFSANEYE KAPLUMBAĞA

■ Şenay SULUK ŞENCER

22

Şehir Defteri
Nisan 2021

Mitoloji; onu oluşturanların gizli, kutsal bilgisidir ki bu da şuurda gerçekleşen kodlarla açıklanabilir. Mitolojik şuur, kozmik bilginin yalnız kodlaşmış, şifrelenmiş, sembolik bir dile dökülmüş öyküsüdür. Mitoloji, geçmişten günümüze uzanan bilgi, geleceğe dönük kehanetlerdir. Gelecek geçmişte yazılıdır, kuralı mitolojik sistem için en belirleyici özelliktir. (BAYAT, 2007:15)

Kaplumbağa tüm dünya milletleri için önemli bir hayvandır. Bu hayvanların uzun ömürlü ve zırlı bir vücuda sahip olması onların sembolleşmesinde etkili olmuştur. Nitekim Türklerde de kaplumbağa yapısına benzer bir dünya modeli hâkimdir. Türk kozmogonisinde üç katmanlı dünya modelini görürüz. Bunlar: yeryüzü, yeraltı ve yerüstüdür. İşte kaplumbağa burada yeryüzünün sembolüdür. Düz olan alt kabuk toprağı, sırtındaki kubbe biçimindeki kabuğu ise gökyüzünü temsil etmektedir. Kaplumbağanın dört ayağı da bize dört yönü gösterir.

Göktürkler döneminde dünyanın merkezinde yer alan Türk yurdunun tam ortasındaki kozmik dağ, Türklerin mukaddes dağı Ötüken'dir. Türkler burasını terk ederlerse, başlarının felaketten kurtulmıyacağına inanmakta idiler. Dünyanın merkezindeki Türklerin ülkesinin dışında kalan yerlerde onların düşmanları ikamet etmekteydi. Dört köşeli dünya

muhtemelen, kozmik bir okyanus ile çevrilidir. Bu şekildeki bir dünya, Hint'ten Çin'e, oradan da Türklerle geçtiği sanılan bir kaplumbağanın üzerinde tasavvur edilmekteydi. (TAŞ, İslamiyet Öncesi Türk Düşüncesinde Kozmogonik ve Kozmolojik Meseleler:39)

Göktürk Kitabelerinde, Kültigin Anıtı hiç şüphesiz kaplumbağanın uzun ömürlülüğü, evini sırtında taşıması ve dünyanın oluşumundaki öneminden dolayı kaplumbağa sırtına dikilmiştir.

Kara – kuzey

Ak – güney

Kök- doğu

Sarı veya Kızıl- batı

Bu yön bildiren terimler dört manevi hakanla sırası ile Gök Han, Kızıl Han, Ak Han ve Kara Han şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca bu renk simgesi Çinlilerin Taoizm dinine göre sundukları yönlerle benzerlik oluşturur.

Şark, Gök ejderha

Cenup, Kızıl kuş

Garp, Ak kaplan

Şimal, Kara Kaplumbağa

Yön prensibine göre 2. Göktürk Kağanlığının ünlü kahramanlarından olan Kül Tigin'in mezar taşının neden kaplumbağa üzerine oturtulduğunun anlamını da çıkarmak da mümkündür. Nitekim Göktürkler, Çinlilerin Kuzeydoğu komşuları oldukları içindir ki, Çinli ustalar Kül Tigin'in mezar taşını kaplumbağa üzerine yerleştirmişlerdir. Bu da Göktürk Kağanlığının Kuzey yarım kürede meskûn olduğunu vurgulamak amacı taşır. (BAYAT, 2007:36)

Eski Türkler göçebe bir hayat tarzına sahiptiler. Ve kaplumbağa da evini sırtında taşımaktaydı bu açıdan bakıldığında da kaplumbağanın Türkler için sembolik kıymetini anlayabiliriz.

Türk mitolojisinde olduğu gibi diğer dünya milletlerinde de kaplumbağa kozmogolojik olarak çok kıymetlidir. Örneğin Onondoga Kızılderililerinde de dünyanın yaratılışında kaplumbağa karşımıza çıkmaktadır. O mit parçasına bakacak olursak:

“Dünya yaratılmadan önce, gözün görebildiği her yerde yalnızca sular vardı. Kuşlar ve hayvanlar suyun üzerinde yüzyorlardı. Yukarıda, bulutların içerisinde Skyland bulunuyordu. Skyland'da büyük ve güzel bir ağaç, dört beyaz köküyle dört kutsal yöne uzanıyordu. Ağacın geniş dallarında her çeşitten meyve ve çiçek yetişiyordu. Skyland şefinin genç karısı bir çocuk bekliyordu. Bir gece rüyasında büyük bir ağacın söküldüğünü gördü. Ertesi sabah bu rüyasını kocasına anlattı. Kocasını “bu çok üzücü” dedi. “Böylesine güçlü bir rüya için elimizden gelen her şeyi yapmalıyız.”

Ardından şef, bütün erkekleri bir araya topladı ve onlardan ağacı sökmelerini istedi. Ancak kökler çok güçlü ve derinlerde olduğundan, ağacı kimse yerinden sökemedi. Bundan dolayı Antik şef ağacın etrafına kollarını doladı ve son bir büyük çabayla ağacı yerinden sökünceye kadar zorladı. Ağacın köklerinin olduğu yerde şimdi bir delik vardı. Şef'in karısı geldi ve aşağı doğru eğildi. Sökülen ağacın dallarından birini tutarken çok aşağılarda suya benzer parlak bir şey gördü. Daha fazla eğilince dengesini yitirdi ve delikten aşağı düştü. Aşağı doğru düşerken tuttuğu daldan kayan eli, bir avuç dolusu tohumu beraberinde getirdi. Çok çok aşağılarda, suyun içerisindeki hayvanlar yukarı doğru bakıyordu.

“Gökyüzünden biri düşüyor!” dedi hayvanlardan biri.

Bir diğeri, “ona yardım etmek zorundayız” dedi.

Ardından iki kuğu havalandırarak düşen kadını kanatlarının arasına aldılar ve kuşlarla, hayvanların bakışları arasında suya bıraktılar.

“O bize benzemiyor”, dedi hayvanlardan biri, “Onun perdeli ayakları yok. Suda yaşayabileceğini zannetmiyorum.”

“Ne yapalım?” dedi hayvanlardan biri.

Kuşlardan biri “Ben biliyorum” dedi. “Suyun çok derinlerinde toprak olduğunu duymuştum. Eğer denize dalabilir ve toprak çıkarabilirsek kadının duracak bir yeri olur.”

Daha sonra kuşlar ve hayvanlar toprak getirmeyi denedi. İlk olarak ördek, suyun bir hayli altına daldı ama dibe varamadı ve tekrar su yüzüne çıktı. Ardından kunduz denedi. Daha derine, daha karanlıklara inmesine rağmen o da dibe ulaşamadı. Daha sonra dalgıç kuşu denedi ve daha uzun süre derinlere daldı. Ancak o da toprağı getirmek konusunda başarısız oldu. Çok geçmeden neredeyse herkes denemiş ve başarısız olmuş gibi görünüyordu.

O sırada kısık bir ses:

“Ben toprağı getireceğim ya da denerken öleceğim.” dedi.

Herkes konuşanın kim olduğunu anlamaya çalışıyordu. Konuşan misk faresiydi. O, suyun altına dalıp yüzdü, yüzdü, yüzdü ve yüzdü. Diğerleri kadar güçlü ve hızlı değildi fakat kararlıydı. Tamamen karanlık yerlere indi ve daha derinlere yüzmeye devam etti. Cığerlerinin patlamaya hazır olduğunu hissediyor ama hâlâ derinlere doğru iniyordu. Sonunda şuurunu kaybederken küçük patisiyle dipten toprağı avuçladı ve neredeyse ölü bir halde yüzeye doğru yükseldi. Diğer hayvanlar onun su yüzüne vurduğunu gördüklerinde, başarısız olduğunu düşündüler.

Daha sonra sımsıkı kapalı sağ patisini gördüler ve:

“Toprağı almış. Şimdi bunu nereye koyalım?” dediler.

“Benim sırtıma koyun!” dedi derinden bir ses.

Konuşan büyük kaplumbağa idi. Hayvanlar, misk faresini büyük kaplumbağanın üzerine çıkarıp, avucunu sırtına dayadılar. Bu günde kaplumbağanın kabuğunda misk faresinin patisi tarafından bir iz bırakıldı. Bir parça toprak kaplumbağanın sırtına

23

Şehir Defteri
Nisan 2021

döküldü. Toprak, hemen büyüdü, koca bir dünya oldu. Daha sonra Kuğular Skywoman'ı yere bıraktı. Kadın, yenedünya üzerinde yürüdü, kollarını açtı ve tohumları toprağa bıraktı. Tohumlardan ağaçlar, çimenler ve çiçekler büyüdü. Dünyadaki hayat başladı." (KIZILDAĞ, 2017:5)

Kaplumbağa'nın Hint mitolojisindeki yerine baktığımız zaman onun Tanrı Vişnu'nun avatarlarından (yani cismine büründüğü yaratıklardan biri olduğunu) görürüz. Bu da bize kaplumbağaya dönüşme motifini hatırlatmaktadır.

"Kaplumbağaya dönüşme" konusunun anlatıldığı efsanelerin bir kısmında "cimrilik" konusu işlenmiş ve cimrilik yapan kişi kaplumbağaya dönüşerek cezalandırılmıştır. Darda kalan veya ihtiyaç sahibi insanlara yardım etme sosyal hayatın bir gereğidir. Özellikle; "Her geceyi kadir, her geleni Hızır bil." sözü, inancımız gereği ihtiyaç sahiplerini eli boş göndermemeyi vurgular. Ama açgözlü ve tamahkâr bazı insanlar sadece kendilerini düşünerek yardım konusunda biraz duyarsız kalırlar. İşte, aşağıdaki efsanelerde ihtiyaç sahibi kişilerin isteklerini geri çeviren bazı bencil insanların beddua ile veya Allah'ın bir cezası olarak nasıl bir kaplumbağaya dönüştükleri anlatılır. (ŞİMŞEK, 2016:6)

Hint mitolojisinde Tanrı Vişnu isteyerek kaplumba-

ğa biçimine bürünürken Türkiye'de anlatılan kaplumbağaya dönüşme ile ilgili efsaneler çoğunlukla bir ceza üzerinedir. Yani bu noktada Hint mitolojisi ile farklı bir tarafı vardır. Sonuçta unutulmamalıdır ki biri mitoljik, diğeri efsanevi unsurdur. Lakin tüm bunlara rağmen ikisinde ortak olan kaplumbağaya dönüşme / onun cismini alma motifini önemsenmelidir.

Türkler Gök Tanrı inancından itibaren ölümden sonraki hayata inanmaktaydılar. Kişi öldükten sonra bedeni çürüse bile ruhu varlığını sürdürmekteydi. Bunu da şuradan tespit edebiliriz ki; Türkler ölen atalarının ruhları için bazı ayinler yapmaktaydı. Onların ruhu için ölü aşı pişirip yenilirdi, at kurban edilirdi. Ölenin ruhunun yok olmadığını Şaman ayinlerine bakarak da söyleyebiliriz. Nitekim ki şamanlar kimi ruhlarla bağlantıya geçerek ihtiyacı olan şeyleri isteyebiliyor ya da o ruhtan yardım alabiliyordu.

Bedenin içinde bir ruh olduğuna o ruhun da öldükten sonra başka âlemlere göçtüğüne (ruh iyiyse gökyüzüne kötü ise yeraltına götürülmektedir.) inanmaktaydılar. Bedenleri ise dünyada kalıyordu. Bu durum bir nevi kaplumbağa vücuduna benzetilebilir. Çünkü onun teninin üzerinde bir de kabuğu bulunmaktadır. Kendisi öldüğü zaman kabuğun içindeki ten çürür lakin kabuk dünyada kalır ve dokunulmazsa çok çok uzun yıllar öylece muhafaza olur.

Özellikle Amasya Ezinepazar Köyü derlemelerimizde kaplumbağa kabuğunun nazardan korunmaya karşı kullanıldığını tespit ettik. Nazar için kimi zaman kaplumbağa kabuğu kimi zaman hayvan kafatası kullanan köylüler; bu cisimleri evlerinin girişine asmaktadırlar. Bu kaplumbağanın halk inanışlarında da yerinin olduğunu bizlere gösterir.

Kaplumbağa ile ilgili inançsal boyutta şu da önemlidir. Göbeklitepe kazılarında dahi çocuk mezarlarında yahut başka yerlerde kaplumbağa kabuğunun bulunduğunu biliyoruz. Bunun da yine kötü ruhlara karşı alınmış bir tedbir olabileceğini düşünmekteyiz. Eğer hal böyleyse Göbeklitepenin geçmişinin de ne kadar eskiye dayandığını da belirterek kaplumbağanın inançsal boyutta ele alınışının kadimliği ortaya çıkmış olur.

Türk halk inanışlarının farklı alanlarında kaplumbağa ile ilgili anlatılarla karşılaşmaktayız. Çorum/Mecitözü'nde yaptığım bir derleme, define ile kaplumbağa ilişkisini çözümlememe fayda sağladı. Her ne kadar olmaması gereken bir durum olsa da ülkede define arayan insanların varlığı bilinmektedir. Burada sembol olarak harita üzerinde belirtilen kaplumbağayı bulan köylüler o kaplumbağanın yerin 5-6 metre derinliğinden çıkmasından dolayı hayret duymuşlar ve bunun iyi bir işaret olduğunu düşündükleri için kazmaya devam etmişlerdir. Güneşin ilk ışıkları, gitmemesi için ters çevirdikleri kaplumbağanın üzerine vurunca, kaplumbağa birden gözden kaybolmuştur. Burada kaplumbağa ile ilgili sihri yahut büyüsel bir inanmanın olduğunu söyleyebiliriz.

Mitolojiden efsaneye adlı makale başlığımız bağlamında kaplumbağanın Türk dünyası efsanelerinde nasıl anlatıldığına değinmek yerinde olacaktır.

Türkiye'de kaplumbağanın oluşumu genel olarak şu efsaneye dayandırılır:

"Kaplumbağa, eskiden fırıncıymış, ekmekçi. Bir gün Hızır Aleyhisselam ondan ekmek istemiş. O da vermemiş, yok demiş. Hızır da onu kargılamış. Bunun üzerine fırıncının sırtına un çuvalı geçmiş ve kaplumbağaya dönmüş." (ERGÜN, 1997:372)

Azerbaycan'da ise kaplumbağaya dönüşme daha çok utanma ile alakalıdır.

"Kaplumbağa güzel bir gelinmiş. Bir gün yıkanmak için su ısıtıyormuş. Elbiselerini çıkarıp girer tekneye

ve yıkanmaya başlar. Birden içeriye kaynatası girer. Bir de bakar ki, gelini baştan ayağa çıırılçıplak. Gelin ne yapacağını bilemez. Nereye gizlensin? Yüzünü göğse tutup: 'bir şeyler olsun da, bedenim örtülsün' diye yalvarır. Gelin daha sözlerini bitirmeden kaplumbağa olur. Derler ki içinde yıkandığı o tekne dönüp kaplumbağanın çanağı olmuş. O, bu taşı çıplak vücudunu örtmesi için daima belinde gezdirir." (ERGÜN, 1997:476)

Türkmen Türklerindeki kaplumbağaya dönüşme motifini cimrilikten ileri gelmektedir. Bunu bir efsane ile göstermiş olalım:

"Evvel zamanlarda bir kadın, komşularından bir tabak un borç almış. Aradan uzun süre geçtikten sonra, komşusunun aklından çıkmış olacağını hesaplayarak unu, borç aldığı tabaktan daha küçük bir tabakla geri vermiş. O zaman komşusu da: 'Hay Allah'ım, kaplumbağa olasın, inşallah' diye kargılamış. Bunun üzerine o kadın, kaplumbağaya çevrilmiş. Bugün de o büyük tabağı üstünde, küçük tabağı altında olduğu halde gezmektedir. İyice bakılınca, kadına benzediği görülür." (ERGÜN,1997:515)

Özbek, Kırgız ve Kazaklarda ise kaplumbağanın oluşumu hile yapan bir esnafın hile yaptığı terazisinin kabı vasıtasıyla beddua ile kaplumbağaya dönüşmesinden ileri gelmektedir.

KAYNAKLAR

BAYAT. F. (2007). Türk Mitolojik Sistemi. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

TAŞ. İ. İslam Öncesi Türk Düşüncesinde Kozmogonik ve Kozmolojik Meseleler. Selçuk Üniversitesi.

KIZILTAŞ. H. (2017). Onondaga Kızılderililerinin Kozmogoni Miti: Kaplumbağanın Sırtındaki Dünya. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi.

ŞİMŞEK. E. (2016). Türk Kültüründe Kaplumbağalarla İlgili Efsaneler Üzerine Bir Değerlendirme. Akra Kültür Sanat Edebiyat Dergisi.

ERGÜN. M. (1997). Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi. Ankara. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

ÖMER B. ABDÜLAZİZ'İN İCRAATLARI

■ Ethem ERKOÇ

Ömer B. Abdülaziz, Emevi Devlet geleneği içinde yetişmiş bir liderdir. Muaviye, Velid, II. Muaviye, Mervan, Abdülmelik, I. Velid ve Süleyman'dan sonra devlet başkanlığı makamına oturan sekizinci halifedir. Kendinden önceki halifelerin bütün yetkilerine sahipken onlardan çok farklı olan bir devlet reisidir. İmkânlarını eza ve cefa için kullanmak yerine onların sorumluluğunun altında adeta ezilen ve ömrü boyunca ahreti, sorgu ve suali düşünen bir insandır.

Dünya nimetlerine ulaşma konusunda hiçbir sorunu olmadığı halde dünyaya sırtını dönen tek devlet başkanı olarak tarihe geçen Ömer b. Abdülaziz'in icraatlarını şöyle sıralayabiliriz:

*Medine valiliği sırasında oranın âlimlerini hem danışman olarak istihdam etmiş hem de onlardan ilim öğrenmiştir.

*Süleyman'dan sonra halife olmasına rağmen halkı dilediklerine biat etme konusunda serbest bırakmıştır. Fakat halk, yine ona biat etmiştir.

*İlk konuşmasında: "Allah'a isyan ettiğim takdirde bana itaat etmeyiniz" diyebilmiştir.

*Hilafetinin ilk günü halka şu uyarıda bulunmuştur:

"Ey İnsanlar! Bize yaklaşmak, bize arkadaş olmak isteyen kişi, şu esaslara uymadığı takdirde yanıma bile yaklaşmasın:

1.Bize kadar ulaşp derdini anlatamayan, ihtiyacını farz edemeyenlere yardımcı olmalıdır.

2.Bizimle birlikte hayra koşmalıdır.

3.Düşünemediğimiz hayır işlerini hatırlatmalıdır.

4.Yanımızda kimseyi çekiştirmemeli, işitince hoşlanmayacağımız sözleri konuşmamalıdır.

5.Kendini ilgilendirmeyen konuyla girmemelidir.

*Zalim valileri azletmiş, yerine yumuşak huylu ve merhametli valiler tayin etmiştir.

*İlk Cuma hutbesinde Hz. Ali ve evladına karşı yapılan lanet ve küfürleri kaldırmıştır. Onların yerine hutbenin sonunda Nahl Suresinin 90. ayetinin okunması geleneğini yerleştirmiştir. Bu uygulama, tüm İslam dünyasında aynen devam etmektedir.

*Valilere de birer genelge göndererek Hz. Ali ve evladına hutbelerde lanet okunmasını ve küfredilmesini yasaklamıştır.

*Hz. Peygamber (sav)den intikal eden Fedek Arazisi'ni ehlibeyte tevdi etmiştir.

*Halife olduğu gün, tören için hazırlanan atları sattırıp parasını hazineye göndermiştir.

*Sadece iki entarisi vardı. Birini yıkadığı zaman ötekini giyiyordu. Yamalı elbiseyle Cuma hutbesi okumaya çıkmaktan çekinmiyordu.

*Hilafetten önceki dönemden kalan elbise ve eşyalarını hazineye devretti. Eşi Fatıma da baba hatırası gerdanlığını hazineye teslim etti.

*Evinde bir kaptan başka yemek bulunmazdı. Çocukları da buna alışmak zorunda kalmışlardı.

*Evinin ihtiyacının posta arabasıyla taşınmasına, abdest suyunun bile sarayın mutfağında ısıtılmasına razı değildi.

* Daha önce devlet yetkisi kullanılarak elde edilmiş olabileceği endişesiyle miras yoluyla intikal eden mal, mülk, tarla, bahçe ve arazisinin tapularını yırtarak hepsini beytülmale / hazineye iade etmiştir.

*Ümeyye oğullarını da böyle yapmaya davet etmiş ancak hiç birisi uymamıştır.

*Kadı / hâkim seçimine özen göstermiştir. Kadı olabilecek kimselerde şu özellikleri aramıştır:

1.Kadı, derin ve ince anlayışa sahip olmalıdır.

2.Kadı, halim, yumuşak huylu olmalıdır.

3.Kadı, afif (namus ehli) olmalıdır. Mal heveslisi, para düşkünü olmamalıdır. Zira o zaman hak ve adalete değil, alacağı paraya göre hüküm verme yoluna sapar.

4.Kadı, iradesine hâkim olmalı, isabetli karar verebilmelidir.

5.Kadı, önceki mahkemelerden ve verilen kararlardan haberdar olmalıdır.

*Valilere talimatı; Allah'ın kitabı ve Resulü'nün sünnetine uyunuz. Danışmanlarınız, insanlar arasında doğruluğuna güvendiğiniz kişilerden seçiniz. Hak ve adaletten ayrılmayınız.

*Ordu kumandanlarına talimatı; savaşta düşman askerlerinin dışındakilere dokunmayınız. İhtiyarlara, kadınlara, çocuklara, savaşa katılmayan rahiplere asla silah çekmeyiniz.

*Savaşa giden askerlerin haftada bir gün dinlendirilmesini, uzun süre cephede olanların da en az 40 günde bir ailelerine dönmelerini emretmiştir.

*Zımmi statüsündeki gayrimüslimlerin köy ve kentlerine girip halkın rahatsız olmasına sebep olmamalarını istemiştir.

*Müslüman olan gayrimüslimlerden cizyeyi kaldırmıştır. Böylece pek çok insanın Müslüman olmasına vesile olmuştur.

*Döneminde valiler, kendi bölgelerinde toplanan zekâtı dağıtacak fakir bulamaz hale gelmiştir.

*Evlenmek isteyen gençlerin düğün ihtiyaçlarının karşılanmasını, meşru bir iş yaparken borç batağına düşenlerin borçlarının ödenmesini emretmiştir. Yetimlere, dul kadınlara, çalışacak gücü olmayanlara maaş bağlamıştır. Mahpusların eş ve çocuklarının yoksul kalmaları halinde onlara da maaş bağlamıştır.

*Malları zarar gören çiftçi ve tüccarların da zararlarının devlet hazinesi tarafından ödenmesini emretmiştir.

*Yolcu ve yoksulların yemek ihtiyaçlarını karşılamak için "Yemek Evleri" kurmuştur.

*Yolcular için konaklama tesisleri kurdu muştur.

*Dalkavuk şairlere yüz vermemiştir.

*Hayvanları ağır demirlerle dehlemeyi ve onlara ağır gemler vurulmasını yasaklamıştır. Ayrıca hayvanlar yük taşıma konusunda standart getirerek ağır yük yüklenmesini yasaklamıştır.

*Âlimlerle sohbet etmekten hep hoşlanmışır.

*Hz. Peygamber (sav)in hadislerinin toplanıp bir araya getirilmesine, tedvinine onun emriyle ve onun döneminde başlanmışır.

*Hariciler sorunu, bizzat onun girişimiyle çözüme kavuşmuştur.

*Nasihat edilmesinden hoşlanırdı. Allah'tan korkmayı ilke edinmişti. Ölümü en büyük nasihatçi olarak görüyordu.

*Bizans İmparatoruna ve bazı hükümdarlara İslam'a davet mektupları ve elçiler göndermişti.

*Kendisinden sonra veliahtlık sistemini kaldırarak yeni halifenin Şura / Danışma Meclisi yoluyla seçimini gerçekleştirmek istedi ancak ömrü yetmedi.

*Bir devlet başkanı olmasına rağmen mezar yerini bile şahsi parasıyla satın alıp hazırlatmıştır.

*Halife olarak züht ve takva hayatı yaşamıştır. Kendisi yoksul yaşamasına rağmen halkı refah içinde yaşama imkânı bulmuştur. Refahı tabana yaymayı başaran bir devlet başkanıdır. 29 yıllık hilafeti döneminde tarihte İslam inkılabının canlı örneğini yatmıştır.

1800'lü Yıllarda Çorum'da Evlilik

■ Mennan Tarık TÜFEKÇİ

Çorum şer'iyye sicillerindeki ilk nikâh kaydı 1839 yılına aittir. Burhan kethüda mahallesi sakinlerinden Emir köse oğlu Ali'nin kızı Şerife ile Ali oğlu Mustafa'nın nikâh kaydıdır. Uç mahallesinde iki eşli İranlılar olduğu gibi, Azap Ahmet mahallesi sakinlerinden Mustafa oğlu İbrahim'in hanımı Hintli kızı Afromiye idi.

Çorum'un köylerinde dahi Osmanlı İmparatorluğuna ait ülkelerden gelinlere rastlanmaktaydı. Elvan Çelebi köyünde Yemenli, İranlı gelinler vardı.

1874 yılında evlenmeyi zorlaştıran bazı adet ve vergiler kaldırılmıştı. Şahitlerden yüksek miktarda harç talep edilmemesi için emirname yayınlanmıştı. 1884 yılında bakire nikâhlarından beş kuruş, dul nikâhlarından üç kuruş, nikâh yenileyenlerden bir kuruş harç alınıyordu. Durumları şüpheli yerli ve yabancı, özellikle İranlıların mahalle imam ve muhtarlarından ilmühaber almadıkça evlenmelerine izin verilmemekteydi.

Ceza kanunnamesinde kız kaçırmakla ilgili açık hiçbir hüküm bulunmaması sebebi ile bu kötü huyun önü alınamadığı ve kaçırılan İslâm kızlarının başka bir yerin mahkemesinde nikâhlanmalarının önüne geçmek üzere hâkimlerin dikkatli olmaları hakkında emirname yayınlanmıştı. Bu suçu işleyenlerin bulundukları yerde olmak üzere altı ay hapis cezası ile cezalandırılmaktaydı.

Mahkemeden izin almadan nikâh kıyan imam ve muhtarlar cezalandırılıyordu. Sözlü ve nişanlılar evlenmekten mahkeme kararı ile vazgeçebiliyordu. Nişanlısı veya sözlüsü olduğu halde başkası ile evlenmek isteyen bayan istediği kişi ile evlenebilirdi. Kendisi ve babasının rızası olmadan küçük yaşta evlendirildiği için buluş çağına erişmesi sebebiyle nişandan vazgeçe biliyordu. Küçük yaşta nikâh akdi yapılan kızların nikâhlarının feshine karar veriliyordu.

Vefat eden ve şehit olan asker hanımlarının başkaları ile evlenmeleri hususunda, Kocasının askerde öldüğü şahitlerle kanıtlananların evlenmesine müsaade ediliyordu. Ölüm haberi sonrası tekrar evlenenlerin haberin yanlış olduğu öğrenilince boşanarak eski eşi ile evlendirilirdi.

Boşanmanın şahitlerle tescili gerekliydi. Boşanma sonrası küçük çocuklara nafaka bağlanıyordu. 1895 yılında Çorum'un Uç Mahallesi sakinlerinden Eşbah Osman kızı Asiye'nin boşandığı kocası Tokathioğlu Hacı Ahmet oğlu Elvan'dan olma küçük çocuğu Ahmet'in bakım masraflarını karşılamak üzere açtığı davada aylık yirmi iki buçuk kuruş nafaka verilmesine karar verilmişti.

Osmanlı zamanında boşanma sebepleri genellikle; din ve imana küfür, "Senin gibi avradım yoktur" sözü, nefsin kendine teslim etmemesi, sütkardeş olduklarının tespiti, nikâhlandığı halde eşinin yanına yaklaşmaması, nikâhlı olup eşine itaat etmemesi, kadının evini terk etmesiydi. Boşanan kadın iddet müddetini bittiğini ispat etmesi halinde tekrar evlenebilirdi.

Nikâhlı olduğu halde ikinci kez evlenen kadının ikinci nikâhı feshediliyordu. Kocasından ayrılmada boşanan kadın, şahitlerle tescil edilirdi. Annesinin izni ile küçük yaşta zorla evlendirilen ve kocasıyla hiç birlikte olmayan kızlar, kocası mahkemeye gelmediği zaman vekil tayini ile boşana biliyordu.

Kendisinden izinsiz olarak evinden ayrılan hanımını çağırıldığı halde geri gelmeyen koca isterse nafaka vermeden karısını boşaya biliyordu. Mehr-i müccel, mehr-i muaccel ve nafakadan vazgeçerek boşanmaya razı olan bayanlarda vardı.

Mehir bedelleri kişilerin maddi durumuna göre değişiyordu 1850 yılında 163 kuruş iken 1857 yılına ait bir mehir bedeli ise kırk bin akçe idi. genellikle Çorum'da 666 kuruş mehir bedeli belirleniyordu. İddet müddeti boyunca boşanan kadının geçinmesine yetecek kadar nafaka bağlanıyordu. Bu 1905 yılında günlük yaklaşık 60 paraydı.

Nafakasını temin edemeyen baba çocuklarına nafaka davası açtığında nafaka alabilirdi.

Çorum şer'iyye sicillerinde 1839-1911 yılları arasında 47 mahalleye ait 375 nikâh kaydı bulunmaktadır. Çorumun 179 farklı kaza ve köyüne ait 732 nikâh kaydı vardır. Toplamda ise Çorum mahalle, kaza ve köylerine ait 1107 kayıt bulunmaktadır. Buna karşılık Çorum mahalle kaza ve köylerine ait 250 boşanma kaydı vardır.

Müezzinlere Kuyumculuk Dersi

■ Cahit KOYTAK

şehrin kulağının zarına
hoparlörün işgalci, istilacı,
Moğol bangirtisiyle okunmayan
ve böylece,
ne aklın birlik-bütünlük düşünüşü,
ne kalbin ahenkdâr vuruşunu,
ne de ruhun
sükûn arayışını bozan,
yaralara merhem bir ezan...

yerin nurtopu bebek uykusunu
ve göğün kristal dokusunu
bilmem kaç desibellik
kıyamet efektiyle
her seher vakti
paramparça etmeyen
ipek tuşeli ezan...

sessizliği bozmayan,
fakat ona göklerin
dipsiz derinliğini katan,
yerin uğultusunu yontup yontup
- ondan gönüllere şifa
gökçe iklimler yapan

ve mümini zırhların,
maskelerin içinden
kendine, kendi mirâcına,
kendi içindeki
sidretül müntehaya çağırın
rüzgâr tuşeli,
rüzgâr kanatlı ezan...

insanı mahza insanlıkla,
lahzayı sonsuzlukla dolduran
ve ölümü incelten, incelten,
hafifleten,

saf îmanın toprak rengi,
yağmur rengi sesiyle
şehrin bütün minarelerinden
bazen eşlemeyle okunan

hormonsuz, hoparlörsüz,
şiir zerafetinde,
diriltici, yüceltici bir ezan...

müezzinin,
stüdyo kabininde değil,
şehrin şahâdet parmağının ucunda,
göğün taraçasında
okuduğu

ve meleklerin,
her cümlemin ardından
tesbihler, tekbirler getirip
vokallerle
dalga dalga yayarak
arşa yükselttiği bir ezan...

günün beş vaktinde de
işte bunu arıyor kulağımız,
işte bunu özlüyor
kurt, kuş
böcek ve insan.

dünya şenliği gibi hazin,
ahret inancı gibi engin,
ille de
ve ille de
çıplak insan sesiyle

ve mutlaka şerefede okunan
- greyder paletli değil -
huma kanath,
anka kanath,
simurg kanath ezan...

Elvan Çelebi'nin, Babası Âşık Paşa'ya Cevaben Yazdığı Sufiyane Şiir

■ Prof. Dr. Özer ŞENÖDEYİCİ

بوجله سنیه عشق در مهانده
بوعشق اچند بر در جام و سابه
بوعشق در فانی لفظ انا الحق
بوعشق در کاشفا سراری کمال
بوعشق اینلری بوعشق اچندن
بوعشق در عاشق و معشوقه اولن
بوعشق اولن لجن قلن ناسر
غده نلون بور سور عشق معلوم
هله الوان قدی قلد یقین
کوکلدن فرد چاندن سمر داغول
دلریک کم سکا سندن بخلی
بوعشق یک صفا تندن برسی
بیانه کلری صفا لسانده
بهمانده عشق و هم عشق در مهانده
بوعشق اچند بر در جام و سابه
بوعشق در فانی لفظ انا الحق
بوعشق در کاشفا سراری کمال
بوعشق اینلری بوعشق اچندن
بوعشق در عاشق و معشوقه اولن
بوعشق اولن لجن قلن ناسر
غده نلون بور سور عشق معلوم
هله الوان قدی قلد یقین
کوکلدن فرد چاندن سمر داغول
دلریک کم سکا سندن بخلی
بوعشق یک صفا تندن برسی
بیانه کلری صفا لسانده

XIII-XIV. yüzyıllarda Anadolu'yu ihya çabası içine giren erenler arasında Elvan Çelebi'yi, seçkin bir sufi olarak anmak gerekir. O, başta babası Âşık Paşa olmak üzere Muhlis Paşa, Baba İshak gibi devrinin manevi atmosferine damga vurmuş şahsiyetlerle aynı kaynaktan doğmuştur. Aynı aileden gelen Âşık Paşazade'nin ise, tarihçilik alanında Türk kültürüne katkıda bulunduğu görülmektedir. Elvan Çelebi, ailesinden ve çevresinden gördüğü terbiyeyi; daha geniş coğrafyalarda etkili kılmak için vatanından ayrılmış ve ebedî istirahatgâhı olan Çorum'un Mecitözü ilçesinde, kendi adıyla anılan köyde irşat faaliyetine girişmiştir.

Bu yazıda Âşık Paşa'nın, bir naat niteliği gösteren şiirine, Elvan Çelebi'nin nasıl cevap verdiğini inceleyip şiirin günümüz insanına da hitap etmesi amacıyla, onu şerh edeceğiz:

Bu cümle nesneye 'aşkdur bahâne

Bahâne 'aşk u hem 'aşkdur bahâne

[**cümle**: bütün, hepsi, tüm. // **nesne**: şey, varlık. // **bahâne**: sebep, vesile.]

(Bu bütün varlığa sebep olan şey aşktır. Bahane aşktır ve aşk ise bahanedir.)

Tasavvuf anlayışına göre Yaratıcı, kâinatı kendi güzelliğini daha iyi görmek için yaratmıştır. Daha öncesinde ise gizli bir hazine suretinde herhangi başka

şeye bağlı olmaksızın kaimdi. Bir hadis-i kudsîde bu husus mealen şu şekilde ifade edilmiştir: "Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve onun için varlığı yarattım." Yaratılışın temelini aşka yaslayan sufilere göre Allah'ın kendi ihtişamını en güzel şekilde izleyebilmesi âşıkların gözleriyle gerçekleşir. Bu anlayışı şu beyit çok açık bir şekilde ifade etmektedir: Kendi hüsnün hûblar şeklinde peydâ eyledin / Sonra döndün çeşm-i âşıktan temâşâ eyledin (Kendi güzelliğini güzeller şeklinde vücuda getirdin. Sonra döndün, onları âşık gözünden izledin.)

Bu 'aşk içinde birdür câm u sâkî

Bu 'aşk içinde birdür dâm u dâne

[**câm**: kadeh; ilâhî aşk. // **sâkî**: şarap dağıtan; mürşit. // **dâm**: tuzak. // **dâne**: yem, hububat.]

(Bu aşk içinde kadeh ve saki birdir. Bu aşk içinde yem ve tuzak birdir.)

Birlik (vahdet) düşüncesi, tasavvufî düşünceye göre Allah'ın varlığı ve birliğini kapsayan daha geniş bir anlayışı yansıtır. Tasavvuf yolunda amaç, birliğe ulaşmaktır; yani sen ve ben ikiliğini ortadan kaldırmaktır. Bu durum, iki unsurun birleşmesi suretinde gerçekleşmez. Âşık kendi benliğini yok eder ve geriye sadece "o" kalır. İşte vahdet ile kastedilen anlayış, budur. Tasavvuf şiirinde, şeriat tarafından şirk ya da küfür olarak nitelenebilecek ifadelere rastlanabilir. Hatta şairler bazen, okuyanlar tarafından yadırganacak "şathiye" tarzı sözler sarf edebilir. Bu beyitte de İslâm ahlâkının tasvip etmeyeceği meyhanecilik kültürü ile bazı sırların aktarılmaya çalışıldığı görülmektedir. Peki, bunun amacı nedir? Şöyle özetleyebiliriz: Sâlik, seyr ü sülûk macerasında yol kat ettikçe küfür ve imanın da aslında "bir" olduğunu algılar. O raddede salike kahr ve lütuf, gece ve gündüz, küfür ve iman bir görünür. Şair ikinci mısradan itibaren "gönül kuşu" anlayışına gönderme yapmaktadır. Gönül (kalp), bir kafes içinde çırpınıp duran kuşa benzer. O kuş, kişi âşık olduğunda kafesini kırar, uçup gider. Bu noktadan sonra gönlün sahibi sevgili olur. Eski şiirde sevgilinin "dil-dâr (gönlün sahibi)" olarak nitelenmesinin sebebi budur. Gönül kuşu, sevgilinin yüzünde yemleri andıran benlere meftun

olur. Onlardan nasiplenmek ister. Ancak sevgilinin tuzak mahiyeti kazanmış saçlarına takılır. Kurtulmaya çalıştıkça daha da dolanır. Sonunda hareket edemez hâle gelir ve teslim olur. Eski şiirin sevgili tipi, saçının her bir telinde bir âşığın gönlünü esir etmiştir. Sabahleyin rüzgâr, sevgilinin saçları arasından esip geçerken gönül kuşları arasında bir dalgalanma, eski tabirle bir fitne peyda olur. Beyitte Elvan Çelebi, tuzak ve yemin “bir” olduğunu ifade ederken, Hak’tan gelen her şeyin lütuf olarak nitelenmesi gerektiğini dile getirmektedir.

Bu ‘aşkdur kâ’il-i lafz-ı ene’l-Hak

Bu ‘aşkdur kâtil-i Mansûriyâne

[**kâ’il**: söyleyen, söyleyici. // **lafz**: söz, laf. // **ene’l-Hak**: “Ben Hakk’ım” ya da “Ben haklıyım.” olarak anlaşılmaya müsait söz. // **Mansûriyâne**: Mansur-casına, Mansur gibi.]

(“Ben Hakk’ım.” sözünü söyleyen, bu aşktır. Mansur gibi ölenlerin katili, bu aşktır.)

Mansur, sufiler tarafından el üstünde tutulan, yaşantısı ve ölümü ile yarı efsanevî bir karakter kazanmış, aşk şehididir. Her ne kadar ölümünün, devrindeki çalkantılı olaylarla alakası olsa da, idam fermanında yer alan birçok gerekçenin üzerine, onun meczup hâlde ilahlık iddiasında bulunduğu da eklenince; tasavvuf edebiyatı bir kahraman kazanmıştır. Onun, “ene’l-Hak” diyerek, “Ben haklıyım.” dediğini savunanların yanına, aslında “Ben Hakk’ım.” dediğini ve bu hususta doğruyu söylediğini belirtenler de olmuştur. İkincisini savunanlara göre Mansur; seyr ü sülûkun, kişinin kendi iç evreninde çıktığı bir yolculuk olduğunu vurguladığını iddia etmişlerdir. Tıpkı Ferîdeddîn Attâr’ın otuz kuşunun Sîmurg’u aramaya çıkıp, aslında kendilerinin Sîmurg olduklarını öğrenmeleri gibi gönül erbabı da Hakk’ın ancak kişinin manevi ikliminde aranması gerektiğinin farkına varmıştır. Mansur ve Nesîmî; zahire bakanların yanlış anlayabilecekleri sözler sarf ettikleri için, yani “hân-ı hâsî âmiye aş ettikleri (Havassın sofrasını avama yedirdikleri)” için derileri yüzülmek suretiyle idam edilmişlerdir. Bu nedenle bu iki şahsiyet, “üryân-ı aşk (aşkın çıplakları)” olarak isimlendirilmişlerdir. Beyitte Mansur’u öldüren aşkın; varlık âleminin yaratılmasına vesile olan aşk ile aynı olduğu vurgulanmıştır.

Bu ‘aşkdur kâşif-i esrârı gönlüñ

Bu ‘aşkdur açılır ma’nî bu câna

[**kâşif**: keşfeden, bulan. // **esrâr**: sırlar, gizli şeyler. // **ma’nâ**: mana, manevi olan.]

(Gönlün sırlarını keşfeden bu aşktır. Şu canıma açılan mana, işte bu aşktır.)

Aşk, gönlün nasıl büyük bir manevi gücü olduğunu gösterir. Aşk olmadan gönlün bir hükmü yoktur. Eskiler, kalbin üzerinde bulunan siyah bir noktacığın, ki adı süveydadır, insandaki maneviyatı düzenleyen organ olduğunu düşünmüşlerdir. Süveydâ, Arap dilinde sevdâ ile aynı kökten gelir, sevdanın insanda kök salmasını sağlar. İnsanın maddi varlığı bedenindeki uzuvlarla ve organlarla ifade edilir; manevi varlığı ise gönülde tecessüm eder. Âşık olan gönül, varlığın sırlarını öğrenmeye doğru ilk adımını atmış olur. Aşk, yaratılışın sebebi olduğu için; varlıkta birliğe ermek isteyenlerin ilk mertebesini teşkil eder. Çünkü aşk, âşık ve maşuk arasında doğar. Âşık, yani talip; aşka düşünce maşuktan haberdar olur ve ona kavuşma arzusu duyar. Böylece sazlıktan koparılıp ateşle terbiye edilmiş; ardından demir tellerle hizmet kuşağını kuşanmış bir ney gibi inlemeye başlar. Sevgisinin semtine varmayı, hasret ve gurbetten kurtulmayı arzular. İşte, tüm bunların farkına varabilmek için; aşkın gönle intikal etmesi gerekir.

Bu ‘aşk âyetleri bu ‘aşk içinde

Görinür zât-ı ma’şûka ‘ayâne

[**âyet**: delil, kanıt, burhan. // **zât**: yüce şahsiyet; bir şeyin ta kendisi, şahsı. // **ma’şûk**: sevilen, sevgili, habip. // **‘ayâne**: açıkça, belirgin surette.]

(Bu aşkın delilleri bu aşkın içindedir. O deliller, sevgilinin zatına apaçık surette görünür.)

Aşk, yalnızca onu yaşayanların anlayabileceği bir duygudur. O, yaratılışın sırrıdır, sebebdir. Varlık âleminin, Yaratan’ın kendi güzelliğini, âşıkların gözünden izlemek amacıyla yaratıldığını bilen kimse; âşığın aslına maşuk olduğunu da keşfeder. Elvan Çelebi, bahsini ettiği aşkın delillerinin yine o aşkın içinde olduğunu söylerken; âşık olmaksızın bu sırlara ermenin imkânsız olduğunu dile getirmektedir. İlâhî aşkın nihai hedefi, ikiliği ortadan kaldırmak ve sevgilide fena bulmaktır. Dolayısıyla ikilik ortadan kalktığında, yeni âşık kendi varlığını yok edip geriye sadece sevilen kaldığında; aşkın mahiyeti hem seven hem de sevilen tarafından idrak edilir.

Bu ‘aşkdur ‘âşık u ma’şûka olan

Salâdur ‘âşık u ma’şûk olana

[**ma’şûk**: sevilen, sevgili, habip. // **salâ**: dua, namaz; selam; davet.]

(Âşığın sevgiliye duyduğu aşk, budur. O, âşık ve sevgili olana selâmdır.)

Elvan Çelebi, gerçek âşığın duyduğu aşkın; şiirine konu olan hakikî aşk olduğunu söylemektedir. Âşıkları niyaza ve sevgilileri naza davet eden, işte bu aşktır. Burada şair, seven ve sevilen ile beşeri aşkı da kastetmektedir. Çünkü varlık âleminin yaratılmasına vesile olan aşk ile bir insanın diğerinde gördüğü güzelliğe kapılarak duyduğu aşk, nitelik olarak aynıdır; ancak mertebe olarak iki his arasında fark bulunmaktadır. İdeal olan ve insanı hakikate erıştiren aşk, ilahi aşktır.

Bu ‘aşkdur ol ezel gencin kılan fâş

Bu ‘aşk oldu nişân ol bî-nişâna

[**ezel**: öncesi olmayan zaman, başlangıç. // **genc**: hazine, define. // **fâş kılmak**: ifşa etmek; ortaya çıkarmak. // **nişân**: alamet, iz, belirti. // **bî-nişân**: izi, alameti olmayan.]

(Ezel hazinesini ortaya çıkaran bu aşktır. Bu aşk, alâmeti olmayana alâmet olmuştur.)

Ezel hazinesi, Yüce Allah’ın kâinatı yaratmadan önceki zamansız ve mekânsız, mutlak varlığını kastetmektedir. Çünkü bir hadis-i kutsiye göre Allah, gizli bir hazine iken bilinmek istemiş ve böylece varlığa vücut vermiştir. Sufilerin, yaratılışın temeline aşkı oturtmalarının sebebi de budur. O, kendi güzelliğini, kendisine âşık olanların gözünden görmek istemiştir. Güzellik, doğal bir şekilde âşığı cezp eder. Bu durumda, güzelliğin; onu takdir edecek göze ihtiyacı vardır. İşte o gözler; âşıkların gönülleridir. İnsan ne yöne baksa, yaratılıştaki güzelliği görür. Bu aşkın sevileni, somut olarak gözlemlenemese bile onun alâmetleri her yerdedir. Yukarıdaki beyitle aynı anlamı ihtiva eden meşhur bir beyitte Hayâlî Bey: Cinân-ârâ cihân içindedir arayı bilmezler // O mâhîler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler (Dünyayı süsleyen dünyanın içindedir, ama onlar arayamazlar. Bu suretle onlar, denizin içinde olup denizi bilmeyen balıklara benzerler.) demiştir. Yani gören göz için her şey bir alâmet iken; görmeyi bilmeyen için ortada bir alâmet yoktur.

Nice kılsun bu bir söz ‘aşkı ma’lûm

Ki şerhi sığmadı biñ dâstâna

[**nice**: nasıl. // **ma’lûm kılmak**: bilinir hâle getirmek; ortaya çıkarmak. // **şerh**: açıp izah etme; açıklamak. // **dâstân**: hikâye; anlatı; bir eserin bölümleri.]

(İzahı bin destana sığmayan aşkı, bu tek söz nasıl bilinir hâle getirsin?)

Seyr ü sülûk bir hâl ilmidir, kâl ilmi değildir. Beyitte söz ile aşkın dile getirilemeyeceği anlatılmıştır. O aşkın ne olduğu binlerce kere, tafsilatlı bir şekilde anlatılmış; ancak yine de onun mahiyeti hakkında elle tutulur bir sonuca ulaşılamamıştır. Zaten yükseliş (urûc) ve iniş (nüzûl) esnasında, salikin söylediklerine kulak kabartılırsa, bunlarda herkesin anlayamayacağı ya da hazmedemeyeceği ifadelerin bulunduğu görülebilir. Kimi zaman Allah dostlarının, onlara şah damarlarından daha yakın olan mahbuplarıyla teklifsizce konuştukları görülebilir. Şathiyat kabilinden bu sözlerde, anlamayanlar için küfür ve şirk kokusu bulunur. Ancak; belirli bir mertebeye yükselen gönül ehli için küfür ve iman ya da hayır ve şer ayrımı yoktur. Bu mertebede iken sarf edilen sözlerin, o hâli yaşamayanlarca anlaşılma ihtimali bulunmaz.

Hele Elvân fedâ kıl dîn ü deyni

Bu ‘aşk içinde kalma hânümâna

[**hele**: hiç olmazsa, hiç değilse, özellikle; sonunda. // **deyn**: borç; zekât; verilmesi ya da eda edilmesi gereken şey. // **hânümân**: ev, ocak; ev bark; mal mülk.]

(Nihâyet ey Elvân, sen dinini ve eda etmen gerekenleri feda et. Bu aşk içinde, mala mülke meyletme.)

Elvan Çelebi, bu beyitte kendisine nida etmektedir. Şairin bu şekilde kendisine, bir başkasıymış gibi hitap etmesi “tecrit” olarak isimlendirilir. Elvan Çelebi, kendisine nasihat eder gibi görünerek, aslında tüm insanlığa seslenmektedir. Şairin söyledikleri zahir ehli tarafından yanlış anlaşılmaya müsaittir. Burada onun, dini ve her türlü ibadeti feda kılmak yönündeki telkini; onları tamamen terk etmeyi değil; bu yükümlülüklerin insana kazandırmaya çalıştığı hasletlere derhal erişmesi ifade etmektedir. Dinin ve ibadetlerin özüne eren kimse, bir sonraki mertebede, yani tarikatta kendisine yer edinebilir. İman, öncelikle dinî gerekleri yerine getirmek, türlü şüpheden arınmak üzerine kurulur. Bu mertebeden sonra

tarikât gelir; burada tekellüften ziyade tecerrüt ön plandadır. Kişinin kendisini keşfetmesi olarak yorumlanabilecek bu arayıştan sonra ise hakikat gelir ki bu aşamada insân-ı kâmil raddesine erişilmiştir. Artık yükseliştten elde edilen birikimi halk ile paylaşmak gerekir. Elvan Çelebi, çıkılan bu yolculukta mal mülk hırsının ya da ihlassız ibadetin, kişiye hiçbir şey kazandırmayacağını ifade etmektedir.

Gönülden ferd ü cândan müfred olgı

Yakîne kalma dolanma gümâna

[**ferd**: tek, bir; yalnız. // **müfred**: tek; yalnız; basit. // **olgı**: ol, yap, et. // **yakîn**: şüphesiz ve kesin bilgi; iman; ölüm. // **gümân**: şüphe, tereddüt.]

(*Gönülden tek ve candan yalnız ol. Bilgi edinmekle kalma, şüpheyeye dolanma.*)

Eskiler “dünya terkin urmak” derler, bir deyim vardır. Bu, dünyevi olan her şeyden el çekmeyi ifade eder. Elvan Çelebi, yukarıdaki beyitte, varlıktan soyutlanmayı (tecerrüd) övmekte ve duyularla elde edilen bilginin, seyr ü sülûkta geçersiz olduğunu ifade etmektedir. Kişinin ferd veya müfred olması, girdiği yolun tamamen şahsî ve özel, ayrıca dile gelmeyecek kadar girift olduğunu vurgulamaktadır. Yakîn sözcüğü; kesin bilgi, iman, ölüm gibi anlamlara gelir. Elvân Çelebi, salikin girdiği yolda doğru bildiği hiçbir şeye güvenmemesi gerektiğini belirtmektedir. Çünkü maddî intibalara dayanan bilginin, tecerrüt âleminde geçerliliği yoktur. Aklî melekelerine güvenerek yola koyulan kişi, aşk yolunda mertebe kat edemez. Eski yazıda “yakîne kalma” kısmının “yakına kalma” şeklinde okunabileceği de göz ardı edilmemelidir. Bu durumda şair, “yakınıp durma” da demek istemiş olabilir.

Dilerseñ kim saña senden tecellî

Zuhûra gele kala câvidâne

[**tecellî**: yansıma; Allah’ın gönle aksetmesi. // **zuhûra gelmek**: ortaya çıkmak, meydana gelmek; görünür olmak. // **câvidâne**: ebedî, baki, kalıcı.]

(*Kendinde Allah’ın tecellisinin ortaya çıkıp ebediyen kalmasını istersen...*)

Bu beytin, önceki ile birlikte düşünülmesi gerekmektedir. Eski şiirde beyit bütünlüğü esastır ve mana çoğunlukla tek beyitte tamamlanır. Ancak burada şairin, iki beyti birbirine bağladığı görülmektedir. Böyle beyitlere “merhûn beyit” adı verilir. Önceki beyitle birlikte düşünürsek şair şöyle demek

istiyor: Yüce Allah’ın, gönlünden tecelli etmesini ve bu tecellinin orada sonsuza kadar kalmasını istesen, girdiğin yolda tecerrüt ehli ol, yalnızlıktan vazgeçme.

Bu ‘aşkuñ biñ sıfâtından birisi

Beyâna gelmedi sığmaz lisâna

[**sıfât**: vasıflar, özellikler. // **beyâna gelmek**: söylenmek, dile gelmek. // **lisân**: dil; konuşma.]

(*Bu aşkın bin sıfatından birisi bile söylenmedi. Çünkü o sıfatlar dile gelmez.*)

Meşhur bir Arapça beyit şöyle der: “Âh mine’l-aşki ve’hâlâtihi / Ahraka kalbî bi-harârâtihi (Ateşiyle kalbimi kavuran aşkın ve onun türlü hâllerinden âh ederim.-)” Buradan hareketle aşkın hâllerinin sonsuz olduğunu ve o aşkın he ân oluş hâlinde bulunduğunu söyleyebiliriz. Elvan Çelebi şiir boyunca, dile gelmeyen, anlatılamayan, bir başkasına aktarılamayan tecrübelerden ibaret bir yolculuğu tanımlamaya çalışmıştır. Aşkın, aklî melekelerle idrak edilememesi, onun dile getirilememesinin temel sebebidir.

Değerlendirme

Elvan Çelebi’nin, babası Âşık Paşa’ya yazdığı nazire; tasavvufî duygu ve düşüncüyle dile getirmektedir. Âşık Paşa’nın zemin şiiri ise, bir naat idi, yani Hazreti Peygamber övgüsü... Elvan Çelebi, vezin ve kafiyesi aynı kalmak koşuluyla, aynı şablonu alıp içine sufiyane düşünceler yerleştirmiştir. Kısa vezinli birer gazele imza atan Âşık Paşa ve oğlunun, sade bir Türkçe ile kısa mısralara oldukça derin manalar yerleştirdikleri görülmektedir. Esasen bu iki erenin Anadolu’daki manevi atmosfere, biri diğerinin eksikğini giderecek ve açığını kapatacak şekilde hizmet ettikleri anlaşılmaktadır. Çünkü onların hacimli eserlerinde de aynı yaklaşım bulunmaktadır.

Âşık Paşa’nın Garîbnâme adlı eseri, İslâm ve tasavvuf duyarlılığını, çeşitli yönleriyle, orijinal bir tertip usulüne göre Türk insanına anlatmıştı. Elvan Çelebi’nin eseri ise daha çok, devrindeki inanç önderlerinin manzum ve efsanevi biyografilerini içermekteydi. İşte, baba oğulun, enerjilerini Türk insanının ihtiyaçlarını farklı yönlerden telafi etmek üzere çalıştıkları; hiç olmazsa Elvan Çelebi’nin, babasını tekrara düşmemek adına yeni ve orijinal eserlere vücut verdiğini görmekteyiz.

Ruhları şad olsun.

VUKUF-VAKIF-AKİF

Osman ŞİMŞEK

Çanakkale-İstiklal-İstikbal ve Kur’an şairimiz Mehmet Akif Ersoy’u tam ve doğru olarak ifade eden kelime ‘samimiyet’tir. O, dininde-imanında, fikirlerinde ve hayatında hep samimi oldu. Her şeye karşı samimiydi; hatta kendine bile. Yalan söylemeye ve saklamaya ihtiyaç duymayarak hayatını baştan sona anlatabilecek bir insandır o.

“Çanakkale Şehitlerine” adlı destansı şiirde ifade kudretini gördüğümüz Mehmet Akif’in, ‘İstiklal Marşı’nda milletin hislerine tercüman oluşunu, sonrasında yaşananlardaysa vakıf-cemiyet anlayışına vukufunu görürüz.

Mithat Cemal Kuntay’ın “Mehmet Akif” adlı kitabındaki anılarında yaptığı müthiş benzetmeyle Akif, para denilen alfabeyi savaş yıllarında biraz hecelese de hiçbir zaman sökmemiştir. Buna rağmen vakıf ve cemiyetlere yardım etmekten, onlarla ilgilenmekten geri durmamıştır. Cemiyetler, onu kendi aralarına katabilmek için giriş yeminlerini bile sadece onun için değiştirmek zorunda kalmışlardır.¹ Yarışmayı kazanmasının ardından, “Çıkışı yapılmış-

tır, bizden alın da ne isterseniz yapınız, demeleri üzerine meclis muhasebesinden beş yüz lirayı almayla mecbur kalan Akif, bu parayı ‘Dârü’l-Mesâî’ adlı hayır kuruluşuna vermiştir. Bu cemiyet, fakir İslam kadın ve çocuklarına iş öğreterek sefaletlerine niha yet vermek gayesiyle kurulmuş bir müessese idi.”²

‘Bu, doğru yaşamış, doğru yaşadığı için de tarihe dedikodusunu bırakmamış bir adamın duruşudur. Adı geçtiğinde, fikirlerine katılmayanlar bile gözlerini saygıyla indireceklerdir. Bu saygı, Akif’in bize bıraktığı çok özel bir hediyedir.”

Hayatı mücadele ile geçen Akif, bütün bunlardan sonra bir resminin arkasına şu kıtayı yazacak kadar da mütevazıdır.

Toprakta gezen gölgeme toprak çekilince,

Günler şu heyûlâyı da er, geç, silecektir.

Rahmetle anılmak, ebediyyet budur amma,

Sessiz yaşadım, kim beni, nerden bilecektir.

Mehmet Akif, hiçbir şey yapmasaydı bile İstiklal Marşı’nı yazmış olması bizim için yeter de artardı bile. O, öyle bir metin ki, dünyada sadece İstiklal Marşı hem bir marş hem muhteşem bir edebi eserdir. ‘Son ocak’ noktasına gelindiğinde nereden başlanması, neye dayanılması gerektiğini ortaya koyan bir manifestodur. Öyle ki, “Korkma!” kelimesini her mısraının başına ve sonuna ayrı ayrı getirerek okuduğumuzda bu ilginç gerçekliğin ortaya çıktığı görülecektir. Bu kelimeyi son mısraya ekleyip başa döndüğümüzde ise, İstiklal Marşı’nın bittiği yerden tekrar başlayan bir metin olduğu görülecektir.”³

İstiklal Marşı, Meclis’te oybirliği ile değil ezici oy çokluğu ile kabul edilmiştir. Müzakereler esnasında bazıları söz alarak itirazlarını dile getirdiği için birkaç isim biliyoruz. Ancak meclis başkanı oylamada, ‘kabul edenler’den sonra ‘kabul etmeyenler’ oylamasını yaptırmadığı için diğerlerini bilemiyoruz. Sahi, kim bu İstiklal Marşı’na itiraz edenler?

Neredeyim

■ Songül ÖZEL

Bir minicik serçenin
Ürkek bakışındayım

Gözden kalbe süzülen
Sevda akışındayım

İlmek ilmek işlenen
Aşkın nakışındayım

Sonu inşirah olan
Hayat yokuşundayım

Konuşmaktan usanmış
Derviş susuşundayım

Zalimlere direnen
Elif duruşundayım

Sonu gelmez dertlerin
Belki bitişindeyim

Ebedî dosta çarpan
Kalbin atışındayım

O'na yâr olmak için
Nefsin yarışındayım

Ukba için aşk kokan
Nefes alışındayım

Rızaya ermek için
Ah, can satışındayım

Şebçerağ

■ Canan KÖKSAL

Gelemezdim
Şebçerâğlarım bekliyordu yalnızlığımın duvarında
Yıkıp gittiğinde köprüleri
Bulandı suları Kızılırmak'ın
Enkaz bir yürek bıraktın ardında
Unuttun dağ çiçeklerini

Şimdi gurbet vurulu künyeme
Nasıl bir haber versem turnaların boynuna
Gülleri bir ayazın vurduğunu
Ehil atların yıldıya savrulduğunu
Şehri zapt eden kara günahı
Aşkı ve yalanı
Terk ettim ardıma bakmadan
İhtiyar türbedârı

Varsın yaban ellerden geçerken
Kan ağlasın Kızılırmak
Varacağı aşk denizinin hayalini kurarak
Kaç zaman ırmağın yanağına düştü
Bu yağmur
Bilmem kaç zaman
Kaldım yağmurlarda susarak
Seranâtı boğazına düğümlemiş
Bir âşık gibi sus şimdi
Bu üşüme, bu ayrık tat...

Ne güzeldi
Ateşi ocakta, suyu yatağında görmek
Ne güzeldi
Türkmen dağlarında
Bozlak türküler dinlemek

Kerbelâya çevirme hüseyinî umutları
Çölde kavrulmuş bu yürek senin
Kâtrede deryâyı bulmaktır arzum
Gözyaşında batan gemiler senin

ALİŞMAYA ALIŞMAK

■ Nuray ALPER

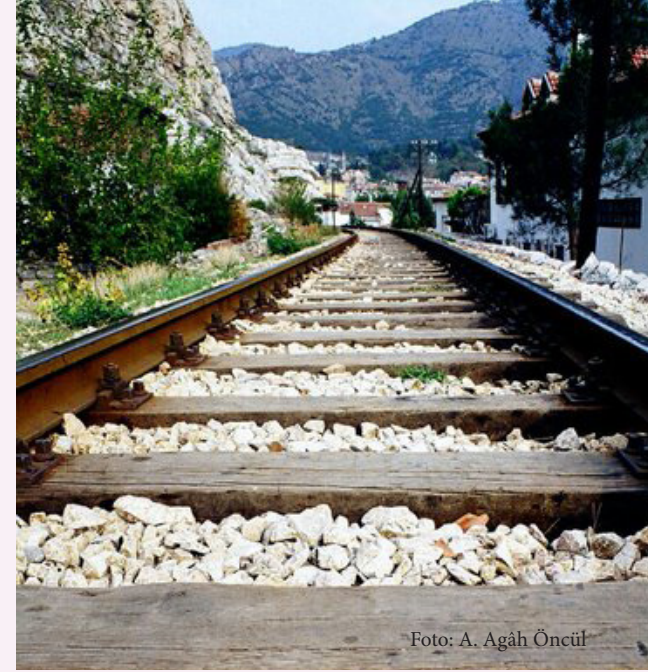

Foto: A. Ağah Öncül

Kalabalıklardan sıkılmış, korkulu ve gergin yüzlerin varlığını kabullenmişse de kanıksa-yamamış yolculuğumuzun bir yerinde, içimizi ısıtacak bir şeylere rastlamak ne güzel... Ne güzel tercümeyle yetersiz kaldığımız bir vaktin başucunda konaklamak.

Sıkışıklıktan ziyade tahammülsüz insan ve korna-ların trafiği bunalttığı saatler... Karşıdan karşıya geçmek için arabaların önüne atlayan ve büyük şehirlerde yaşamının ıstırabını yüzlerine yazan insan seli... Unutulduğu için yaralanmış gibi duran bahar... Tam bu hengâmede elinde bir bastonla, du-raktan hareket etmek üzere yavaş yavaş ilerleyen belediye otobüsüne yetişebilmek için koşmaya ça-lışan, nefes nefese kalmışsa da çocuklar gibi gülen, o hâliyle otobüs şoförü de dâhil kendisini görenleri gülümsetmeyi bilen ve simasında endişe izine rast-lanmayan bir pirifâniye tevafuk etmek... Işık. O gü-lüşü nereden bulmuş, nasıl öyle güzel yerleştirebil-miş emaneti gözbebeklerine...

Akşama kadar sık sık gözlerimin önünden geçti, gü-lümsetti... Gitmesin, silinmesin diye uğraştırdı beni. Yazıyla yaşamının garipliğini düşündürdü; tanıma-dığınız biri merkezine konuyor kelimelerinizin, bil-miyor.

Küçükken her gün karşılaştığımız sahneler arada bir rastlayınca tuhaflaşıyoruz. Kuyuya sarkıtılan bir ipe tutunur gibi tutunuyoruz hatıramızda kalan ha-yaline... Dünyanın ısrarla evrildiği yöne alışmak mı bu; alışmamak için direnmek mi yoksa?

Alışmak. Alış-mak. Al-mak.

Kötü bir şey mi intibak etmek, gidişata uymak? Alışmayınca çağından soyutlanıyor insan, kalaba-lıklarda yalnızlaşıyor farkında olmadan... Garip bir yabancılık, ince bir ıssızlık hissi duyuyor. Alışınca robotlaşıp ruhsuzlaşıyor.

Yine de iyi ve saf bir şeylere bağlanmak istiyor;

Gece kâinat uyurken sırrından bir feyz almak, bir şehre alışmak...

Kelâmın güzeline, güzelliğine alışmak. Bir insandan ziyade bir kalbin inceliğine alışmak...

Dili sükûta, sadrı sabra alıştırmak... Yağmura, Nisan'a, umuda alışmak...

Zihinde ilim müptelâlığı, gönülde takva, bedende edep; kulun bâki duası...

Alışmak sevmeye, derununa şarkılar dokunmadı-ğında bile...

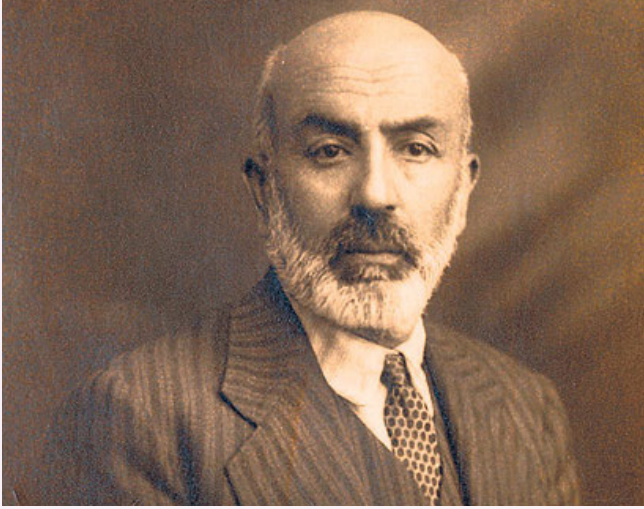
Acının izlerini belirsizleştirebilmek ve içinde bulun-duğu hayata uzağından da olsa dokunabilmek için gönderilen güzelliklere tutunmak zorunda insan. Tüm bunların yanında dünyanın bizzat kendisine alışma tehlikesi doğuyor. Bu da ferdi kelâma, şiire, umuda, sabra, sükûta, duaya alışmaktan daha fark-lı bir alışmaya taşıyor. Ona gerçek gaye ve yurdunu unutturan, onu kendi hakikatiyle karşı karşıya bira-kan bir yere... Bu unutmak çoğunlukla ardına tevekkül ve teslimiyetten uzak bir başkaldırı da takıyor. İnsanı, sınırlı gücüyle kader planını aşabileceğine inandıran bir hâl alıyor.

Böylece bizi varlık hakikatimizle yüzleştirip, duaya ve farkındalığa çağıran sebepleri okuma noktasında noksan kalıyoruz. Zerreye bakarken uzağına düşü-yoruz bütünün. İnsanlığı esir alan, yakıp kavuran uğultuların, geçici kaygı ve korkuların çağlayanın-dan, dökülüyoruz n-isyanın denizine. Bir cümlemin gerçekliğini öğretebilmek için kalbimize, bir yazının içinde kayboluyoruz.

AKİF OLMAK

■ Selim ÜMÜTLÜ

Kar tanelerinin rüzgârın önünde savrulduğu, soğuk kış günlerinden biriydi. Osmancık'ın kalbinden filizlenen altı yüz yıllık yorgun çınarın dibinde, İstanbul'un Fatih semtinde bir âdemoğlu dünyaya geldi. Annesi Buharalı Emine Şerife Hanım; babası Arnavutluk kökenli, müderis Mehmet Tahir Efendi... Böyle başladı işte bir kar tanesinin milletin kaderine denk serüveni. Kasvetli bulutların koca çınarın üzerinde dolandığı, medeniyet maskesi takmış sırtlanların kafesinden fırladığı, bağrındaki hançerlerle yaralanan aziz vatanın adanmış ömürlere muhtaç olduğu demlerdi. Korkmalıydı perde arkasındaki altın tahtlarında planlar kuran zalimler, korkmalıydı Devlet-i Âliye'nin düşmanı taş kesilmiş yürekler... Ve korkmamalıydı millet-i merhume... Çünkü Akifler doğuruyordu anneler...

Abide şahsiyetler vardır, varlığıyla yaşadığı topluma göz nuru olan. Öncüler vardır nice zalimleri, inancımışlığın denizinde boğan. İlahî kudret onları ümmet coğrafyasında baharı müjdeleyen çiçekler gibi yetiştirir. İşte her köşesi İslam'ın nişaneleriyle müzeyyen bir semtte, Fatih Camii'nin halıları üzerinde yuvarlanan çocuk Akif de böyle bir iman ve ruh ikliminin evladiydi. Mehmet Akif; mütedeyyin bir anne ile âlim ve fâzıl bir babanın terbiyesinde, güçlü bir manevi havayı teneffüs ederek yetişti. Küçük yaşta babasından Arapça öğrendi. İlerleyen yıllarda Farsça ve Fransızca da öğrendi. Genç yaşta hafız olma şerefine erişti. Babasının ölümü ve evlerinin yanması üzerine Mülkiye'yi bırakıp mezuniyetten sonra daha kolay iş bulabileceği Halkalıdaki Baytar Mektebi'ne başladı. Buradaki tahsil hayatı "Asım'ın Nesli"ne

örnek olabilecek nitelikteydi: Şehir içinde ulaşım araçlarına binmeyi ayıp saydığı için Fatih'ten Halkalıya kadar yürüyerek giden, at binen, gülle atan, kispet giyip güreş tutan, boğazı baştanbaşa yüzerek geçebilen çakı gibi bir genç... Okulunu birincilikle bitiren parlak bir zekâ...

Mezuniyet sonrasında bulaşıcı hayvan hastalıklarını araştırmak ve tedavi etmek göreviyle yollara düştü. Rumeli, Anadolu ve Arabistan'ı dolaştı. Kimi zaman komşusunun damını aktarırken üşütüp hasta düşen ihtiyar Seyfi Baba'ya yoldaş oldu, kimi zaman babasından miras kalan küfe ile hamallığa koşan Hasan'ın derdine ortak oldu. Kalemini fırça yaptı, sefaletin acı tablosunu aruzun tınılarıyla mısra mısra resmetti manzum hikâyelerinde. Cehalete, kaderciliğe, sömürgeciliğe, batılılaşma adında sunulan kültür emperyalizmine "Dur!" dedi. Mahalle kahvelerinde ömür tüketen miskinlere, hamiyet sahibi olmak yerine para sahibi olmayı tercih eden menfaatçilere, "Adam sen de aldırma." deyip mücadeleden kaçan korkaklara meydan okudu. Kur'an ayetlerinden aldığı ilhamla yazdığı şiirler, ümmeti ümitsizlik batağından kurtarıp dimdik ayağa kaldırdı. Allah'ın verdiği akıl nimetini kullanmaktan hiçbir zaman geri durmadı. Dayatmalara her daim karşı çıktı, kendisine sunulan fikirleri sorgulamadan kabul etmedi. İttihat ve Terakki partisine üye olması teklif edildiğinde yemin metninde yer alan "Cemiyetin bütün emirlerine, bilâ kayd ü şart -yani kayıtsız şartsız- itaat ederim." maddesine itiraz etti. Yemin metni sırf onun için "Cemiyetin sadece iyi ve doğru kararlarına itaat ederim." şeklinde değiştirildi. Haksızlık karşısında hiçbir zaman susmadı. Baytar memurluğunda çalışırken, iş arkadaşlarından birinin haksızlığa uğraması üzerine memuriyetinden istifa etti. Ahde vefa göstermek, onun için bir meziyet değildi.

Anadolu'dan kara haberler geliyordu ardı ardına. Na-mahrem eli değişiyordu mukaddes vatana. Önce İzmir, ardından yeşil Bursa... Yunan askerlerinin kirli çizimleri değişiyordu Osman Bey'in mezarına. Bütün dünyaya küskündü Akif, gökyüzünde özgürce kanat çırpın bülbüle dahi sitem ediyordu. Aşıyan-sız, yuvasız, annesiz, yarsız, sevdasız velhasıl vatan-sız yaşanır mıydı hiç şu fani dünyada? Selahattin-i Eyyubîlerin, Fatihlerin yurdu çiğnenir miydi ayaklar altında? Ezan susar mıydı, bayrak iner miydi hiç? Öyleyse vakit, her cihetten vatana sahip çıkma vak-

tiydi. Akif de bir iman erine yakışanı yaptı. "Cehen-nem olsa gelen, göğsümüzde söndürürüz; bu yol ki hak yoludur, dönme bilmeyiz, yürürüz." deyip düştü yollara. İnebolu üzerinden Ankara'ya geçti. Taced-din Dergâhı'na yerleşti. Şimdi Akif'in, bülbülleri kıskandıran sesi yükseliyordu Anadolu'nun kasvetli semalarında. O ses Kastamonu Nasrullah Camii'nde, Balıkesir Zağnospaşa Camii'nde, Diyarbakır Cami-i Kebiri'nde çınladı. O ses, kâğıt olup cephe cephe dolaştı; orduya ve millete inanç aşıladı. Herkes susuyor, Akif konuşuyordu artık.

Tıpkı Sevgililer Sevgilisi'nin sadık dostuna seslendiği gibi seslendi millete: "Korkma!" Asım'a dönüşüyordu o sesi işiten nice nesiller, düşmanı korkuya boğuyordu ölüme gülerek koşan yiğitler... O hâlde söner miydi hiç kızıl şafaklarda parlayan yıldızımız? Söner miydi kalbimizin en güzel yerinde sakladığımız umudumuz? Umutsuzluk kâfirlere hastı. Milletin yıldızı daima parlamalıydı. O aziz sevgili, o nazlı bayrak, kaşlarını çatmamalıydı. Yoksa helal olmazdı uğruna dökülen kanlarımız. Dualar kabul olundu. Kırk bir mısranın sonunda "nazlı hilâl", "şanlı hilâl"e dönüştü. Tarihe de önemli bir not düşüldü: Millî Mücadele kazanıldığı için İstiklal Marşı yazılmadı, İstiklal Marşı yazıldığı için millî mücadele kazanıldı.

Kurtuluş'tan sonra yolu Mısır'a düştü Mehmet Akif'in. Diyanet Riyaseti kendisine Kuran-ı Kerim'i Türkçeye çevirme görevi vermişti. O da, dönemin çalkantılı siyasi yapısından sıyrılıp vazifesinin gerektirdiği ruh dinginliğine erişmek için gönüllü bir sürgünü tercih etmişti. Ancak burada onu zor günler bekliyordu. Bir yandan vatan hasreti, diğer yandan onu günlerce uykusuz bırakan mukaddes vazifeyi hakkıyla yerine getirememe endişesi hassas kalbini daha da yoruyordu. Çoğu zaman bir banliyö kasaba olan Hilvan'dan Kahire'ye gidecek tren parası dahi bulamıyordu. En büyük endişesi her rüyasında başka bir semtine uğradığı İstanbul'unu göremeden ölmekti. Sırf bu hasreti biraz olsun dindirebilmek için Kahire'deki Hacıbekir lokumcusuna uğruyor, lokum kutularının üzerindeki birkaç satır Türkçe yazıyı okuyarak içindeki yangını söndürmeye çalışıyordu.

Geçen on bir yıl sürecinde, pehlivanlarla güreşen, boğazda yüzen adamdan solgun bir yüz, bitkin bir beden kalmıştı. Altmış üç yaşındaki şair: "Çöz de artık yükümün kördüğüm olmuş bağı /Bana çok görme İlahi bir avuç toprağını." diyerek Peygamber Efendimiz'in vefat ettiği yaşta ebedî âleme göç etme isteğini dile getiriyordu. Şimdi tek dileği bu yaşta ölmek, bir kar tanesi gibi eriyip vatan toprağına kavuşmaktı. Eskiden Mısır'ın sıcaklarından dert ya-

nyorken, kızına yazdığı bir mektupta "üşüdüğünü" söylüyordu. Çünkü çok hastaydı. Siroz, günden güne ilerliyordu. 1936 Haziranı'nda, yedi defterden oluşan meal çalışmalarını, dostu İhsan Efendi'ye emanet ederek çıktı yola.

Vapur Gelibolu'dan geçerken bir Fatiha döküldü dudaklarından Çanakkale Şehitleri için. İstanbul'un selâtin camilerine ait minareleri görünce sevinç gözyaşları sakallarına karıştı. Çevresinin gösterdiği ihtimama ve gördüğü tedaviye rağmen hastalığı durmak bilmiyordu. Soğuk bir Aralık sabahı, Beyazıt'ta bir çıplak tabut duruyordu musalla taşının üzerinde. Herkes "bir fukara cenazesi" diye düşünürken Mithat Cemal Bey'in dikkatiyle anlaşıldı cenazenin Mehmet Akif'e ait olduğu. Haberi duyan üniversite öğrencileri dalga dalga akın etti cenazeye. İstanbul meydanlara akıyor, bir iman erinin peşinden koşuyordu. Öğrenciler, Akif'in tabutuna Türk Bayrağı'nı sardılar. Savrulan kar taneleri eşliğinde defnedildi cenaze. Su, çatlağına kavuştu. Güzel sesli hafızların sesi mezarlıkta yankılandı. Halkın içinden çıkan şairi yine millet bağrına bastı.

Şimdi sorulması gereken soru şuydu: Mehmet Akif Ersoy, ölmüş müdür?

Elbette hayır!

Şanlı bayrağımız gökte dalgalandıkça, ezan sesi dalga dalga gök kubbeyi sardıkça, Akif yürekli gençlerimiz nefes nefes demokrasi meydanlarına koştukça Akifler ölmeyeceklerdir. Çünkü Akif olmak, namertçe yaşamaktansa erkekçe ölmeyi tercih etmek demektir.

Akif olmak, bâtılı alnının ortasından vurmaktır.

Akif olmak, şahadete koşarak giden "Ömer Halisde-mir" olmak demektir.

Akif olmak, şehit evladının cenaze namazını kıldıran, vakur duruşuyla düşmanı çıldırtan "Çorumlu İmam Uğur Beker" olmak demektir.

Akif olmak, Afrin'de gülle olup zalimin boğazına çökmek demektir.

Akif olmak, Somali'de, Mymammar'da, Filistin'de, İdlip'te kanayan yaralara merhem olmak, mazlunun yanında durmak demektir.

Ezcümle Akif olmak, "Hakkın Sesi" olmak demektir.

Bizde Mehmetler ölmez, Akifler ise hiç tükenmez...

Son Nakarat

■ Halit YILDIRIM

Rüzgârın uçurumlarda söylediği bir şarkının
Sessiz güfteleridir hayat
Nerde başlar
Nerde biter bilinmez
Her yürek atışı aşkı terennüm eder
Her nefes alış verişte bir adım geride kalır an
Sızar vuslat sandığın demlere hasret
Bir gün takılınca kuşların kanadına akıbet
Pencerene bir nağme gibi bırakılır serencamın
Ve kapı tıkrırdar
Ardından yüreğin
Sonra kuşlar takılır peşine
Süzülürken bulutların üzerinde
Işık hızının dahi yavaş kaldığı
Bir nefes üflenir de arkandan
Kuşlar bile kalır geride
Görünmez olur bulutlar
Bir ses tırmalar sadece kulaklarını
Nereye böyle diye hıçkıran
Dönmek istersin o an
Yollar kapanmıştır lakin
Donmuştur kanat çırpıtığın boşluklar
Durursun olduğun yerde
Bir tefekkür kaplar benliğini
Dökülür dudaklarından yine o mısralar:
Rüzgârın uçurumlarda söylediği bir şarkının
Sessiz güfteleridir hayat
İşte şimdi son nakarat
Geldi geçti,
Heyhat!

Ruhların Göçü

■ Mustafa OZULU

Ey vuslat;
Ömrüm seni beklemekle geçti
Ey hasret;
yüzünden uykularım kaçtı.
Ey gurbet;
Mihnetin başıma sevdalar açtı.
Ey hüznü;
Kılıcım niye beni seçti?
Ey gençlik;
Serde gönül kuşu uçtu.
Ey ölüm;
Defterin bana ne ömür biçti?

Ey duygular!
Ne siz bensiz...
Ne ben sızız...
Ey ötel;
Bilinmez bir anında zamanın
Bilinmez bir yerinde mekânın
Var olmak savaşı güçtü
İşte bundan
Ruhlarımız âlemi ervaha göçtü.

Üçlemeler

■ Hızır İrfan ÖNDER

yaşamak için
direnmiyorsan
kardelenlere bakıp
utanmalısın...
«
aşkın huyudur
az güldürür
çok ağlatır!..
«
ey yağmur
lekelerini çıkarabilir misin
dünyanın?..
«
ateşböceği kadar
aydınlatabıyorsan geceyi
güneş olmaya yeltenme!..
«
gülsün güneş
aydınlansın dünyam
ıhlamur gibi koksun
ölüm...
«
Toprak
anne gibi
müşfik midir insana?

yağmur sonrası
ışıyor güneş
yeşersin diye sevgiler... .
«
ıslatmayan su
yakmayan ateş ol ki
farkı fark edelim...
«
su verilmez mi çeliğe
zulme
boyun eğmesin diye
«
soluğun şiir değilse
sözcükler
aciz kalır...
«
güneşin gözleri ıslı ıslı
suya kanmış toprak mutlu
insan, kendini tüketmekle
meşgul!..
«
dost dediğin
yüzün gülerken
kalbinin ağladığını bilir...

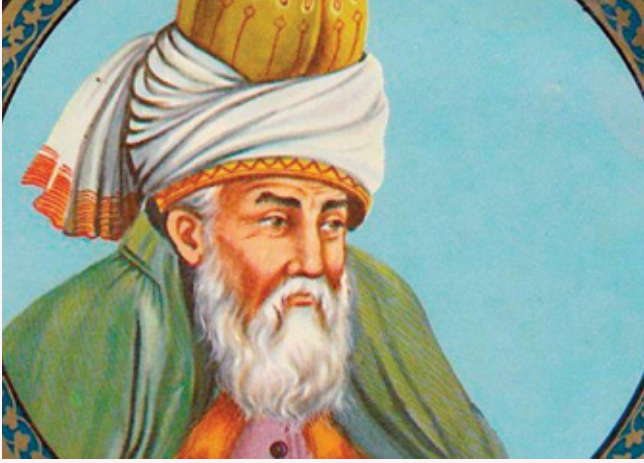
bu güneş
hepimizin
yağma yok!
«
Sözcükler
tanıgıdır tarihin
kıymayın!
«
söylesene ey bilge çmar
yalnızlık nedir
yaşamak ne?..
«
Yaşamak
ölmekten
daha mı kolay?..
«
var olmak için
kelebekler kadar özgür
kardelenler kadar dirençli
olmalıyız.
«
yakınmadan önce söyleyin
taşın aş olduğu günleri
yaşadınız mı hiç?..

SÖZE VE ÖZ'E DAİR

■ Mustafa IŞIK

*Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen.*

Tavır, tutum ve davranışlarımız yaşamımızda itibarımızın güvencesi ve göstergesidir.

Özümüz, söz ve davranışlarımızın mürekkebi-
dir. Günümüz insanının en çok ihtiyaç olduğu husus-
lardan biri de olduğu gibi görünmek gerçekliğidir.

Hayatın günlük akışı içerisinde insanın beyhude
kavgasının anlamı yoktur. Çocuk kavgası gibidir ha-
yatın telaşesi, anlamsız ve saçma; uğruna uğraş ve-
rilen çamurdan oyuncak, taştan ev... Akşam olunca
yıkılıp giden.

Bilinmesi gereken hepimizin aslında tek bir kişi ol-
duğumuz hakikatine kalbimizi ve gönlümüzü alış-
tırmamızdır. Aydınlığa pervane birer kelebek olmak
varken ne diye karanlığa kanat çırpmağa yorulu-
ruz. Benlikten geçip bir olmayı başardığımız zaman
hayat bizim için daha bir anlam kazanacaktır. Dille-
ri, renkleri ayrı olsa da yürek suskunluğumuz birdir
hâlbuki. Hepimiz dil burcundan bağlıyız birbirimi-
ze. Birbirimizin kıymetini bilmek için kendi kıyme-
timizi bilmemiz ve yaşadığımız an/ı/ları anlamlan-
dırmamız gerekir.

Anlar yaşantımızda önemli bir yer tutsa da biliriz ki
ömür denilen olgu, anlık süreç değil, onların birbiri-
ni takip ettiği, birbirini tamamladığı bütündür. Vü-
cut dili, davranış dili ve kelam dili kararlı, istikrarlı
bir duruşa sahip olmalıdır ki insan, günlük hayatta
söz ve davranışı aynı heybede biriktirip yüreğini gü-
listan kılabilsin. Eşrefi mahlûkat yaratılmasının ge-
reğini yerine getirebilsin. Farklılıklar içerisinde bir
olmayı başarabilsin.

*"Dünya mükemmel
olmadığı için sanat
vardır."*

Hatasız dost arayan dostsuz kalır, der koca Mevla-
na. İnsanoğlu yokuşlarda daha iyi anlar insanlığını,
kulluğunu, acizliğini, cürmünü. Dağlarla boy ölçme
hevesinde olanın da aslında dağ eteğinde sadece
bir çakıl taşı olduğunu, eksikliğini dostunda giderme
yoluna giderse olgunlaşacağını ve farklılıklarımızın
zenginliğimiz olduğunu.

İnsan için en huzurlu sığınak, ruhudur aslında. Ru-
huyla bedenini barıştırabilen insan dünyaya gönde-
rilme sebebine de uygun hareket etmiş olur. İnancı
sağlam olan, neyi istediğini ve ne yapması gerekti-
ğini bilen insan günlük hayatın hengâmesi içerisin-
de mutmain olmayı başarır. Unutulmaması gereken
husus şudur ki, Yüce Yaradan kuldân saydığına
daha çetin kılar imtihanını, dağın eteğinde bir ça-
kıl taşı olarak ayaktan ayağa dolanıp durur. Asıl öz,
yokuş çıkarken akan terdir işte. Azim, karar ve istik-
rar; tavır, tutum ve davranış vaktinde söz de, öz
de birleşebilmişse, anın hakkı verilmişse o vakit kul
olmanın gereği yerine getirilmiş demektir.

Rüzgârın sürüklediği bulut misali olmak da vardır
bu yolculukta, ah kemendiyle çepeçevre kuşatıl-
mak da... Yele yakalanmış dal gibi, dalgaya sandal
gibi, hazan kırgını yaprak gibi savruluşu çok olur
insanoğlunun. Ama ne olursa olsun bir gün son
anın ötesine varılır. Bulut giyer tennureyi, cezbeye
durur. Kement gevşer, dalga secdeye, sandal kıyıya
varır. Bir güvercine ayak olur dal. *'Bu da geçti Ya
Hû'* cümlesi cennetten hediye bir kelam gibi yüreğe
eslenlik katar.

Bir gönlün huzur ve selameti nasıl söz ile özün
uyumuna paralel ise toplumsal yaşamın sınırları
içerisinde bireyin şahsi ve içtimai görev ve sorum-
lulukları da bütünü birere parçası olarak uyum
içerisinde olmak zorundadır. Bu da insanın kendi-
sini ve içinde yaşadığı toplumun kural ve kaideleri-
ni tanımasıyla mümkündür. Öz'üne hoşça bakan bu
güzel bakışla çevresinde olup biten her şeyi de hoş
görür. Sevmekten de seilmekten de korkmamalıdır
insanoğlu. Duygularını dile getirmekten çekinme-
melidir, gerçeği dile getirmekten geri durmamalıdır.
Kendisine değer vermekle, Yaradan'dan ötürü yara-
tılanı sevmekle mümkün olacaktır bu hâl.

Bu gözle âlemi seyeran eden dalgınlık, şaşkınlık ara-
sı bir ruh halinden kurtulup eşrefi mahlûkat gerçe-
ğinin muhatabı olmuş olur.

İki Yay Aralığı Kadar

■ Mehmet OKUMUŞ

Burhan Bilal Mahrebel'e

"Her kelime sessizliğin üzerine bulaşmış lüzumsuz bir lekedir." (Samuel Becket)

I.
Çocukluğundaki günler gibi atmıyor insanın kalbi
Kalbi insanı atıyor yavaş yavaş / izi insanı siliyor teker teker
Dizi insanı kırıyor adım adım / dili insanı döküyor kelime kelime
Soluk insanı savurur azar azar / nefes insanı çeker derine daha derine
Hayat, yaratıldığı çamuru ve suyu usul usul döküyor insanın

Gövdesine
Kireç sürülmüş ağaç gibi
Rüzgardan başka misafiri kalmıyor insanın
Yara tarlasına dönüyor beden büyük kederlerin harmanında
İrgatlığı bitmiyor kalbin güller dikenlerine katlanamıyor ve hep
Mevsiminden önce kıpkırmızı

II.
İnsanın çocukluğundaki gibi koyu karanlığı yok gecenin
Sabah günün derisinden bile geçmiyor öyle zayıf
Ay ışığının kıymetini gözlerine öğretmiyor kimse
Yürüdüğümüz yol içtiğimiz su demir katılığında
Zor duvarına yakışmayan bir taş benzemek
Duvarına yakışmayan bir taş benzemek
Yakışmayan bir taş benzemek
Bir taş benzemek
Benzemek

III
İnsanın çocukluğundaki gibi çınlamıyor kulakları
Kimsenin aklından geçilmiyor çünkü
Kursaklar zehir kurusu

Kimi zaman aşkın kalbe dağ geldiği gibi
Kimi zaman yerin insana dar geldiği gibi
Gök de kuşlara dar geliyor belki

III
İki yay aralığı kadar yanaştığında meleğin
Boynuna sarılabileydi yalvaç kederini bırakıp
Bakarsın toprağımız yeniden karılırdı
Ve bir çocukluğa daha sığardık

EVE DÖNEN ADAM

■ Arif Onur SOLAK

Foto: Osman Keser

Bazı şehirler uzaktır, bazısı daha da uzak. Gurbetin resmini yapsalar, sefilliğim boy gösterir bütün sergilerde. Daha küçük yaşlarda büyük adam olabilmenin heyecanı ve telaşıyla düştüm gurbetin kucağına. Babam, büyük adam olacağımın altını kırmızı kalemle çizmiş ve bütün servetini geleceğimin garantisi altına aldığını düşünerek bana harcamıştı. Servet dediysem öyle milyonlar sermemişti önüme. Sadece karnımızı doyuracak kadar kazandığı, sabah akşam uğraşıp didindiği tarladan birkaç dönüm satmıştı. Bu da babam için çok şeydi. Çiftçiydi ve bu tarlalar bizim soframıza çorba, bulgur pilavı ve ekmek olarak geri dönüyordu sadece. Bizim de servetimiz bu kadardı işte. Kazmanın ve küreğin sapını çatlayan elleriyle toprağa vurarak işleyen çiftçinin kırışmış alnında terleyen emekleri zengin sofralarda arzı endam ederken, bir tas çorbanın şükrüne varıyorduk biz. Şimdi, vakti zamanında büyük umutlarla gittiğim o uzak şehirden dönerken, başım otobüs camına dayalı bunları düşünüyordum. Manzaramda sapsarı uzayan bozkır, ardımda kaybedilmiş bir gelecek. Ne söylesem boşluğa yuvarlanıp düşecek kelimeler kaldı heybemde. Uzun uzadıya

anlatacak bir hikâyem yoktu, devletin çatık kaşına yenilmiş ve bozkırın sonsuz kucağına dönüyordum yeniden.

Bin yıllık başlangıçtan bahsediyordu bültenler. Bu ülkenin asıl sahipleri olduğunu söyleyen bir takım insanlar, sistemlerini önce bizim düşlerimizin üstünde başlamışlardı uygulamaya. Ne olduysa her şeyi anlamaya çalışırken oldu. Ortalığı kaplayan toz bulutu öyle etkiliydi ki sahneye konulan cinnet senaryosunun karşısında kimse duramıyordu. Oysa memleketin felahı için çırpınmaya aday nice inanmış gençtik. Bir devirden hüsrarla geçtik. Geride yarım kalmış türküler ve marşlar kaldı, geride gerçekleşmemiş hayaller, bitirilememiş okul geride...

O günlerde memleketin gündemini işgal eden kaos ortamı üniversiteleri de etkilemeye başlamıştı. Namaz kılan, sakal bırakan ve başörtüsü takan öğrencilerin üstünde sert bir mahalle baskısı uygulamaya konulmuştu. Öğrenciler arasında cereyan eden bu ikilik artık iyice ayyuka çıkmış, inançları doğrultusunda yaşamaya çalışan herkes bir ideolojinin kategorisi içinde muamele görmeye başlamıştı. İster

istememez bu çekişmenin içine girmiştik çoktan. Bizim için inancımız ideolojik bir fikir değil, hayatımızın vazgeçilmez bir parçasıydı. Demokrasiye aykırı davranan bu tipler, aksine demokrasi için mücadele ettiklerini iddia ediyorlardı. İlim yuvalarında örümcek kafalı insanların ne işi vardı, burası Türkiye Cumhuriyet’iydi, laiklik elden gidiyordu... Hâlbuki herkes gibi üniversiteyi bitirip mezun olmanın telaşındaydık ve yalnızca inanç değerlerimize göre yaşıyorduk.

Mevcut hükümet devrilmiş, partiler kapatılmış ve yeni hükümet ülkeyi yönetmeye başlamıştı. Asıl film bundan sonra devreye girmişti işte. Yapılan eylemlerle fişlenmiş öğrenciler artık okul yönetimi tarafından sorguya çekilmeye ve birçoğunun tasdiknamesi ellerine verilmeye başlanmıştı. Bir gün sabah mahmurluğu henüz üstümde dans ederken otobüsten inmiş, okul yolunu tutmuştum. Okulun kapısına vardığımda yine alışmış olduğumuz o hengâmeyle karşılaşmıştım. Kalabalığın arasına doğru yürürken yine arkadaşların eylem yaptığını düşündüm ilkin. Ama durum düşündüğümünden daha ciddiydi. Okulun kapısında bekleyen güvenlikler ve polisler, aralarında benim de tanıdığım bazı arkadaşları okula almıyorlardı. Kimisinin sakalı, kimisinin başörtüsü var diye okula alınmıyorlardı.

Kalabalığın içinde oldukça aşına olduğum bir ses yüksek tonda “Eğitim hakkımı kimse elimden almaz. Hangi vicdan, hangi kanun bu hakkımın önüne set çekebilir?” diyerek haykırıyordu.

Kalabalığı yararak sesin geldiği yöne doğru koştum. Selma’ydı. Polisle burun buruna gelmiş büyük bir cesaretle çarpışıyordu resmen.

“Selma” dedim sesimi duyurmaya çalışarak.

Bana döndü.

“Ne oluyor burada, Allah aşkına?” dedim soluk soluğa.

“Baksana İsmail, bize yobaz diyenler en temel hakkımız üzerine ambargo koymuşlar, okula giremiyoruz” dedi, sesinin bütün şiddetiyle.

“Giremezsiniz hanımefendi, kurallar var” diyerek kııştı her gün selamlaştığımız güvenlik görevlisi.

“Kes lan, neyin bekçiliğini yapıyorsun sen çakal” dedim öfkeyle.

Çünkü daha düne kadar oldukça efendi bir şekilde görevini yapan bu adam, bugün bambaşka bir haleti ruhiye içinde büyük bir kin kusuyordu sanki. Benim bu çıkışımla ortalık iyice alevlenmiş, bağrıışmaların tonu bir tık daha yükselmişti.

“Sen kes lan sesini, okula girmek istiyorsa bu başındaki çaputu çıkaracak” demesiyle elini Selma’nın başörtüsüne atıp çıkarmaya çalışması bir oldu.

O an kanım beynime öyle bir hücum etti ki, güvenliğin elinden yakalayıp bükmemle suratının ortasına yumruğu indirmem bir oldu. Akabinde ortalık fena halde karıştı, kapıda kalan öğrencilerle polis arasında arbede çıktı. Şehrin orta yerinde bağrıışlar ve polislerin bize Allah ne veriyse indirdiği copların pat pat sesleri inetti ortalığı. Şakağımdaki ağrıyla bir gün geçirdim ben de nezarette. Sağlam vurmuşlardı. Aynaya her baktığımda unutamayacağım bir hatıra kalmıştı o günden bana.

Sonrası malum, okul yönetimi hakkımda soruşturma başlatmıştı. Topluluğu kin ve nefretle kıskırtarak ayaklandırmaktan, ayrıca irticai faaliyetlerde bulunmaktan dolayı tasdiknamemi elime verdiler. Selma’ya bir şey olmadı, kurulan özel odalarda ikna edilmiş, perukla okumaya razı olmuştu. Meğer bir tarikata bağlıymış, hocaları fetva vermiş. İçleri rahatlamış böylece. Bunu duyunca acı bir gülümsemeyle kalakaldığımı iyi hatırlıyorum.

Yaşadıklarım beynimin içinden böylece geçerken otobüsten inmiş, bizim kasabaya giden minibüse binmişim çoktan. Şimdi, babama tüm bunları nasıl izah edeceğimi düşünüyordum. Bozuk yollarda sallanan minibüs kasabanın meydanına gelmişti.

Minibüsten inerken abim karşıladı beni, gülüşünün bütün hasretiyle.

“Babam” dedi, “seni bekliyor heyecanla.”

Sıkı sıkıya kucaklaştık, özlemişiz birbirimizi. Valizleri bagaja koyduktan sonra evin yolunu tuttuk.

“Nasıl gidiyor mühendis Bey?” dedi bana şakayla takılarak.

Gülümsedim sadece, bir yumru takıldı boğazıma. İnsanın tikanıp çaresiz kalması ne kadar zormuş meğer. Arabanın camından söğüt ağaçlarının ardında uzayan sonsuz bozkıra bakarken içimin git gide daraldığını hissediyordum.

Evin önüne geldiğimizde indim hemen. Arabanın bagajından valizi almaya giderken abim,

“Bilâder, sen babamın yanına var, ben getiririm çantayı, seni bekliyor merakla.” diye seslendi ve “bu sefer başka bekliyor seni, bir haber getirecek sanki dedi.” diye de ekledi.

Kalbim iyice daralmaya başlamıştı. Anam kapıyı açtığı anda:

“Oğlum” diyerek öyle bir sarıldı ki, ne var ne yoksa akıp gitti içimden. “Acıkmışsındır sen, sen geç içeri, ben bir şeyler hazırlayıp geliyorum.” dedi.

Ağır adımlarla avludan geçip merdivenlerden çıkarken küt küt çarpıyordu kalbim.

“Selamünaleyküm baba!” diyerek girdim içeri.

“Ve aleykümselam oğlum” diyerek ayaklandı babam, elini öpmeye fırsat vermeden sarıldı “Hoş geldin” dedi, sesinin bütün içtenliğiyle.

“Hoş buldum baba, nasılsın?” diyebildim sadece.

“Ne olsun oğlum, aynı işte. Elimiz ayağımız tutuyor, buna şükrediyoruz. Sen nasılsın?” dedi.

Başımı önüme eğip kaldım bir süre öylece, abim geldi odaya.

“Beceremedim baba” diyebildim titreyen sesimle.

Anlattım olup biteni. Abim hayretten hayrete yol alırken, babam büyük bir sükûnetle dinledi. Anam geldi sonra, o da ‘ah, vah’ diyerek eşlik etti yaşadığım her şeye.

“Hepinizden özür dilerim, böyle olsun istememiş-tim, affedin beni” dedim konuşmamı bitirirken.

Metanetini hiç bozmayan babam önce iç çekti, sonra yüzüme baktı gülümseyerek.

“Özür dileyecek bir şey yok evlat, eğer aksi olsaydı ve sen boyun eğseydin bütün bu olanlara; o zaman bize bir ömür ödeyemeyeceğin bir özür borcun olurdu. Sen hakkı koruyarak, gereğini yapmışsın. Hatta bunun için seninle gurur duyarız ancak, dosdoğru yoldan şaşmadığın için” dedi, içimin dehlizlerine dolan sakın sesiyle. “Hadi ye yemeğini, açsındır.” dedi sonra, “çayımızı içer, yeniden başlarız kaldığımız yerden besmele çekmeye.”

Gülümsedim. Abim sırtıma vurdu hafifçe, merak etme biz buradayız diyen şefkatiyle. Anamın gözünden bir damla yaş, yanağına yürüdü minnet dolu bakışlarıyla. Tarifi imkânsız bir huzur doldu yüreğime. O zaman anladım; bazı şehirler uzaktır, bazısı daha da uzak. Ve bazen bu uzaklıklar kilometrelerle değil, insana yaşattıklarıyla ölçülür.

İğreti Ölümler

■ Ethem ERDOĞAN

Bir söz üşür de büyük mevsimler
Senelerin gömüldüğü kabirler gibi büyük
Ehline emanet bir gizem diye günler

Gözlerde alevlenen denizler ölmeden
Durmaz ağırlanan anlamlarda yüzün
İğreti bir ifadeye eklenir dünler

Birbirine değen kirpikten de mi sert ölüm
Sevecen ve renkli devrimler gibi histerik
Eğlenmek densiz bir ilkeliktir zahit
Ölümden evveli yara ve bere hüznler.

Ölmek ve zikir. Ebedilik düştün bir endişedir
Oysa adınla başlamaktan kolay değil çocukluk
Denizler yüreğinde, biraz büyü hem ölümler

Geceleri bozkırı biblo yap semâya çıkar zahit
Sesleri şerefli öykülerin elinde inceltmeli önce
Demleyip içmeli çözümlerden, düğümlerden...

Câna

■ M. Yaşar GENÇ

Sakın hor görme düşkünü
Arş-ı Rahman titrer câna
İlkbahar yaz ve kış günü
Al öğüdün git ver câna

Güzel söyle güzel işit
İnsanoğlu çeşit çeşit
Ne baharı yazı eşit
Haydi, yürüsün ter câna

Nesl-i cedîd, Hakk uğrusun
Şifa dökülen ağrısın
İyilik kokan çağrısın
Durma gönlünü ser câna

Şair isen söz nicedir?
Hakk'ın kelâmı yücedir
Can gün ise an gecedir
Belki süzülür fer câna

İyilik yap, iyilik bul
Odur enderûn-i okul
Sokul ey yüreğim, sokul!
Hayat hayrattır der câna

Felâha uğrasın yolun
Feryat figan sağın solun
Müşfik olan Anadolu'n
Odur daim hür yer, câna.

Foto: A. Ağâh Öncül

VAHYİN IŞIĞINDA SEVELİM

■ Behçet GÜLENAY

Foto: Osman Keser

İnsanlar sevmenin değil sevilmenin mirasçısıdır Rehnüma!

Dürüstlük yerini hileye bıraktı, aynı evde birbirinden habersiz bireyler çoğaldı. Çocuklar kıymetini bilmez oldu büyüklerin. Anneler ve babalar çocuklarını anlamaz oldu, öğretmenler öğrencilerini. Kardeş kardeşinden, anne evladından, evlat babasından uzak düştü. Kimse kimsenin sözünü dinlemez oldu. Kim olduğumuzu bilmez olduk Rehnüma. Özümüz hak getire.

Neler yitirdik dünden bugüne... Kalabalıklar arasında yalnız ve yoksul olmaya mahkûm ettik kendimizi. İnsanoğlu aile bireylerine dahi gösteremediği sevgi ve saygıyı hiç tanımadıklarından bekler oldu. Kendimizde olmayanı başkasından beklemek! Bir yandan doymaz bir hâl içreyken bir yandan küçülttük sevgileri. Sevmeye vaktimiz olmadı Rehnüma! Ne hazin! Bir zamanlar mutlu olmak diye bir hâl vardı oysa.

Farkındayım, değerlerimizin yerle bir olduğunun.

İnşa edilen saygı ve sevgi kalelerinin harap olduğunu bilmekteyim. Genişleyen evlerde insanların yüreğinin ne denli küçüldüğünü bilmez miyim? Biliyorum yaşlıya hürmeti geri getirmenin mümkün olmadığını! Büyüğün küçüğü sevmekten vazgeçmek üzere olduğunu da biliyorum. Yere düşen ekmeği alına götürüp öpecek kimsenin kalmadığını da... Bunu bile bile dert ediyorum kendime. Sevincimi ve hüznümü nasıl paylaşayım ki gönüller yeniden fethedilir olsun Rehnüma? Tahammülsüzlüğe meyyal mutsuzluklarını birbirine silkeleyen insanlar çoğalıyor. Yaşamı zehreden bencillik, sevginin gün geçtikçe tükendiğini haber vermekte.

Bir huzur yeri olması gereken ailede birbirimizden habersiz yaşıyoruz. Aynı evdeyiz ama aramızdaki mesafeleri o kadar açtık ki hesaplanamaz bir sınırsızlıkla yabancılaştık birbirimize. Çöktü huzur çatımız! Dağıldık...

Kalplerimizdeki yaşama sevincinin çiçekleri ölüyor bir bir. Huzur sermayesinin azaldığına dair hüznüler

kaldı gözlerimizde. Eve varıncaya kadar komşumuz Ayşe teyzenin dumanı tüten ekmeğinin kenarından kaç kişinin kopardığını ve bunun ne anlama geldiğini ancak sen anlarsın Rehnüma. Bir sen bilirsin neden bahsettiğimi.

Kapandık evlere, duvar duvara bitişik komşumuza selam vermez olduk. Gönülleri fethedemedik çünkü gönül köprülerimizi yıktık. Ne Fatımarlar kaldı bugüne ne de Ali olmayı göze alabilen. Gençler hangi sevdanın düşkünüdür bilen yok. Kendimiz olma hissiyatını kaybettik. Ruhumuzun her zerresinde sevgiden damıttığımız izleri sevdiklerimizin gözlerine vakfetmenin ne denli bir büyüklük olduğunu unuttuk. Herkesten beklediğimiz ama kendimizden beklenen vefayı göstermeyi unuttuk.

Hâlbuki öyle bir terbiye ile büyüdük ki büyüklerimiz sofraya misafirsiz oturmaya kadar cömertlerdi. Şimdi çocuklarımız misafir nedir, paylaşmak nedir, bereket nedir bilmezler. Aynı evin bir odasında çocuğuna hasret yaşayan anneler ve babalar, diğer odasında annesine ve babasına hasret yaşayan çocuklarımız biz! Birbirimize huzur olacağımıza birbirimize hüznü oluyoruz Rehnüma. Oysa insan insana selâmdır.

Birbirimize çile olduk, kendimiz olmayı unuttuk, en büyük ibadetin sevebilmek olduğunu bile bile...

Ebeveyn evlat irtibatının nerdeyse sıfırlandığı günümüzde, özellikle yaşlı anne ve babaların evlatları tarafından gereken ilgi ve yakınlığı görmedikleri gerçeğini ne zaman müşahade edebileceğiz?

“Biz insana, anne ve babasına karşı iyi davranmasını tavsiye etmişizdir” tebliğini bize ulaştıran. Anne yokluğunun hüznünü şelale gibi içine akıtan sevgilinin gözlerinde yaş olup dökülen **“annemin bana olan şefkatini ve merhametini hatırladım birden...”** değişindeki örnekliği unuttuğumuzu ne zaman hatırlayacağız.

Ya en üst seviyede sevgi ve saygısını gösteren, evine teşrif eden sütanesi; Hz. Halime’ye **“anneciğim, anneciğim”** diyerek sırtındaki hırkasını çıkarıp yere sererek onu üzerine oturtan evlatların en hayırlısının örnekliği hayatımızın neresinde?

Günü geldiğinde, hayatı boyunca peygamberimizin özel ilgisine mazhar olan, kendisi de peygamberimize, öz evladı gibi davranma yüceliğini gösteren amcası; Ebû Tâlib’in hanımı Hz. Fâtıma’nın vefatını haber aldığı anda;

“Demek ki annem öldü...” üzerindeki gömleği çıkararak, kefen olsun diye verip **“O, benim annemdi. Ahirette cennet elbiselerini giysin diye gömleğimi ona kefen olarak verdim. Kabre ısınması, alışması için de oraya kendisinden önce uzandım. O benim annemdi...”** diyen evlatların en hayırlısının yolunda yürümek...

Hayatını kendimize örnek kıldığımızı söylediğimiz; **“Anne ve babadan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa ‘onlara öf bile deme’ onlara güzel söz söyle. Küçüklüğünde onlar seni nasıl şefkatle büyüttülerse, şimdi sen de onlara merhametle muamele et...”** vahyin ışığını bize ulaştıran, öz anne ve babası olmamasına rağmen emeği üzerinde olan dedesi, amcası, dadısı, yengesi ve sütannelerine merhamet eden sevgililer sevgilisinin hayatından ne kadar uzak düştük değil mi?

Kim bilir belki dünya gözüyle son bir kez dahi göremeyebiliriz sevdiklerimizi. Kim bilir belki bir daha yaşlı anne ve babamızın şefkat dolu mahzun bakışlarına değmeyecek gözlerimiz. Kardeşimize sarılmanın sıcaklığını bir daha yaşamayabiliriz. Kim bilir belki hasretini çektiğimize doyamayacağız, yaşayan her şeyin öldüğü bir dünyada. Bir anne ve baba için evlatlarını hayırlı bir gelecek olarak bırakabilmekten daha önemli ne olabilir? Evlat için de hayırlı ve salih olup anne ve babasını hayırla yâd etmekten daha şerefli ne olabilir?

Saygı ve sevginin güzelliğini evlerimize sokup yaşamak kadar güzel bir şey var mı Rehnüma? Geleceğimiz uğruna bir ömür adayan anne ve babamızın gönüllerini fethetmeyi öğrenememek! Birbirimize veremediğimiz sevgiyi başkalarında aramak... Bir gün bizi anlayamayacak birine sarılmak zorunda kalmamak için ailemize sarılıp onlara olan sevgimizi yarına bırakmayalım. Vahyin ışığında birbirimizi sevelim.

Yükseliyorken Ölüme Doğru

■ Hasan AKBAL

I.
Ellerim düşleri bölerek çıkıyor eldivenlerden
Sıcaklığımı kaybederek hüznleniyor parmak uçlarım
Dünya ışığı değilken aşığa meşk ediyor ilk gün
Küçücük akıllara kocaman geliyor bir bir
Birden ufalıyor göz bebeklerim, sonlanıyor verilmiş söz.
Acemisi olduğumdan ağlıyorum.
Anamın feryadına, umursamaz etrafa ağlıyorum
Babamın utanan bir o kadar da mutluluğuna ağlıyorum.
Merhameti yoklayan bu iki göze geliyorum.
Soluğum sese dönüşüyor, bu ağlamak oluyor.

Acemi ve ilk çtırtıya sağır oluyorum
Merhameti kolluyor belimin üstünden yine anam
Öksürükle ilk nefes almanın yükünü
Sızısını hissediyorum göbek bağıyla
Kesiliyor ayrılığın ipi dünyaya bırakacağım onu sonra
Burun deliklerim yanıyor, acı anamdan hafif
Dayanılmayacak feryada gebe bırakıyorum gökyüzünü
Ömrümün sonuna bakıyorum, yükseliyor ruhum
Ondan sonra kaybediyorum dünyaya kendimi...

II.
Ayaklarım naif, dizlerime sürüyorum toprağı
Anamın gönlünden soğuk geliyor her şey
Sonra hiç ısınamıyor bedenim
Ruhum zaten soğuk
Çenem türek bir dişe hamile kalıyor,
Alışmayı öğretiyorlar, ağlamamayı, işliyorlar feylime...

Anam köşeden izler gibi izlerken utanarak beni
Nasıl ağlamaktan vazgeçebilirim sevincin
Tahammül de beni mutlu gören
Gözlerini mutlu etmek için gayretim.
Tutup toprak duvarlardan yürümek
İsterken göbek bağımın peşine
Düşsem de dişlerimi kanatıyor hamurum.

III.
Anlamsız bir çiğlik
Koşarak geliyorlar,
Düşmüş, diyorlar...
Koltuklarımı tutuyorlar
Benim cansızlığım
Dünyaya ölüyorum sonra.

Esmer Sözler

■ Kenan YAŞAR

unutkanlar unutturamaz bize
gölgelerden dansı çalan kuşları
pencereden üste düşen sözleri
yaban ellerde ölen güvercinleri
bir esmer sözün altında kışlayan çocukları

unutturamaz böyle unutanlar unutkanlığı
zihne batan dikenleri hatırlamak hakkımız
düşlerimiz yamar asfalt yolları
her gün bir kontör düşer gülüşümüzden
vaktimiz yok ölmeye
ateşinde terleriz protestonun

karşılıksız sözlerin arkaları yazılı
her şey var huzursuz mega çarşılarında
sini sini gelir masalara şimdiler
masalarda geçmiş
yorgun damlarda saklanır adamlar

bir maç açlığımızı giderir
bir film kahraman yapar bizi
bir konser huzur serer içimize
bir seçim gönlümüzde çimler yeşertir
bir gül kokar öldürür
bir kart köprü olur cinnete
bir iflasta büyür yalnızlığımız

sevabımız ödemez faturaları
kapımız aşınmaz altın değilse
telefonlar çalmaz yenilgilere
sessizlik yağ damlatır çin'de niçinde

az vurun öldürmeyin yaz aylarında
sevinmeyin unutmadık sizi de asla
taşı sildik zihnimize kazıdık
ey ölüm şimdi git tövbe etmedik daha
kavgamız bitmedi unutkanlıkla

TAHTEREVALLİ

■ Ezgi Fatma AÇIKGÖZ

“Uçlarda gezinmek zarar verir insana. Ne olursa olsun, orta yolun güzelliklerini kat hayatına, demişti bir bilge.”

Çocukluğumda okuduğum, bilmem hangi kitaptan aklımda kalmış olmalı bu cümleler. Kanatlarını çırpa çırpa gökyüzüne doğru uçan bir kelebek gibi, birdenbire zihnimin derinliklerinden, gün ışığına kucak açıyor düşünceler. Hangi vakit olacağı belli olmayan bu açılımlar, yılan gibi süzülerek akan bir nehir misâli denizine kavuşmayı diliyor. Çağrışımlar, hatırdaki kalanlar ve gözlemler yön veriyor satırlara.

Eskiden çocuk parkları vardı bilirsiniz. Hani şu, içinde kaydırak, birkaç salıncak ve tahterevalli bulunan oyun alanlarından bahsediyorum. Çocukluk arkadaşıyla dönüşümlü olarak salıncağa binmenin keyfini yaşamayan hemen hemen yok gibidir. Arkadaşının salıncağını var gücüyle sallayarak, onu havalara uçuran kim bilir kaç çocuk için bugün o anılar sevgiyle hatırlanıyordur. Kaydırdan, önce kimin kayacağı konusunda tatlı bir çekişmeye giren çocukların, bu çekişmenin ardından sevgiyle oyunlarını sürdürmelerine şahit olmayan var mıdır acaba?

Özellikle, kendi çocukluğunda koşulları nedeniyle çocuk bahçelerine gitme olanağı bulamayanlar veya çocukluklarında zaten böyle alanlar olmadığı için oralara gidememiş olanlar açısından, (günümüzde her ne kadar eski sadeliğini kaybetmiş olsa da), hâlâ

mevcut olan oyun alanlarını gözlemlemek büyük bir zevk. Hele o tahterevalli yok mu, ilginç bir oyun aracı gerçekten. Eskinin ahşaptan yapılmış sıradan oyuncuğu bugün gibi aklımızda. Gerçi günümüzde farklı malzemelerden ve renklerden üretilmiş olanları var artık.

Tahterevallinin her iki ucuna birer çocuk oturur ve önlerindeki kolları tutarak, bir bakıma denge deneyi yaparlar. Aşağı ve yukarı iniş çıkışlarla hem eğlenirler, hem de ağırlıkların dengenin sağlanmasındaki etkisini bizzat deneyimlemiş olurlar. Bu esnada ağır olmanın dengeyi bozucu yanını da keşfederler. Sonunda ortayı bulabilmek için, mutlaka ağırlıkların dengelenmesi gerektiği sonucuna ulaşırlar. Oyun gibi görünen bu deney, çocuklara gelecekteki yaşantıları için önemli ipuçlarını sunar. Çocuklar bu sayede küçük yaşlarında her ne kadar işin düşünsel boyutunu derinlemesine algılayamasalar da, dengeye ulaşmak için olması / olmaması gerekenleri az çok ayırt etmeye başlarlar. Zaman ilerledikçe ağırlıkların, normalden sapma gösteren hâllerin / davranışların hayat içindeki dengeleri nasıl bozacağı konusunda farkındalık duygusu kazanırlar.

Öyle değil midir sahiden? Hayat serüvenlerimizde aşırıya kaçtığımız, olması gerekenle hayata kattıklarımız arasındaki dengeyi bozduğumuz zamanlarda yaşamaz mıyız en büyük acıları? Fazla yemek, içmek, çok konuşmak, hangi konuda olursa olsun fanatik şekilde davranmak, uç noktalarda gezinmek değil midir, en sonunda başımızı ellerimizin arasına alarak kara kara düşünmemize neden olan?

Tasavvufi açıdan düşünüldüğünde, nefsimize söz geçiremediğimiz, onu dizginleyemediğimiz zamanların ardından yaşamaz mıyız en büyük pişmanlıkları ve sıkıntıları? Aşırıya kaçan davranış biçimleri değil midir kendimizle, çevremizle ve toplumla çatışmalarımızın kaynağı?

İşin en hüznü yanlarından biri de, kimi zaman bu davranış biçimlerinin kendimize yakın hissettiğimiz insanları da zor durumda bırakmasıdır. Önceleri bizlere duydukları sevgi, saygı ve bağlılık dolu hisler nedeniyle bazı şeyleri görmezden gelen sevdiklerimizi, davranışlarımızla istemeden de olsa en ağır mânevi yükler altında bırakmaz mıyız?

Böyle olunca da, zaman içinde zedelenen benlikler nedeniyle en yakınımızdakilerle aramızdaki bağlar giderek zayıflamaya başlar. Bu da, insanlar olarak denge üzerine yaratılmış olduğumuzdan, bu dengenin bozulmasının önemli sorunlar yaratacağını hatırlatır bizlere.

Sıradan gibi görünen bu hâl, bir insanın yaşamının anlamını keşfetmesi ve onu sürdürebilmesi için önemli noktalara işaret eder. Böyle durumlar belki eskiden de vardı. Ancak günümüzün âdeta maki-neleşen insanı yaşamı sanki “aşırı”nın merkezinde sürdürüyor. Aşırı yiyor, aşırı ve acele konuşuyor, sevgisini aşırı ve çabucak yaşıyor, nefsinin isteklerine aşırı derecede tâbi oluyor, yaşama geç kalmışçasına aşırı / uç noktalarda davranışlar sergilemekten kaçınıyor. Bu da yetmiyormuş gibi, tercihini aşırılıklardan yana kullanan diğerleriyle (kendisinden farklı düşünceye sahip olan aşırıyla) çatışıyor. Yaşamın sadece kendi aşırılıkları üzerinde döndüğüne inanıyor. En sonunda da dengenin /orta yolun dışına çıkmış davranışların kendisiyle birlikte diğer insanlara sunduğu üzüntü yağmurlarında ister istemez ıslanmak zorunda kalıyor.

Esasında insanlar olarak bizleri zor durumda bırakan, aşırılığın yaşamın geneline yayılan yansımalarıdır. Bu yansımaların, beraberinde sosyal ve kişisel ilişkilerimiz üzerinde bıraktığı derin ve yıpratıcı etkileridir. Başlangıçta ne kadar yavaş olursa olsun, bir kere aşırılığa kaçtığımızda aşırılığın hızı artar ve zaman içinde bu davranış şekli alışkanlık hâline gelir. İşin en olumsuz yanı da böyle bir huy edinildiğinde, iletişim hâlinde olunan insanların duyarlılıkları, hassasiyetleri ve kendilerine özgü yönleri birbirinden ayrılmadan hepsinin aynı kefeye konularak tartılmasıdır. Aynı aşırı davranışın, her insanda ayrı etkiler yaratıp yaratmayacağı, o insanların akıl ve gönüllerinde birbirinden farklı şekilde sarsıcı izler bırakabileceği ihtimâli zerre kadar düşünülmez. Bunun sonucunda da geriye, hangi sonuca ulaşmak için sergilendiği bir türlü anlaşılamayan aşırı davranışların derin izleriyle birlikte, yüreği incinmiş insanlar kalır.

Büyüklerimiz ne güzel söylemişler: “Her şeyin azı karar, çoğu zarar” diye.

Her şeyin aşırısı, biz ne kadar istemesek de, en başta yine bize zarar veriyor. Maddi hayatın aldatıcı yanına kendini kaptıran insan, onun nimetlerinden doyasıya yararlanayım derken bir de bakıyor ki iş

çığırından çıkmış. Bunun sonucunda bedensel olarak sağlık sorunları yaşamasını bir yana bırakın, ruh dünyasında açılan görünmez yaralarla da uğraşır hâle gelmiş. Ruhundaki yaralar derinleştikçe, bu durum bedenine daha da olumsuz şekilde yansımış. Kısır bir döngüde sıkışıp kalan insan için yaşam, içinden çıkılmaz bir girdap hâlini almış.

Konuya bir başka pencereden bakıldığında farklı bir durumla da karşıyoruz tabi. Onu da göz ardı etmemek gerek:

Hayata bakış açıları sıra dışı olan sanatçılar düşünüldüğünde, pek çoğunun zaman zaman aşırıya kaçan düşünce ve duygu yoğunluğu yaşadığını görüyoruz. Öyle olmasalar, zaten hiçbirinin evrenin kendilerine sunduğu esin pırıltılarını yakalama şansları ol(a)mazdı. Bu tarz insanlar ancak ruhsal dünyalarındaki iniş-çıkışlar sayesinde çeşitli eserleri ve çalışmaları açığa çıkarabilirler. Buna kimsenin bir sözü yok elbette. Yeter ki, bahsedilen özellikteki insanların sergiledikleri davranışlar, kendilerini ve çevrelerini olumsuz yönde etkilemesin.

Böyle olmadığı müddetçe, zaman zaman orta yoldan uzaklaşmak ve sahilden uzaklaşıp dev dalgaların heybetine teslim olmak, sanatçı için doğal bir gereksinim olduğundan kabul edilebilir niteliktedir. Bu sınırı bilmekse, atalarımızın tâbiriyle her kişinin değil, er kişinin işidir.

Tahterevallideki dengenin ucu, zaman içinde bireylerin etkileşimi sonucunda oluşan toplumsal dengeye de dokunacaktır. Başkalarını düşünmeden, toplumsal değerleri hiçe sayarak sadece kendi isteklerine göre yaşayanlar, bu dengenin yönünü ister istemez değiştireceklerdir. Buradaki en önemli nokta, aşırılıkların insana özgü güzellikleri zedeleyerek, insanlar arasındaki bağları zayıflatmasıdır.

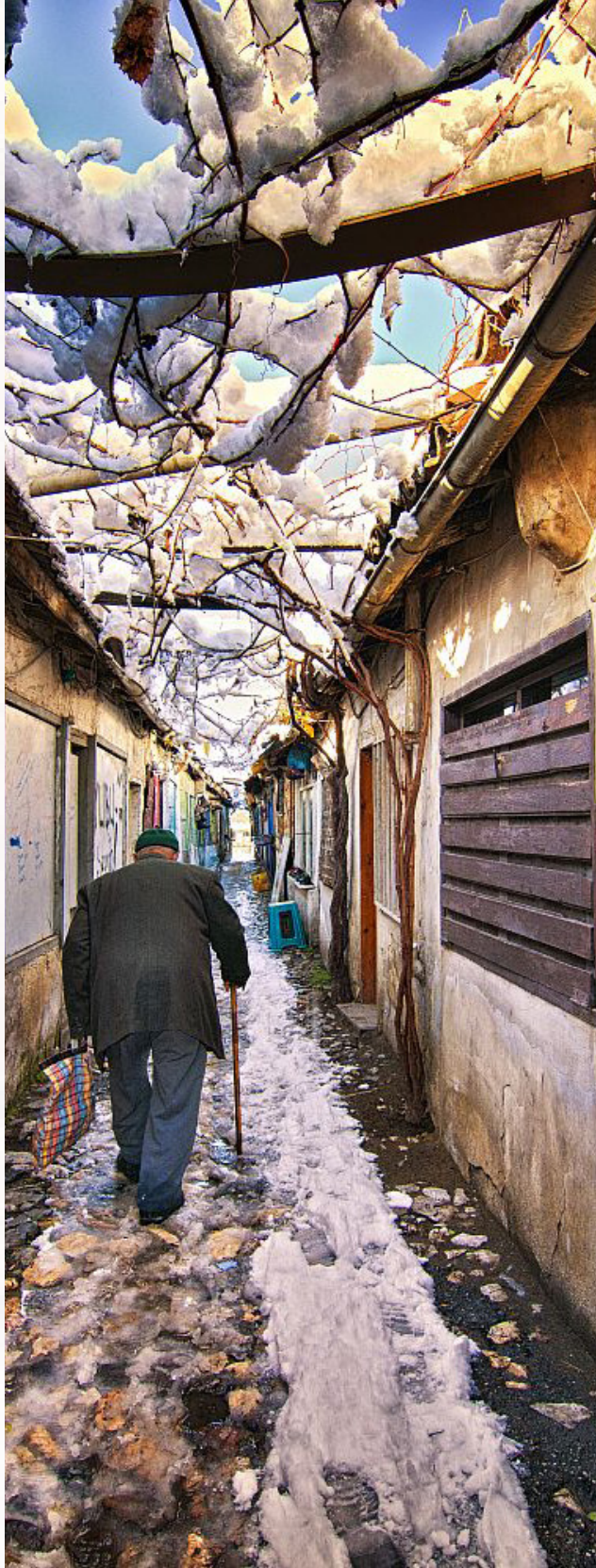
Tüm bunların sonucunda, geriye yalnızca sözde modern çağ insanının yalnızlık denizinde çırpınıp durması kalıyor. Böylece kalabalıklar içinde yalnızlaşan insanlar, görünürde kalabalık ama özünde yalnız toplumları oluşturuyor. Suya atılan bir taşın oluşturduğu halkalar gibi giderek artan bireysellik, bütünselliğin oluşumunu dolaylı olarak engelliyor.

Tahterevallinin dengesi bozulunca, toplumların, dünyanın ve evrenin dengesi de kendiliğinden bozulma eğilimi gösteriyor. Böylece, dengenin yaratacağı güçlü bağların ve güzelliklerin yerini puslu tenhalıklar alıyor.

DEDEDEN TORUNA GÜZEL HAVA

■ İlkay COŞKUN

Toprakla, doğayla, suyla birlikte hava da toplumların ve kültürlerin şekillenmesinde önemli bir etkidir. Tabiatla iç içe yaşamış, yaşama bu şekilde tutunan atalarımız, çiftçilik, hayvancılık, avcılık yaparak bu ünsiyeti hep diri tutmuşlardır. Anadolu'nun dört bir yanında, kepçelerini tabiat kazanına daldırıp, havanın refikliğiyle bu işleri yürütmüşlerdir. Havanın süreğen ve pinhan yanları, atalarımızın gözlemci taraflarıyla açığa çıkmış ve bu konuda tecrübe biriktirmelerine vesile olmuştur. Bu durum deyimlerimizde, atasözlerimizde, genel anlamda kültürümüzde çokça yer bulmuştur. Mevsim hesaplarına "baba hesabı" denerek mevsimleri, ayları, geceyi gündüzü nakış nakış nasihatlerine nakşetmişlerdir. Bu tür anlatılar, ebeveynlerden çocuklara, devamında torunlara aktarıla gelmiştir.

Kültürümüzde hava şartları daha çok nasihat nüveleriyle beraber anılmıştır. Havanın ahvali, benzetmelere de, kıyaslamalara da çokça konu olmuştur. Mesela "dağı taşı yel bozar, kardaşlığı el bozar" denmiştir. Burada el'in gücünü, rüzgârın etkili gücüne benzetilerek bir nevi uyarıda bulunulmuştur. "Geçip giden bir rüzgâr gibidir söz" ifadesinde de "söz" kelimesinin ne anlama geldiği bir benzetmeyle dillendirilmiştir. "Güneş çarığı, çarık ayağı sıkır" ifadesinde güneşin etkili sıcaklığı kullanılarak, etkileşimin farklı sonuçları doğurabileceği vurgulanmıştır. "Gökyüzü kara bakıra dönmek" sözünde de geceye vurgu yapan güzel bir betimlemedir. "Toprağı taşıyan sağanak" benzetmesi ne kadar gerçekçi ve doğaldır. "Bulutun ağması" sözünü, yağmurun yağması ne güzel anlatılmıştır. Gri paltosunu giyinmiş kışı da, beyazlar giyinmiş baharı da betimleyen bizleriz. "Yağmur, toprağın çatlayan dudaklarından öper" gibi şiirsel benzetmeleri, tanımlamaları artırabiliriz de.

"Var günün yoku, yok günün hazinesidir" diyen atalarımız tedbiri bu gibi ifadelerle her dem öncelemişlerdir. Bilindiği üzere kışın soğuğu, toplumun genelini özellikle fakirleri, köyde, kırdaki yaşayanları daha çok etkilemektedir. Kış soğuşuna karşı tedbirlerin öncelenmesi bu noktada gerekli bir öngörüdür. Bu şekilde hastalıkların önlenmesi, önlenemezse bile azaltılması arzulanır. "Kurt kışı geçirir ama yediği ayazı unutmaz" sözünü görünürden daha farklı ifadeler barındıran bir atasözüdür. Bu niyetlerle, insan-

lığa bir şekilde de olsa fayda sağlamaya çalışmışlardır. Bu gününüze kadar gelen başka bir söz dizimi şöyle; "kış havasına bakıp yola çıkma, yaz havasına bakıp yolundan kalma" denir ve yine bir uyarı mahiyetindedir. Daha çok Gaziantep'te söylenegelen bir sözde; "kışın, iğne deliği kadar yerden, deve kadar soğuk çıkar" denerek soğuşun ne kadar etkili olduğu bu ifadeler ile dile getirilmiştir. "Kışın taşa oturma, yazın yaşa oturma" denir mesela. Sağlığı önemseyen, nasihat dolu, anlamlı sözlerdendir bunlar.

Kış ve soğuğu ele alan başka sözlere de değinmeden geçemeyeceğim.

"Yazın düşer, kışın pişer"

"Yazın gölgelenme kışın dilenme"

"Yazın hankıldayan, kışın kankılda" (Isparta)

"Yaz yorgunluğu kış rahatlığı içindir"

"Ağustosta yatani zemheride bögelek tutmuş"

"Kış yağmayalı, dul karılar mal sahibi oldu"

Kış ve soğuk hep olumsuzlukları, zorlukları çağırıştırılmaz elbette. Her mevsim kendi içinde değerlidir. "Kar çiftçinin yorganıdır" tanımlaması ne kadar anlamlı ve ne güzel değil mi? Çiftçilerimiz "şubatın arpası, martın sıpası" demezler mi? "Aylar kendi aralarında yaptıkları toplantılara, yel ve sel ayı olan şubat (gücük) ayını, "gücük, ortalığa edip batırıyor" diye çağırmasalrarmış. Çorum ilimizde yaz gelmeye başladığında "tarhanaya kuzu bacağına soktu", kış gelmeye başlayınca "tarhanadan kuzu bacağına çıkardı" denmektedir. Ne kadar ince manalı bir anlamım değil mi?

Toplumumuzda özellikle kış hazırlığı her zaman önemli olmuştur. Mevsimlere göre ihtiyaçlar belirlenir ve giderilme telaşına düşülür. "Kışın urgan al, yazın yorgan al" diyen büyüklerimizin sözü günümüzde de güncelliğini muhafaza ediyor. Silifke'de mesela "kışın yaba al, yazın soba al" denir. Bu sözler bölgelere göre değişiklikler gösterse de özünde aynı şeyi anlatmaktadır. Kış ve yaz kıyaslaması kültürümüzde hep yapılmıştır. Suşehri'nde "kışın yorgasız, yazın ayransız olmaz" denir. Niğde'de "yazın, dağlar da misafir alır" denerek, yazın kolaycılık, kışın zorluk vurgusu akıllıca ve bir o kadar da manalı bir şekilde yapılmıştır.

Atasözlerimizde, deyimlerimizde mevsim geçişlerine vurgular çokça yapılmaktadır. "Martın yazını yaz belleme, damın sazını saz belleme" gibi. Nisan ayının ilk beş günü olarak bildiğimiz abrilı şöyle

anlatmışlardır büyüklerimiz; "korkma martın kışından, kork abrulun beşinden, öküzü ayırır eşinden" sözünü uyarılarını yapmışlardır. Ayrıca gündüz ve gece de anlatımlarda bolca yer almaktadır. "Allah, yazın gündüzü uzun yaratmış ki kullarımın işi bitsin diye, kışın geceyi uzun yaratmış ki kışlık yiyecekleri yetsin diye" Ders niteliğinde çerçvelik sözler bunlar.

Asırlar, yıllar boyu yaşamın içindeyken izleyen, gözlemleyen atalarımız yabana atılmayacak sözleriyle günümüzde de güncelliğini yitirmeyerek değerlerini kanıtlamışlardır. "Baktın martın dokuzu, sal çayıra koca öküzü", "İncir yaprağı devetabanı kadar olmayınca yaz gelmez" cümlelerindeki doğruluğa, doğallığa, güzelliğe bakar mısınız? "Hıdrellez yaz kapısı, yedi gün eser tipisi", "İkindi güneşinin feri olmaz", "Nisan yağmuru ambara yağar", "Rüzgârın ardı yağış, şakanın ardı dövüş", "Mart değneğini at, nerede yatarsan yat", "Baktın kar havası, eve gel kör olası" gibi daha niceleri...

Kış kadar olmasa da yaz üzerine de söylenmiş sözler vardır elbet. "Yazlık buğday ek de evladına söyleme", "Yaz yağmuru, atın yelesini keser" denir mesela. Havanın, ani değişen durumunu birçok şekliyle dillendirmişlerdir. "İlha ılıya yaz gelir, soğuğa soğuğa kış gelir" denir. Her mevsim her ay bu güzel sözlerden nasiplenmiştir. "Bahar gelmeyince bülbül ötmez" denir. "Bahar güneşi gelinime, güz güneşi kızıma" sözündeki tarafgirliğe ise ne demeli? Başka bir sözde "başkalarının rüzgârıyla yelkenine yön verme" derken insanın kendi çabalarının önemine işaret etmektedir. "Yaz işi, kış düşü boldur" sözü ile yaşanan, yaşanılacak olan bir durum tespiti vardır. Yapılacak birçok şey, yaz ile kış kelimelerine sığdırılmıştır adeta.

Hülasa; havanın sıcaklığı-soğukluğu, mevsimler, aylar, cemreler, bulut, rüzgâr gibi havayla alakalı birçok olgu bu güzelim sözlerle vücut bulmuştur. Havanın özelliklerini, karakterini tahlil ederek, yüzyıllar içerisinde şekillenmiş sözler bunlar. Tecrübeler bütünüdür adeta. Geçmişten günümüze gelen bu miras söylemlerden, nasiplenmek gerekir diye düşünüyorum. Birçok bilginin değerinin yanı sıra yüzümüzü gülümsetmesi bakımından ayrı bir yeri vardır. Her şeyin fiyatını bildiğimiz günümüz yaşantısında bu tecrübeler, bu yalın, doğal anlatımlar çağlar boyu varlığını sürdürmesi temennisiyle...

ÇİĞDEMLER BAHAR KOKAR

Osman KESER

Foto: Osman Keser

Eriyen karların arasından baharı müjdeleyen bir mektup gibi parıldayan Sarı Çiğdem Anadolu insanı için büyük bir sevinç kaynağıdır. Kışın soğğundan, kasvetli havasından bunalan yüreklere bir umut ışığıdır. Bazen de manilere, türkülere, ilahilere konu olan bir sevgili...

Köylü çocuklar ellerinde dikenlerine çiğdemler taktıkları kızamık dalları ile tekerlemeler söyleyerek kapı kapı dolaşır; çiğdem aşı pişirmek için yağ ve bulgur toplarlar.

Hep bir ağızdan söyledikleri;

“Çiğdem çiğdem çiçeği,

Alaca bulaca saçağı,

Dam üstünde boyunduruk,

Geze geze yorulduk,

Verenin oğlu olsun,

Vermeyenin kara kedisi ölsün!” tekerlemesi ile koştura koştura bütün köyü dolaşırlar.

Köyden toplanan malzemelerle yapılan bu aş, karın doyuran bir yiyecek olmaktan öte; “BİRLİK VE BEREKET” aşısıdır, içinde tüm köylünün emeği vardır.

Çiğdemi görmek, toplamak çocuklar için anlatılmaz bir eğlence, yaşlılar için bir bahara daha uzayan; umudun adıdır.

Çiğdem Anadolu’da sıradan bir çiçek değildir. Onu diğer çiçeklerden farklı kılan göz alıcı rengi, harika kokusu da değil, ona yüklenen anlamdır.

Çiğdem bir mektup, bir muştudur bahardan.

Bir yeniden dirilişin ayak sesleridir, karı-buzu kırarak bir çiçek çıkmayadursun, bir çiçek bin çiçek olur. Kışın ayazından bunalan yüreklere bir umuttur.

Mecali tükenen ayaklara, çaredir. Çiğdem; beklenen, yolu gözlenen bir elçidir.

Çiğdem, işte bu yüzden özlenen bir çiçektir. Gelişiyle yüzleri güldüren, kokusuyla gönülleri mest eden bir dosttur.

Çiğdem bahar kokar, o yüzden; her yıl; toprağı yarak bize gülümsemesini bekleriz. Özünü toprakta saklayarak, sarıçiçekleri sessizce kaybolurken, kışın ayazı geçmiş, çiğdem tutuşturduğu baharla birlikte başlıyana diriliş ateşi çoktan alevlenmiş, çayır çimen yeşile bürünmüştür artık...

Yük Olmadan Meleklerle

Hüseyin KIR

bir işaretin yeter
bir bakışın
kalbinden geçersen de anlarım
yeter ki sen iste

sessizce
bedenimden ipek gibi
süzülerek

ayaklarımın ucuna basıp
rahatsız etmeden önden gidenleri

ürkütmeden su içen serçeleri
çocukların oyunlarını bozmadan

dalgalandırmadan evde kalan kızların hüznünü
son günlerini tespihle sayan nenelerin nefesini sektirmeden

yanıma bir şey almadan adımdan başka
meleklerle yük olmadan

hoş karşılanacağımı bilmenin sevinciyle

kulaklarımdan hiç
eksilmeyen
sesinin ahengine
karışıp geleceğim

Tut Ki

Tuğba KAN

Tut ki sevdadandır
Elimizdeki bereket
Toprağı değince
Leylakların, gelinciklerin filizlenmesi
Başakların dolgunlaşması...
Tut ki sevdadandır

Tut ki sevdadandır gülüşlerimiz
Kıraç toprakların yeşermesi
Bahar çiçeklerinin açması
Delice koşuşan çocuklar
Gökyüzündeki tatlı telaş
Azad ettiğimiz sevdanın kanat sesleri...
Tut ki sevdadandır

Tut ki yanık bir türküdür saçların
Yürek odunda yakılan
Gönlümün bam telinde çalınan
Parmaklarıma doladığım
Zifirinde alev alan
Tut ki bir türküdür saçların

Tut ki sevdadır zaman
Kum taneleri arasında ayrışan vakit
İki yakasını bir araya getirip
Aşkta tutulu kalan
Zamandır tut ki sevdan

Tut ki sensin hayat
Göğsümde çarpıp duran şey ile
Avucumda tutuşan yangın
Kırpıklarımde batmayan sabah
Tut ki sensin
Tut ki sevdandır

DÜKKÂN SENİN

■ Ahmet ÖĞÜNÇ

58

Şehir Defteri
Nisan 2021

Ferman merakla sordu.

“Bir şeye mi moralin bozuldu birader?”

Derman öyle üzgündü ki abisinin candan yaklaşımına aynı sıcaklıkla karşılık veremedi. O, bir gazete köşe yazısı etkisinden kurtulamamış, bir şarlatanın ortaya attığı sahte bilgilerle pek öyle uzun sayılmasa da bir zamandan beri oyalanıp durmuş. Bu saçma sapan bilgilerin son halkası olan son paragrafı okuduğunda kendini ısırın ve boğan yılan kadar çaresiz kalacağını düşünür. Üzülür ama elinden de bir şey gelmez.

Apar topar pazar gazetelerinin hepsini toplayıp, bir üst kattaki abisi Ferman'ın kapısını çaldı. Olağandı onun ansızın çat kapı gelmesi. Kırkı çıkınca ağabeyinin kucağına verildiğinde Ferman dört yaşındaydı. Anne sanıp onun kokusuna kapılıp, abi kucağından düşmemek için hâlâ çaba harcıyor, kart horoz Derman. Kendini bekleyen şey her neyse epeyce canını yakacağını düşünüyor. Beti benzi atmış bu bilgiyle karşılaşınca. Abi Ferman, kardeşini hiç bu kadar ürkümüş görmemişti daha önce.

“Abi inanın bu medyumun benim burcuma yakıştırdıklarını okuyunca düşündüğüm şeyler hiçte hayra yorulacak alametler gibi değil...”

Derman'ın, annesini hatırlaması bir yana, bebek ruhunda bile belli belirsiz bir iz kalması, şifa niyetine bir kez onunu koklamak dahi nasip olmamış. Anne doğumda bu dünyanın kahrına dayanamayıp terk edip gitmiş öbür dünyaya. Baba, Derman henüz on altısını yaşarken ani bir kalp krizi ile karısının yanında ayrılan bir boy derinlikteki çukura sokuluyor; bu dünyada hiçbir şeye sahip olamadı, hiç olmazsa bedenini saran toprağa sahip olsun düşüncesiyle. Adamcağız; dedesinden kalma küçük bahçe içerisindeki iki katlı bağ damına da sahip olamadan, iki oğluna bırakıp gider.

Baba; kararsız, işinde sebatsız, bir kesere sap olmamış halinden memnun değilmiş ki, ilk doğan çocuğuna kararlı olması için Ferman, doğuma dayanmayıp ölen hanımının halinden etkilenip yadigârına da Derman adını vermiş. Şimdilik Ferman; üst, Derman; alt katı zapt edip baba ocağını tüttürüyor...

Derman'ın gazeteleri toplayıp yukarı kata çıktığında, abi Ferman; elinde bardak çayını yudumluyordu. Sıkıntılarını, kaygılarını, korkularını uzun uzun anlattı abisine, o da sabırla dinledi kardeşini. Dert dökme faslı son bulunca; cevabı kısa oldu.

“Saçmalama birader!” deyip, çayını yudumlamaya devam etti.

“Geçen gün duymuştum abi; ‘Topluluk içinde birinin içtiği, diğerlerinin baktığı çaya kaymakam çayı diyorlar, sen kaymakam mı oldun?’”

“Tamam; oğlum, bitsin şu, tazelerken seni düşünmeden geçemem, azıcık sabırlı ol! Sessizlik içinde bir iki dakika sonra, kaymakam çayı gitti, keyif çayları yerini aldı. Sevgili kardeşim Derman, seni dinledim. Senin birazcık bu yaşadığın dünyadan uzaklaşman gerekir. Büyüklerimizden bize yadigâr olan bir sözü hatırlatmak isterim sana. *“Tebdili mekânda ferahlık vardır.”* Hem başkalarının ne yaptığından hem de kendi yaptıklarından uzaklaşmada fayda var. Hatta yanında güzel bir yol arkadaşı olması, bu tatili o oranda çok daha keyifli hale getirir, rahatlırsın. Sen tatile çık!”

“Abiciğim, *“İnsan kendi hayatından kaçıp tatil yapar mı?”* Sonra; Tatilden beklentim ne olacak? Fiziksel açıdan dinlenmek mi? Yoksa ruhumun, aklımın yıl boyunca yaşadığı stres ve yoğunluk kaynaklı yorgunluğumu gidermek mi? Ben; işsiz, aylak birisiyim, ne çalıştım, ne kadar yorulduğum ki, tatil yapayım...”

“Oğlum, sen telefonu elinden hiç düşmeyen birisin. Sabahtan akşama kadar, bilmiyorum belki gece de öyledir, dünyada ne kadar gereksiz şey varsa onlarla haşır neşirsin. Zaten gelişmemiş, küçücük kalmış beynin yoruluyor. Baksana! Medyum, astrolog uydurmaları ve benzeri ne kadar zırva varsa onların içinde kaybetmişsin kendini. Onun için buradan derken bunların hepsinden uzaklaş diyorum. Denize gir, yüz, atla, zıpla, eğlen, spor yap, ye iç... Hiç boş zamanın olmasın. Can sıkıntısı; zamanın hızlı geçmemesi demektir. Sıkılan can, saçmalıklar içinde kendi kendini öldürür. Yani ömrü tatil eder, bedeni tatile gönderir...”

Derman, çayını bitirip, abisinden yeterince nasihati alınca fazla tutunamadı orada. Hemen getirdiği gazeteleri toplayıp indi kendi barınağına. Gazetelerin tatil ilanlarıyla dolu sayfalarını seçti, abisinin küçücük dediği beynini bağlayarak dikti gözlerini ve o sayfalara. Çoğunlukla deniz, kum güneş üçlüsü ile

bir arada olmak, ilave olarak içerisine yeme, içmeyi ve dünyada bir ilk olan *‘Her şey dâhil konseptli’* beş yıldızlı oteller. Sabah kahvaltısı, brunch, öğle yemeği, ikinci çayı, akşam yemeği, gece çorbası derken koca bir haftayı sürekli yemek peşinde koşturan ve dönüşte üç dört kilo alarak dönülen bir tatile çevirmek, evet; tam Türk usulü beş yıldızlı tatil. Buna tatil denirse? Daha çok yorularak geri dönülür buralardan deyip, arayışlarını sürdürdü. *“Eğlenmek, dinlenmek amacıyla çalışmaksızın geçirilen süredir tatil”* manşetini beğenmedi, *“Ben zaten çalışan birisi değilim ki...”* dedi. *“Tatil köyleri bana göre değil, evimi sahile taşımak olur...”* deyip başka ilanlara geçti.

“Selefi Salihin’e uygun tatil” dikkatini çekti. Alt başlıklara baktı, diğer beş yıldızlı otellerden farklı bir şey göremedi. Her şey aynı, yok efendim, kadın erkek yüzme havuzları ve plajları ayrıymış... *“Bana ne kadının kızın havuzundan denizinden...”* dese de, *“Selefi Salihin’e takıldı kafası. Telefonuna sarıldı, sordu Google amcasına. ‘İlk dönem Müslümanları’ yazıyordu ‘Selefi Salihin’ karşılığı. İlk dönem Müslümanları, tatil nedir biliyorlar mıymış, yaksa çöl denizinde mi tatil yapmışlar sorusu beyninde hâsıl oldu. ‘Geç geç, kaybımı ortaçağ da mı arayacağım?’* deyip tekrar beş yıldızlı otel sayfalarına döndü.

Sunulan hizmetlerinde pek fark olmamasına rağmen günlük konaklama fiyatları çok abartılı denilir şekilde farklıydı. Bir de tek kişi, iki kişi, üç kişi fiyatlarını kıyaslamaya geçti. Kalacağı oda da kişi çoğaldıkça kişi başı fiyatlar düşüyordu. Zaten abisi de demişti; *“Hatta yanında güzel bir yol arkadaşı olması, bu tatili o oranda çok daha keyifli hale getirir, rahatlırsın...”* Evet, yanıma bir arkadaş bulursam daha ucuza tatil yapmış oluruz...

Zaman zaman takıldığı arkadaşlarına açtı konuyu:

“Oğlum, bu kadar parayı ben nereden bulayım?” tarzı cevaplar aldı.

Gönlünde taht kuran, gözlerini gözlerinden ayırmadığı, sürekli; *“tatlım, dünya güzelim, canımın içi, yüreğimin yarısı, kalbimin yarısı...”* demesine rağmen, karşılık vermeyen Deli Hayal’e;

“Tatlım, birlikte tatile gidelim mi?” deyince, yüzünde çoğalan tatlı tebessümle;

“Nereye? Ayarladın mı? İhtiyacım var, hele tatil beleşse bayılırım...” dedi.

Durakladı:

59

Şehir Defteri
Nisan 2021

Foto: A. Ağah Öncül

“Ne beleşî kızım? Nereden bulayım ben onca parayı? İki kişilik odalar ucuz, biraz sen biraz ben...”

Deli Hayal, burun kıvrarak;

“Salak! Beni tatile götürecek adam çok. Seninle olunca razı oldum. Naz yapsam da, senden daha uygununu yok bana, onun için olur dedim...”

Derman, çok fena halde bozuldu bu sözlere. Suratı düştü, yüzü sarının karası. İçinden sorup cevap vermeye, sorgulamaya başladı kendince. Anlaşıldı, keramet; ne bende, ne de benim halimden anlayan gönülde. Keramet cüzdanda. Gökyüzünde uçan kuşlar, oraya hâkim olmak için süzülüyor mu? Ya niçin?

Derman, akşama doğru işten gelen abisini sırtarak bahçe kapısında karşıladı.

“Nasılsın abi? Annenin babanın yadigârını bu yaz tatile göndermeyecek misin? Dedin ya; tatile git, ihtiyacım olduğunu da anladım. Ucuz bir otel buldum. Son fırsatmış. Haydi, bir güzellik yapiver!”

Ferman, suratını buruşturup, sağ pantolon cebini dışarı çıkarttı ve:

“Dükkân senin oğlum!” dedi.

O ne demek abi?

“Yok demenin biraz daha inandırıcı hâli be oğlum. Bre akılsız asalak kardeşim, artık aklını başına devşir. Annemiz babamız sırda kadem basalı tam on altı sene oldu. Onlar; sır oldular, sırların dünyasına adım atıp, sırlara karışarak kayboldular. Efsunlu güçlerce, bilinmezler âlemine taşındılar. Biz kendi başımızın çaresine bakacağız, başka yol yok hayatta kalabilmek için...”

“Abi, şu öksüz ve yetime hiç böyle söylenir mi?”

“Hadi be! Merhamet avcısı, hadi! Dükkân senin diyerek, cebimin boş olduğunu gösterdim. Akşam yemeye ekmeğim yok benim, haberin var mı?”

Aşk

■ Levent SARI

Birkaç kelime ile beni sorarsan eğer
Abartmaya gerek yok küçücük bir habbeyim
Bir gönülde yer edip bulmadı isen değer
Anlamadın maalesef bu dünyada haybeyim

Seni görmeden önce aramışım gayemi
Boşuna araştırma eskilerden künyemi
Neyini soruyorsun sende buldum payemi
Onur ile taşınmış sökülmemiş rütbeyim

Mecnunla Leyla gibi yanıyorum çöllerde
Âşık Veysel misali yaşıyorum tellerde
Yıllar var ki bir bilsen geziyorum dillerde
Hakkın kabul ettiği bozulmamış tövbeyim

Kimi kendini bulmuş, kimi gelmiş ağlamış
Kimisi de kaybolmuş yürekleri dağlamış
Olmayacak duayı herkes bana bağlamış
Bir dağın tepesinde çaputlu bir türbeyim

Pejmürde bir haldeyim yaşıyorum sürgünde
Hor görme hiç kimseyi çul olsa da üstünde
Edeceksen bu halde misafir et gönlünde
Çok duramam burada aslında göçebeyim

Altından değerlidir çok kıymetlidir sıhhat
Yoksa dünyada sağlık, sadece mezar rahat
Herkes bilir ya beni adım hüsnü nasihat
Bir tembih ile gelen kulaklara küpeyim

Haram lokma tanımam doyarım helal ile
Nasıl olursa olsun aklımdan geçmez hile
Giderim haklı ile çetin ölüme bile
Haksızın karşısında şiddetli bir darbeyim

Ferhat’la Şirin bitmiş, Kerem’le Aslı bitmiş
Geçmişe bakıyorum nice yiğitler gitmiş
Ortalama bir ömür bile değildir yetmiş
Yaşlansa da bu dünya ben gencecik körpeyim

Kalpte bilirler beni, kimse bilmez bölgemi
Bazen açığa vurur sindiremem öfkemi
Bazen de Mihriban’da aradılar gölgemi
Bulamazlar nafile, en ücrada izbeyim

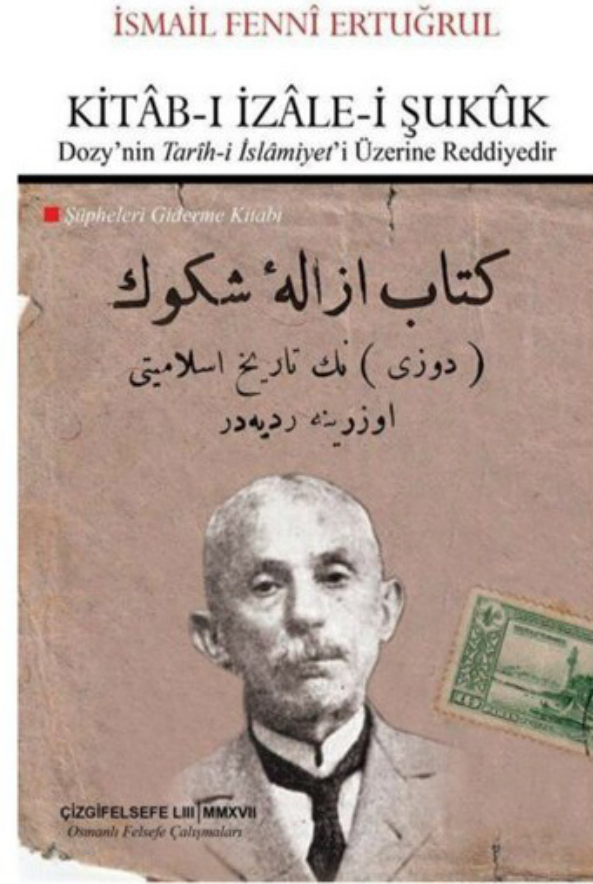
Uzun vade düşünüp çalışsa da dersine
Rücu edip aslına bil ki döner aksine
İdam etse insanlık her şey olsa tersine
Yine de çekimim var merkezi cazibeyim

Anlamadınız beni görmediniz farkımı
Şüphe ile baktınız dinlerken de şarkımı
Kıyamet kopana dek döndürürüm çarkımı
Sorarsan aşk denilen farklı bir ucubeyim.

MUSTAFA NECATİ SEPETÇİOĞLU HAFIZAMIZIN KAYDIDIR

■ Reşit Güngör KALKAN

bir zaruret ortaya çıkarıyordu: Anadolu, bütün varlığıyla, varlığını ortaya koyduğu bütün eserleriyle ancak Cumhuriyet sonrası Anadolu olmuştur, bu birincisi. İkincisi ise, bütün hüviyetiyle Türk'ün hayat bulduğu, manevi hazların bütünüyle İslâm şuuru içerisinde yaşadığı bir toprak parçası olarak anlam kazanan Anadolu idi.

Bu çoktan seçmeli kayıt içerisinde, bütün merhalesi ve uzviyetiyle romana yansıyan Anadolu, özellikle Tanzimat sonrası milli duyuş ve düşünüş fikri etrafında aralanan kapıdan ilk adımını atmış oldu. Buraya kadar Namık Kemal bir tarafa, saf manâsıyla roman türünde Türk kimliğini tarihî bütünlük içerisinde İslâm'a nispetle örgüleştirerek kaleme alan birkaç isim belki sayabiliriz. Özellikle bu yazarlar arasında hakkını vermek şartıyla benim biricik muharririm merhum Mustafa Necati Sepetçioğlu oldu.

Kültür, hars, erek, adına ne denirse densin, milliyet bağlamında cemiyetin varlığını borçlu olduğu bütün maddî ve manevî unsurlar, bir toprak parçası olmadan hayatietini devam ettiremeyeceği gerçeği karşısında elbette durağanlaşıyor. Bu durağanlığı toplumda neşvünema bulan kolektif bilinç, devrim, ihtilal olarak bozguna uğrayan bütün unsurlar, vardıkları nokta itibarıyla geçmişin açtığı yolu tekrar etmek durumunda kalıyor.

Milletlerin bağlı olduğu 'millî kültür' çizgisi bu anlamda gerek Batı gerekse de Doğu karakterinde olsun, varlıklarını geniş zamanlara yayılan masallar, epopeiler, efsaneler, menkıbeler, destanlar vasıtasıyla devam ettiriyorlar. Türk kimliğinin diğer milletler çapında örgütlülüğünü muhafazası şüphesiz hafızası sayesinde olmuştur. Tarih dediğimiz çizginin pazarlık kabul etmeksizin devamını sağlayan biricik unsur olarak kültür, vardığımız yer, mekân ve zaman olarak varlığını borçlu olduğu zeminde her surette manevî unsur bütünlüğünün olmazsa olmaz bir parçası olarak gelişim göstermiştir.

Roman babında Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun

Kilit'le başlattığı tarihî serüven, devamında Anahtar, Kapı, Konak ve Çatı olarak bir bütünlüğü sıralamış olması bakımından düşündürücüdür. Düşündürücüdür zira varlığını tarih içerisinde cemiyet olarak devam ettirmek iddiasındaki bir milletin, romanının da bu şuur ve doğrultuda olması kaçınılmazdır. Özellikle Malazgirt'te bir topluluk olarak Anadolu'yu yurt tutan Türklerin, İslâm potasında eriyerek ortaya koymuş oldukları sağlam yapı, bir süre sonra kendisini imparatorluk olarak tarih sahnesine çıkarmıştır. Bu yapının mimarları arasında yer alan evliyaların, dervişlerin, hocaların varlığıyla anlam kazanan millî şuur hareketi, sadece Türk milletinin bekası adına ortaya konulmuş bir organizasyon olarak değil, diğer milletlerin, kavimlerin de envantere bağlı gelişen bir çeşit hayat sigortası olmuştur.

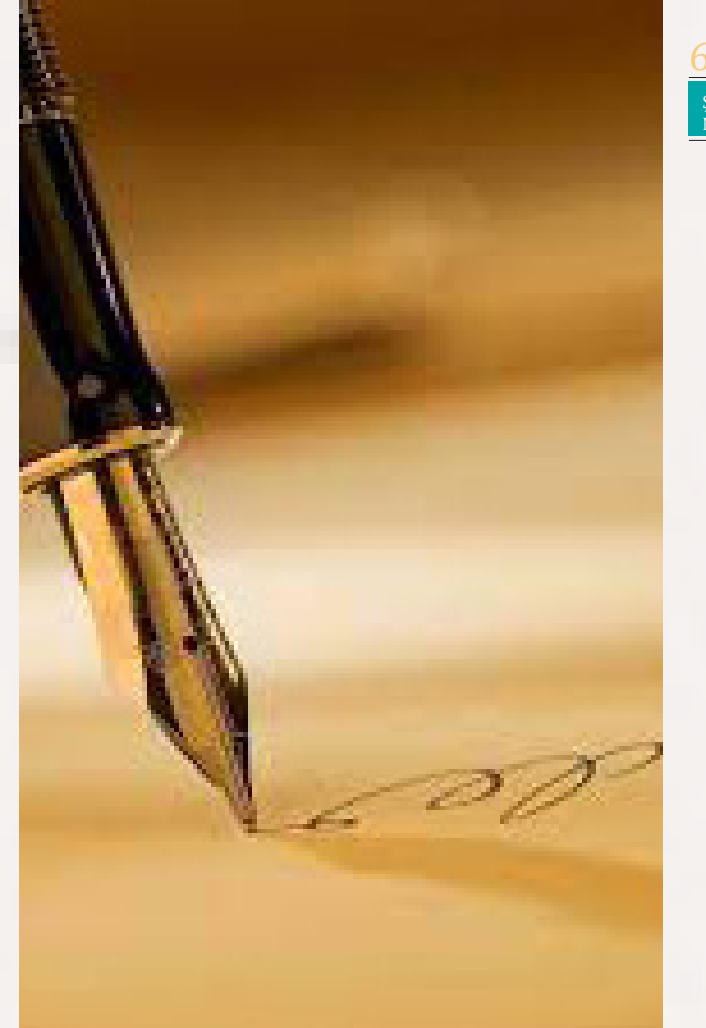
Türk dilinin, geleneğinin, kültürünün, bütün unsurlarıyla ortaya koyduğu her şeyin bir roman malzemesi olarak, sonraki nesillere aktarılması vazifesini tarihin şahitliğinde bir görev telakkisiyle yerine getiren Sepetçioğlu'nun bu noktada tartışmalara sahne olan bir takım soruları da beraberinde getirmesi elbette normal karşılanmalıdır. Özellikle, Selçuklu, Osmanlı bağlamında aşiretten beyliğe, devlete ve imparatorluğa uzanan çizgide az evvel saydığımız romanların kısır bir kör döğüşüne hapsedilmiş olması doğrusu düşündürücüdür. Şüphesiz bu romanlarda Türklük bilincinin İslâm şuuru ve ahlâkı ile okuyucuya sunulmuş olması yazarın biricik meselesi olmuştur.

Özellikle İslâm çerçevesinde Sepetçioğlu'nun ortaya koymuş olduğu ürünlerin ideolojik bir pencereden fotoğrafını çekerek, ırksal ve otoriteye bağlı faşist yaklaşımlar şeklinde değerlendirerek ademe mahkûm etmek vicdanla bağdaşır bir tutum olmasa gerektir. Kaldı ki Türk edebiyatı içerisinde, ırkî temayülleri İslâm'ın dışına ve üstüne çıkarmaksızın Türk ve İslâm çizgisinin bu denli özenli bir Türkçeyle millî şuur istikametinde ortaya konulduğu roman sayısı pek yekûn tutmamaktadır.

Hamasi nutukların ötesinde, romantik söyleyişin uzağında ve popülerlik kaygısı taşımadan kaleme alınan bu romanlar, bir düşün ve düşünüşün fotoğrafını yansıtır olmasından da değer arz etmektedir. Benzerlerinin ancak menkıbeler çerçevesinde anlatıldığı hadiseleri Sepetçioğlu, kahramanlarını ete kemiğe büründürerek, hemen yanı başımızda, daha dün yaşamışlarcasına son derece akıcı bir Türkçe ve seferi halimizi bozan bir şelale çağıltısıyla dile getirmektedir. Alparslan, Kılıçarslan, Sarı Hoca, İltutmuş, Küpeli

Hafız, Kumral Dede, Edebali, Dursun Fakih, hepsi ama hepsi bu toprağın tanıdığı simalar olarak yer etmişlerdir milletin hafızasında.

Bu meyanda, literatür olarak vücuda getirilmiş klasiklerin doğduğu toprakların birer ayna hüviyetiyle özelde doğduğu topluma genelde ise bütün toplumlara keşif yolu açması karşısında suskun kalan 'yerli' aydınların, söz konusu İslâm ve Türklük olduğunda canhıraş bir şekilde saldırıya geçmesi karşısında ne söylenir bilmiyorum. Muayyen bir zaman dilimini işaret eden Avrupa menşeli romanların göklere çıkardığı ve medeniyet şahikası olarak addettikleri Roma İmparatorluğu ve Yunanistan çevresi dolayısıyla Atina'ya hayranlık duyarak destanlar yazılırken, bir tür kompleks olarak ortaya çıkan bu İslâm ve Türk serencamına dair yazılanlar da ne oluyor? Şüphesiz ki Türklüğü bir kimlik olarak kabul etmemek bir tercih meselesi olarak kabul görebilirse de Türk olarak İslâm'ın dışında bir aidiyet aramak doğrusu pek ilginç bir manzara olarak karşımızda durmaktadır.

Seyr-i Afak

■ Nuh COMBA

Mehtabın şavkında su şırıltısı
Hoş eder gönlümü, hoş eder oğul
Tam böyle bir anda gök gürültüsü
Loş eder gönlümü, loş eder oğul

Yol boyu çayırılık, çimenlik dere
Şöyle uzanırım olduğum yere
Alnıma yazılan kitaba göre
Döş eder toprağı, döş eder oğul

Mis gibi esiyor meltem yelleri
Burcu burcu kokar yaban gülleri
Madımak, hardal, efelikleri
Aş eder bağında, aş eder oğul

Masmavi gök kubbe, yıldızlar safta
Beratı verilmiş müminler afta
Uyarsan iblise vurur bir hafta
Baş eder ağında, baş eder oğul

İçimde bir sevinç gönlümde huzur
Haydi kıyama dur Kabe'ye nazır
Bütün börtü, böcek gelmişken hazır
İş eder dağında, iş eder oğul

Yol İçinde Yollar Gizli Gören Yok

■ Âşık Rifat KURTOĞLU

Hep yanılır bildiğinden şaşmayan,
Al içinde allar gizli, gören yok.
Halden bilmez derde, gama düşmeyen,
Hal içinde hallar gizli, gören yok.

Yel kayadan ne kopartır eserse,
Dağ duyar mı tavşan dağa küserse,
Sükût ikrar olur, masum susarsa,
Dil içinde diller gizli, gören yok.

El öpmekle dil, diş, dudak aşınmaz,
Taştan korkan sırça köşke taşınmaz,
Cömert olan varı, yoğun düşünmez,
El içinde eller gizli, gören yok.

Üzerinde paye olmaz bilginin,
Malzemesi atıldandır dolgunun,
Fazla tepki kendisidir ilginin,
Rol içinde roller gizli, gören yok.

Dünya boşsa kulun kula kastı ne,
Ömür bir hiç, altı nedir, üstü ne,
Bina kuran usta yok kıl üstüne,
Mal içinde mallar gizli, gören yok.

KURTOĞLU'YUM kula bakma kör, şaşı,
Umulmadık taş yararmış hep başı,
Kâr odur ki beş içinde, sır beşi,
Yol içinde yollar gizli, gören yok

Şiir Gazeli

■ Bekir OĞUZBAŞARAN

Her Arap harfli yazı, mutlak hüsn-i hat değil
İbâdet eder gibi yazmayan hattat değil

İnsanlara bedî/estetik haz vermeyen
Yazılı-sözlü metin, salt edebiyat değil

Elde edilen ürün, birbirinin aynıysa
Zanaat olsa dahi, bir güzel sanat değil

Lûgat paralamasın, şâirim diyen kimse
Sözü yokuşa sürme, şiir bir lûgat değil

Şiirle şuur kökteş, ancak anlamdaş değil
“Şâirlik bilgeliktir”, bir çeşit galat değil

İstirap deryâsına dalmayan şâir olmaz
Nîmetlere garkeden maddî saltanat değil

Her ne yapıyorsanız, en güzelini yapın
Üstünlük yapana, dünyâlar rahat değil...

Düş'tü Yâr

■ Mustafa SADE

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün.
— • — — / — • — — / — • — — / — • —

Bir bakış attın gözünden, gönle güldem düştü yâr
Gamzenin bir noktasından kalbe bin dem düştü yâr.

Gül kokundan bir nefes gönder de rüzgârlar ile
Âh! Müebbet hasretinden rûha mâtem düştü yâr.

Bir kafestir her mekân dünyâda sensizken inan
Derbederdir yokluğundan varlığım, kem düştü yâr.

Gâyesiz âlemde tek sen gâyesiydin ömrümün
Geçse hülyân zannederdim, derde merhem düştü yâr.

Şimdi bahçem târumardır, toprağım çöl, gül virân
Yaprağım buz tuttu, gittin dalda çiğdem düştü yâr.

Leblerim gülmez kederden, dil sükûtun bendesi
Hoş kelâmım vardı evvel, şimdi ebhem düştü yâr.

Göğsümün ritminde ismin cem ederken cismimi
Bil ki sensiz kurduğum her cümle mahrem düştü yâr.

ÇORUMLU YAZAR ŞÜKRÜ GÜMÜŞ

Muzaffer GÜNDOĞAR

dimi. Yeni baştan yaşamaya değer bir çocukluğum olmamıştır. Köy bebelerinin hiçbirisi çocuk olmamıştır zaten. Yürümeye bulaştılar mı, bir işin ucundadırlar. Yedikleri ekmeği ödemeleri gerektir. İlki bitirenece hep bir işin ucunda oldum ben de. Öküz güttüm, deste ettim, tırmık çektim, döven sürdüm, ödemeye çalıştım yediğim ekmeği. İlk bitti, 'dosta düşmana karşı' okuma, bir baltaya sap olma işini verdiler; onu yaptım, öğretmen oldum. Öğrencilerimleyim şimdilerde. Yaşamamış çocukluğumu yaşıyorum..."

1968 yılında Çorum ilköğretmen Okulu'ndan mezun olunca, "aradığım yeniyi ola ki orada bulurum" diyerek özellikle Hakkâri'de görev almıştı. Bunun nedenini, şöyle anlamıştı bir yazısında:

"1968 öğretmenliğimin ilk yılıydı. Hakkâri de görev istedim. Mademki yazmayı koymuştum kafama, ülkemi ve insanları tanımalıydım ilk önce. Okullarda öğretilenlerden, siyasi söylevlerde anlatılardan bambaşka bir ülke ve yaşama biçimi sürdüren insanları buldum orada. İlk romanım "Zap Boyları" oradan kaynaklandı. Gördüğüm ürkünç yaşamın bir bölümünü dile getirmeye çalıştım."

İki yıl kaldığı Hakkâri'nin Gelitan köyü yaşamının dönüm noktasıydı. Burada tamamladığı 22 yaşının ürünü olan "Zap Boyları" romanıyla, 1974 yılında Milliyet Roman Yarışması'na katılmış; 312 yapıt arasında dereceye girip, başarı ödülü almıştı.

Şükrü'yü tanımadan önce "Zap Boyları" romanıyla tanışmıştım. Ardından da kendisiyle... Kısa sürede kaynaşp, dost olmuştuk. Birçok ortak noktalarımız vardı. Öncelikle sanata, edebiyata tutkunduk. Okumak, yazmak bir tutkuydu bizler için. Aybaşlarında, yaz tatillerinde bir fırsat yaratır bir araya gelirdik. Onun deyiminle; "atçıların attan, avcılarının itten konuştugu gibi biz de kültür-sanat ve edebiyattan" konuştuk.

Milliyet Yayınları'nca 1976 yılında basılıp okur katına çıkan Zap Boyları romanı üzerine etkin ve de yetkin kalemler olumlu eleştiriler yazdılar.

Eleştirmen Rauf Mutluay, 1977 Varlık yıllığında yılın roman ve öykülerini değerlendirirken "Zap Boyları" için şöyle yazmıştı:

"...Hakkâri dolaylarındaki gönüllü öğretmenliği, Türkçeyi bilmeyen, Türk Bayrağını görmemiş olan

50'inci Cumhuriyet yılındaki yoksun yaşamları Şükrü Gümüş'e, bu gerçekleri romanlaştırma isteği vermiş. Belki ilk romanı değildir yazarın..."

Ahmet Say'ın çıkardığı, "Türkiye Yazıları" dergisinin ikimiz de sürdürücüsüyduk. 1978 yılı şubatında derginin Ankara'da yapılan iki günlük kültür seminerine çağrılı olmamıza karşın, ben bir özrüm nedeniyle katılamamıştım, ama Şükrü katılmıştı. Orada Ahmet Say, Fakir Baykurt, Talip Apaydın, Kerim Korman gibi yazarlarla tanışma olanağı bulmuştu.

Ahmet Say, onu o gece evinde konuk etmişti. 8 yaşındaki oğlu Fazıl, o akşam piyanosuyla bir müzik şöleni vermişti onlara. Çorum'a döndüğünde küçük Fazıl'ın müzikteki yeteneğinden övgüyle söz etmiş, gelecekte çok ünlü bir müzisyen olabileceğini söylemişti. Öngörüsünde yanılmamıştı sevgili Şükrü Gümüş. O küçük Fazıl, bugün sadece ülkemizde değil, dünyaca da tanınan ünlü klasik müzik piyanisti ve müzisyeni olan Fazıl Say'dır.

Şükrü, o seminerde başta Talip Apaydın olmak üzere, önde gelen yazarlara "Zap Boyları" romanını armağan eder. Şükrü'ye ilgisini esirgemeyen Talip Apaydın; 18 Mart 1978 tarihinde Ankara Ulus gazetesinde, "Doğudan Ses" başlığı altında "Zap Boyları" romanı üzerine şöyle yazar:

"... Zap Boyları gereği kadar bilinmeyen Doğu gerçeğini getiriyor okuyucuya. (...) Sözün kısası, insanı kahreden bir yaşam... Türkiye'nin bir ucunda aynı bayrağın altında, aynı yasalarla yönetilen vatandaşlarımızın içler acısı yaşamı..."

1974 yılında Milliyet Roman Yarışmasında "Pansiyon Huzur" adlı romanıyla ikinci olan Yazar İrfan Yalçın'la İstanbul'da tanışan Şükrü, onunla birkaç kez yazışmıştı. Yalçın, "Zap Boyları" romanın üzerine 16 Mayıs 1977 tarihli mektubunda şöyle yazmıştı:

"... Rahat, içtenlikli, abartmasız bir olgusu var. Her şey yerli yerinde. Dram: Zap Boyunda bir yerde her şeyden uzakta yaşamak. Tereyağından kıl çeker gibi anlatmışsın bunu. Hele dilin çok iyi. İçeriğe uygun düşmüş..."

Bu tür özendirici ve övücü yazılar ona daha çok çalışmak, daha nitelikli ve yetkin yapıtlar üretmek yönünde sorumluluklar yüklüyordu. O da durmadan okuyor, araştırıyor, üretiyor ve yazıyordu. 1976 yılında, (bugün hâlâ basılamamış olan) "Topal Karınca" romanını tamamlar.

1980'li yılların başında ikimizin ataması da köy

okulundan Çorum merkeze yapılmıştı. Daha sık görüşebiliyorduk artık. 1983 yılının güzünde onunla birlikte Milli, Eğitim Bakanlığının açtığı "Türkçe Ders Kitapları Yazma Yarışması"na katılmış; akşamları da büyük bir şevk ve heyecanla çalışmaya başlamıştık. Ancak, 1984 yılı Ocak ayı başında Şükrü birden hastalanmıştı. Çorum Devlet Hastanesinde "paratifo" teşhisiyle bir ay yatırıldı. Durumunda düzelme olmadığı gibi rahatsızlığı daha da artınca; Ankara Tıp Fakültesi Hastanesi'ne sevk edildi. Asıl tanı orada konuldu. Öldürücü bir kan hastalığına yakalanmıştı. Adı Hocgkindi. Bu hastalığı, 20 gün hastane tedavisi, 15 gün ev dinlenmesi biçiminde 1984 yılının Ağustos ayına kadar sürdü. Karabasan dolu günlerdi o günler. O uğursuz hastalık onu gün be gün eritmiş, bir deri bir kemik bırakmıştı.

Onunla son görüşmemiz, benim de belimdiki bir rahatsızlık nedeniyle Ankara Tıp Fakültesi Hastanesi'ne sevk edilip tedavi için yattığım 21 Ağustos 1984 günüdür. O gün onu, artık yapılacak bir şey kalmadığı gerekçesiyle taburcu etmişlerdi. Onu özel bir araçla Çorum'a yolcu ederken; "yine görüşeceğiz" diye el sallamıştı bana. Ama bir hafta sonra, sevdiklerine ve bu dünyaya veda ederek 28 Ağustos 1984 Salı günü sonsuzluğa göçtü.

28 Eylül 1984'te taburcu olup Çorum'a döndüğümde o, kara toprağa düşeli tam bir ay olmuştu. Onun üzerine yazdığım iki farklı yazı, 1985 yılında Çorum'da Edebiyat öğretmenleri olan Trabzonlu şair Ali Mustafa tarafından; Trabzon'da şair Ahmet Özer'e, Zonguldak Devrek'te eleştirmen Mehmet Yaşar Bilen'e, Ankara'da da yazar Burhan Günel'e ulaştırıldı. Bu sanatçı dostların ilgisi Şükrü üzerinde yoğunlaştı. Sonra Şükrü'yü merkez alan mektuplar, geldi gitti onlarla aramızda. İlgili yazımın ilki, "Bir Şükrü Gümüş Vardı", Burhan Günel'in çıkardığı "Karşı/Edebiyat" dergisinin 1986 yılı Mayıs-Haziran 3'üncü sayısında; "Şükrü Gümüşün Ölümüne Yakın Yüzü" başlıklı yazım da Trabzon'da çıkan, Ahmet Özer'in sanat yönetmenliğini yaptığı "Kıyı" dergisinin 5'inci sayısında Ağustos 1986'da yayımlandı.

Aynı yıl, adı geçen bu sanatçıların ortak dayanışması sonucu, Şükrü'nün Zap Boyları romanının 2. basımsı Ankara'da yapıldı. Bundan sonra yapılanları da Ahmet Özer'in Kıyı dergisinin Kıyı'dan bölümünde 1990 yılı, ağustos ayı, 53'üncü sayısında yayımlanan yazısından aktaralım:

"Kimi insanlar vardır, saf yetenek olarak dünyaya gelirler. Şükrü Gümüş bunlardan birisiydi. (...) Gencecik yaşında yazınımıza sunduğu pırıl pırıl bir roman, Zap Boyları, olağanüstü bir başarının ürünüydü. Yirmili

yaşlarda böyle kaç roman yazılabiliirdi? Ardından öyküleri geldi. (...) Varlıkta, Karşı Edebiyat'ta özellikle Kıyı'da Şükrü Gümüş'ü anlatan yazılar yayımlandı. Bu yazıların temel kaynağı yakın dostu eğitimci-yazar Muzaffer Gündoğar'dı. Bir dosta, bir yazara, gençlikte yaşında ölen yetenekli bir insana nasıl sahip çıkılması gerekiyorsa onun en vefalı örneği verildi. Zap Boyları romanı, bir dayanışma sonucu olarak Kerem Yayınları'nda yeniden basıldı. Dostlarının elinde bir gül, bir karanfil olarak yurdun dört bir yanından dünya ülkelerine salındı. Kitaba gösterilen ilgi bir dostluk göstergesiydi..."

Özellikle Ahmet Özer'in bu konudaki duyarlılığı ve çabasıyla Zap Boyları romanının dağıtımından elde edilen parayla Şükrü'nün eşi ve çocuklarına (karınca kararınca da olsa) ekonomik destek sağlandı.

Salt bunlarla sınırlı değildi elbet Ahmet Özer'in yaptıkları. Şükrü'nün her ölüm yıldönümünde Kıyı dergisinde onu andıkları gibi, gidişinin 10. yılında da Kıyı Dergisi adına "Şükrü Gümüş Roman Yarışması" düzenlendi. Seçici kurulunda Talip Apaydın, İrfan Yalçın, Burhan Günel, Muzaffer Gündoğar ve Öner Yağcı görev aldılar. Roman birinciliğini Hollanda'nın Lahey kentinde anadil öğretmenliği yapan Murat Tuncel, "Maviydi Adalet Sarayı" adlı romanıyla kazandı. Ödül töreni, Çorum Gazeteciler Cemiyeti'nin düzenlemesiyle, 12 Kasım 1994 günü Çorum Büyük Otel'de gerçekleştirildi. Şair Ahmet Özer Trabzon'dan, yazar Mahmut Makal Ankara'dan, yazar İrfan Yalçın Köyceğiz'den, şair yazar İbrahim Dizman Ordu'dan, yazar Murat Tuncel de Hollanda'dan gelerek ödül törenini onurlandırdılar.

Çorum'dan da başta dönemin Çorum Valisi Mustafa Yıldırım olmak üzere, Garnizon komutanı, Belediye başkan yardımcısı, bazı sanat dostları, eğitimciler ve Şükrü'nün babası, kardeşleri, eşi, kızları ve yakınları bu törene katıldılar. Gazeteciler Cemiyeti Başkanı ve Çorum Haber Genel Müdürü Mehmet Yolyapar'ın açış konuşmasıyla başlayan programın konuşmacıları; bu satırların yazarı Muzaffer Gündoğar, Ahmet Özer, İrfan Yalçın ve Mahmut Makal'dı. Çorum Valisi Mustafa Yıldırım'la ödül alan Murat Tuncel de birer kısa konuşma yaptılar.

Yazımı sonlandırmadan Şükrü Gümüş'ün sanatsal kişiliğine de değinmek isterim.

Şükrü, çok yetenekli bir yazardı. Güçlü bir kalemi, engin bir kültürü, şaşılası bir gözlem gücü vardı. Türkçeyi olağanüstü bir biçimde güzel kullanıyordu.

Karşı Edebiyat'ın Mayıs-Haziran 1985 tarihli 3. sayısında O'nun sanatçı kişiliğini şöyle vurgulamıştım:

"...Türk yazınına toplumsal gerçekçilik açısından yeni, taze ve güçlü bir soluk getirme yolunda ve çabasıydı. Kendine özgü bir sanat anlayışı, değişik bir biçimi (üslubu) vardı. Halkın içinden gelmiş, güç koşullarda okuyup öğretmen olmuş bir yazar olarak, halkını çok iyi tanıyordu. Halkın içindeki cevheri çok iyi anlayıp özümliyor; insan doğa ilişkilerini, kişilerin iç dünyalarındaki özlemleri, acıları, sorunları sonsuz yeteneği ile sınırsız hayal gücünün potasında yoğurup yorumlayarak; olayların dokularını bir oya gibi işleyip, renkli, canlı, duyarlı ve şiirsel bir dille roman ve öykülerinde anlatıyordu..."

Şükrü'yü, ilk romanı Zap Boyları'ndan sonra, dil ve anlatım yönünden daha etkin ve yetkin olarak görüyoruz. O, gerçek bir kurgu, biçim ve betimleme ustasıydı. Bu ustalık olağanüstü güzellikte ve şaşırtıcı boyutlardaydı. Yapıtlarında, yöresel deyimler ve atasözlerinden de büyük ölçüde yararlanıyordu. Genç olmasına karşın onda, gerçek bir halk bilgесinin kültürel birikimi, deneyimi ve ustalığı vardı. O hangi konuyu ele alırsa alsın, olayları okurun gözünde öylesine gerçekçi bir biçimde canlandırıyor-du ki, olay kişileri kısa sürede 'ete kemiğe bürünüp' okurun kafasında üç boyutlu bir görselliğe dönüşüyordu sanki. Okuduğunuz bir roman ya da öykü değil, gerçek yaşamların görselleşmiş bir filmiydi.

O'nun yöresel halk dilini başarılı bir biçimde kullanması, keskin gözlemciliği, betimlemelerdeki dil ustalığı ve bunların sonucunda Türkçemize yeni açılımlar getirmesi, üniversite halk bilimi ve dil bilimi uzmanlarınca inceleme konusu olacak varsılıktaki ve güzellikteydi.

Şükrü, unutulmadı, unutulmayacak. Bizler onun yanına gidinceye değin de sevenlerinin gönlünde yaşamayı sürdürecektir. Onun yokluğunu otuz yedi yıldır bir sızı gibi yüreğimizde taşıyoruz hâlâ. Yaşasaydı, Türk Edebiyatına daha nice görkemli yapıtlar kazandıracaktı. İkinci yapıtı "Topal Karınca" romanı ise onun Hakka yürüyüşünden bu yana basılıp okura ulaşmayı bekliyor. Şükrü yaşasaydı yarım kalmış romanlarını tamamladığı gibi; bu otuz yedi yıllık süreçte kim bilir daha ne güzel yapıtlara imza atacaktı ve ödüller de kazanabilecekti.

O sadece yaşarken başardıklarıyla değil, gidişinden sonra bile Çorum'un kültür ve sanat alanında adının duyurulmasında büyük katkıda bulundu. Bunca yıl sonra bile acısı daha dün gibi. Onu büyük özlemle anıyor; öte dünyası aydınlık olsun, ışıklar içinde uyusun diyoruz.

***

Eskiden

■ Sevda DOĞAN KARAKAŞ

Maziye hasret kaldık böyle miydi önceden
Her bir dalın yaprağı, kuşu vardı eskiden
Laflarım incitmesin düşünelim inceden
Köpeğin yalı kedi aşı vardı eskiden.

Sabah erken uyanıp ocaklar közlenirdi
Bacaların dumanı ne güzel izlenirdi.
Ne şikayet edilir ne kimse nazlanırdı.
Katmer gözleme yağlı pişi vardı eskiden.

Haneler kalabalık üç kuşak bir arada,
Tüm ihtiyaçlar her gün aralıksız sırada,
Durmadan çalışırken emek vardı orada,
Beş yaşında çocuğun işi vardı eskiden.

Dertleri yoksulluktan her an naçar bıraktı.
Gönüller zengin ama, toprakları kuraktı.
Sabırla hikmet arar, isyan kalbe ırlaktı.
Her karanlığın sonu başı vardı eskiden.

Boncuk boncuk akardı alnında hep terleri,
Boş bırakmaz ekerdi, köşe bucak yerleri,
Öğütürdü ömrünü kaybolurdu serleri,
Kara değirmenin de taşı vardı eskiden.

Güç alırken sardığı belindeki kuşaktan,
Umut eker bağma, medet umar başaktan,
Haber gelmez oğuldan gurbetteki uşaktan
Mektubun ne ekranı tuşu vardı eskiden.

Bize olanlar oldu sanki bizi yuttular.
Taptığımız yetmedi bizi bizden ettiler.
Saygı hürmet kayboldu, ar nereye gittiler.
Büyük küçük demeden, kişi vardı eskiden.

Bağımlı müptelayız alışveriş illeti,
Duruyor yakasında fiyatı etiketi,
Umrumuzda mı sanki, bu israfılık zilleti,
O âl pazenin senle yaşı vardı eskiden.

Ne bir imama uyduk, ne altı şart imana,
Ne teslim olabildik, toz bıraktık meydana,
Sağır olduk ezana, değil mi sana bana?
Abdest, Kur'an, namazın beşi vardı eskiden
Bet bereket huzurla, huşu vardı eskiden

VEZİR GAMBİTİ'NDE KRALİÇE OLMAK

■ Nilüfer AŞKIN

İnsanlık tarihinden bu yana toplumsal hayatın her alanında varoluş mücadelesi veren kadınlar kimi zaman korkulan, kimi zaman el üstünde tutulan, kimi zaman da aşağılanan bireyler olmuşlardır. İlk çağlarda doğurganlığı sebebiyle bereketi temsil eden kadının değişen yaşam şartları ile statüsü de büyük ölçüde azalmıştır.

Değişen yaşam şartlarını ve kadının bu süreçteki rolünü birçok farklı açıdan inceleyebiliriz. Fakat somut bir örnekle, çerçeveyi biraz daha daraltarak son zamanlarda konusu itibarıyla oldukça ilgimi çeken ve tam da bu konu ile ilişkilendirebileceğim bir diziden bahsetmek istiyorum.

The Queen's Gambit; Walter Tevis'in 1983 tarihli aynı adlı romanından uyarlanmış yedi bölümlük bir mini dizi. Orijinal çevirisi "Kraliçe Gambit"i olsa da oyunun Türkçe karşılığı "Vezir Gambiti" demekmiş. Sanıyorum ki elinin hamuruyla bir de satrançı yük etmek istemediler kadına. Tam da bu zihniyetle mücadelenin savaş meydanı olarak satranç işleniyor dizide. Gambit satrançta bir açılış türü olarak adlandırılıyor fakat bazı kaynaklarda satrançta daha üstün duruma geçmek için başlangıçta bir veya birkaç taşın feda edilmesi tanımı da mevcut. Küçük yaşta öksüz kalıp yetimhaneye düşen küçük bir kızın dünya satranç şampiyonu olma süreci anlatılıyor.

Baştan sona cinsiyet tabularını yıkan bu dizide savunmasız ve kimsesiz küçük bir kızın hayata karşı güçlü duruşunu ve satranç alacak parası dahi yokken tamamen zekâsının ürünü olan satranç kabiliyetiyle ayakları sağlam basan ve tutkusunun peşinden koşan bir kadına dönüşünü izliyorsunuz.

Gerçek bir hayat hikâyesi olmamasının yanı sıra satranç sahnelerinin gerçek ustalar tarafından tasarlandığı ve yapımcıların Amerikalı satranççı Bruce Pandolfini ve eski dünya satranç şampiyonu Garry Kasparov gibi oyunculardan yardım aldığı ve zaman zaman şampiyonluk sahnelerinin dünya şampiyonluklarından esinlenilerek kurgulandığı biliniyor.

-Bu oyunun adı nedir?

-Buna satranç derler.

-Bana öğretir misin?

-Kızlar satranç oynamaz.

Küçük Hermen'in satrançla tanışma hikâyesi okulundaki hademeyle arasında geçen bu diyalogla başlıyor. Daha ilk bölümde kadına dayatılan "yapamaz, edemez..." olgusuyla karşılaşılıyor. Hermen dizi boyunca tüm güçlü oyunlarda sadece erkeklerle mücadele ediyor. Her oyunun galibiyetinde popülerliği artarken bunun büyük oranda kadın olmasından kaynaklanıyor oluşu onu oldukça rahatsız eden bir duruma dönüşüyor. Satranç tutkusu çocukluğunda yaşadığı ailevi travmalara dayandırılmaya çalışılırken onun bu soruya cevabı şu şekilde:

Sadece 64 Kareden ibaret bir dünya. Orada kendimi güvende hissediyorum. Kontrolümde ve egemenliğimde olabiliyorum. Öngörmeye müsait. Zarar görürsem tek suçlu benim.

Cinsiyet temelli iktidar alanlarına bir başkaldırı mücadelesi veren kahramanımız "*kadın kısmı ne bilir?*" söyleminin hiç de yadigarı olmayan hatta çoğu zaman muhatabı tarafından dahi kabul edilebilir olduğu gerçeğini gözler önüne seriyor. Fiziksel farklılıklar spor dallarında kadın ve erkek müsabakalarını doğurur. Peki satrançta bunun olmasının sebebi nedir? Birçok farklı açıdan inceleyebiliriz bunu, hatta belki böyle olması gerekiyormuş sonucunu da kabul edebiliriz. Ama temelde yatan sebebin "*kız gibi atma*" zihniyetindeki ataerkil toplumların kalıntısı olduğu gerçeğini göz ardı edemeyiz.

Erkek gibisin denildiğinde övgü, kız gibisin denildiğinde yergi kabul eden bireyleri, bu kabul görmüşlükten bir nebze olsun uzaklaştırmayı hedefleyen popüler kültüre faydalı bir örnek teşkil eden bir yapıt The Queens Gambit.

FINDIK GELİN

Hasan KORKMAZ

72

Şehir Defteri
Nisan 2021

O lay 1940'lı yılların başında Çorum'un Karadağ diye de bilinen Hıdıroğlu köyüne bağlı Örencik Kaçağı mezrasında geçer.

Mehmet Kahrıman (Memidik) ya da yaşamı boyunca en bilinen adıyla Mehmet Çavuş, küçük yapılı olmasından dolayı herkesin Fındık Gelin dediği Elif adlı bir kadınla evlidir. Evliliklerinin henüz başıdır. Bir yaşında Sadık adında bir de oğulları vardır. Yaşadıkları yer Karadağ'ın kuzey yamacında, her yanı ormanla kaplı bir yerdir. Bu nedenle işlenecek toprak yok denecek kadar az, az olduğu kadar da verimsizdir. Başka bir gelirleri yoktur. Hal böyle olunca çevre köylerden de birçok insan geçinebilmek için büyük şehirlere çalışmaya giderler. Yaptıkları işler genellikle inşaat, yol yapımı, toprak işleme, bağ belleme, ürün hasadı gibi işlerdir. Mehmet Çavuş da ailesinin geçimi sağlamak amacıyla yeşil gözlü, genç ve güzel karısını kucaktaki çocuğuyla köyde bırakarak gurbetin yoluna düşer.

Gidiş o gidiştir. Mehmet Çavuş'tan bir daha haber alınamaz. Giderken hangi ile çalışmaya gittiğini söylememiştir. Yakınları onu nerede arayacaklarını, kime soracaklarını bilemezler.

Kimselerin fazla bir yer bilmediği, tanımadığı yıllardır. Yakın akrabaları, eşi ve dostları onu komşu köylerden gurbete gedip gelenlerden sorarlar. Hep bir haber beklerler; ama Mehmet Çavuş'tan bir haber gelmez.

O askerliği sırasında tanıştığı, terhis olunca adresini aldığı arkadaşına gidecektir. Antepli olan bu arkadaş, askerlikleri süresince sınırda yaptıkları kaçak işini, bu işten ne çok para kazandıklarını anlata anlata bitirememiştir. O da arkadaşının bu sözlerini kafasının bir köşesine yazmış ve hiç unutmamıştır.

Askerliği bitince köyüne gelen Mehmet Çavuş, yeniden aş, iş, geçim derdine düşer. Yarı aç yarı tok yaşamını sürdürmeye çalışır. Şartlar çok ağırdır. Bir yandan asker arkadaşının anlattığı kaçak işini düşünür. "Antepli şimdi kaçak işinden ne paralar kazanıyordur." der kendi kendine. Gidip gitmemeyi kafasından evirir çevirir günlerce. Sonra; "Kaçak işi bu; askeri var, polisi var, mayını var. En kötüsü bu işin ucunda ölüm var." diyerek başına gelebilecekleri düşünür. Bir yana yokluğu, yoksulluğu koyar; öbür yana kazanacağı bol parayı. Sonunda dayanamaz. Bir süreliğine de olsa gitmeye karar verir. Kendince gidip arkadaşını bulacak, bir süre Türkiye ile Suriye sınırında kaçak mal ticareti yapacak, bu sayede bol para kazanacak; köyüne, eşine ve çocuğuna geri dönecektir.

Oysa işler Mehmet Çavuş'un istediği gibi olmayacak, düşlediği yaşam hiçbir zaman gerçekleştiremeyecektir. Aksine bir çıkmazın içine düşecek, kurtulmak için çırpınacak, çırpındıkça batacaktır. Aradan kimilerine göre yedi, kimilerine göre sekiz yıl geçtikten sonra güç bela köyüne dönebilecektir.

O yıllarda ulaşım ve haberleşme neredeyse yoktur. Gurbete gidip gelen azdır. Anadolu kırsalında yaşayan halkın büyük çoğunluğu yaşadığı yerden başka bir yer görmeden, hatta başka yerler olup olmadığını bilmeden yaşamaktadır. Ülkede ne olup bittiğinden habersizdir. Tamamen kendi hâlinde, her şeyden uzak, kendi yoksunluğuyla baş başadır. Arayanı soranı yoktur. Erkekler vatani görevlerini yapmak için köyden çıktıklarında ancak başka il, ilçe veya

kasaba gibi daha büyük yerleşim yerleri görürler. Kadınlar için durum daha acıdır. Onların neredeyse tamamına yakını köyünde doğup başka bir yer görmeden bu dünyadan göçüp giderler.

Mehmet Çavuş düşündüğünü yapar. Antep'e giderek askerlik arkadaşını bulur. Arkadaşı onu, Çorumlu askerlik arkadaşım diye tanıştırır kaçakçı başına ve kaçak işini birlikte yaptıkları arkadaşlarına. İş hazır, Mehmet Çavuş da isteklidir. Başlarlar atlarla, katırlarla Türkiye ile Suriye arasında kaçak mal getirip götürmeye.

Gecelerin zifiri karanlığında yol bulmak, mayınlı araziden mayına basmadan geçebilmek, jandarma baskınlarını atlama öyle kolay değildir. Son işlerinde Suriye'den yükledikleri malı Türkiye'ye getirirken jandarma baskınına uğramışlar, malın büyük bir kısmı ile bir arkadaşlarını kaybetmişlerdir.

Bölgeye atanan yeni jandarma komutanı kaçağa ve kaçakçıya nefes aldırılmaz. İşler planlandığı gibi gitmez, kazanılması gereken para da bir türlü kazanılamaz. Buna bir de jandarmanın göz açtırmaz takibi ve baskısı eklenince yılgınlık başlar kaçakçıda. Jandarmaya yakalanma, vurulma, mayına basarak sakat kalma, ölüm korkusu akıllarından çıkmaz olur.

Mehmet Çavuş dönmeye karar verir. Bu durumu yalnız kaldıkları bir gün arkadaşına açar. Memleketine dönmek istediğini söyler. Karısını, çocuğunu çok merak ettiğini, onları özlediğini anlatır. Hatta "İhtiyaçlarını görüp geri gelirim." der.

Mehmet Çavuş; genç, yiğit, gözü kara biridir. Konu kaçakçı başına bildirilir. Kaçakçı başı böyle bir adamı yitirmek istemez. "Olmaz, buna izin veremem. Giderse bir daha gelmez." der kendi kendine. Ama bu düşüncesini kimseyle paylaşmaz. Yakın adamlarıyla görüşüp son bir kaçak işinden sonra gidebileceğini söylemelerini ister.

Hemen bir plan yapılır. Plana göre sınırdan geçiş sırasında silahlı çatışma çıkarılacak, bu çatışma sonucunda da karşı taraftan birileri vurularak ölecektir.

Plan aynen uygulanır. Gece karanlıktır. Gelen istihbarata dikkatli olunması söylenir. Kulaklar seste, eller tetiktedir. Küçük bir dere geçilmektedir. Gecenin insanı ürperten sessizliği içinde ilerlerken biraz önlerinde aniden ne oldukları tam anlaşılmayan belli belirsiz karartılar belirir. Ardından gecenin karanlığını silah sesleri bozar. Canını kurtarmak için herkes kendini yere atar. Silahlı çatışma başlar. Bir

süre sonra karşı taraftan, "Vuruldum, ölüyorum yardım edin!" diyen sesler gelir. Çatışma kesilir. Fırsat bulan olay yerinden kaçar.

Çoğunun gerçek sandığı bu olay aslında bir kurgudur. Geçiş noktasına önceden elbise giydirilerek yerleştirilen korkuluklara ateş edilmiş, gecenin karanlığında insan değil, insana benzetilen korkuluklar vurulmuştur. Planın birinci aşaması istenildiği gibi işler. Mehmet Çavuş ve arkadaşları devletin güvenlik güçlerine ateş etme, öldürme ve yaralama suçuyla karşı karşıya kalır. Olay öyle olmasa da onların öyle olduğunu düşünmesi sağlanır. İş bırakmak isteyenlerin önü böylece kesilmiş olur.

Planın ikinci aşamasında; askerle silahlı çatışmaya girme, adam öldürme suçlamasıyla Mehmet Çavuş'un da aralarında bulunduğu bazı kişiler adına sahte yakalama evrakları düzenlenir. Her yerde arandıkları söylenir. "Eğer yakalanacak olursanız vay halinize. Bir daha gün yüzü göremezsiniz." gibi sözlerle de korkutulurlar.

Mehmet Çavuş, memleketine gidemediği gibi, bir gün yakalanıp yıllarca cezaevinde yatacak olmanın korkusuyla yaşar. Tam yedi yıl kendini suçlu sanır. Burada kaldığı süre içinde kaçakçıların emrinde, onların her istediğini yaparak yaşamak zorunda kalır¹.

Fındık Gelin, küçük çocuğunu bağrına basıp eşinin gelmesi için gece gündüz dua eder. Umudunu kaybetmeden döneceği günü bekler. Ne yapsın yol bilmez ki gitsin. Gelen giden yok ki sorsun. Gece gündüz ağlar. Gözlerinin yaşı hiç kurumaz.

Fındık Gelin'in durumuna üzülen, artık bu duruma çözüm bulmak isteyen köyün sözü geçen büyükleri bir araya gelir. Her kafadan bir ses çıkar.

"Mehmet Çavuş gideli bunca sene geçti. Öldü mü? Yaşıyor mu bilmiyoruz."

"Yoksa başka bir yerde, başka bir kadınla evlenip çocuklu çocuğa mı karıştı?"

"Sağ olsa, başına bir iş gelmemiş olsa mutlaka dönerdi ya da bir haberi gelirdi."

"Gitti gideli ne bir mektubu ne bir haberi geldi. Bu böyle devam edemez."

"Fındık Gelin'i eşinin küçük kardeşi Ahmet'e verelim. Hiç olmazsa oğlan öksüz büyümesin."

73

Şehir Defteri
Nisan 2021

Düşündüklerini Fındık Gelin'e anlatırlar. Ne kadar olmaz dese de töreler, yapılan baskılar sonucu bu evliliği kabul etmek zorunda kalır. Kendisi gibi kayını Ahmet de bu evliliğe karşı çıkar. Ama o da buna engel olamaz.

Fındık Gelin küçük kayını ile evlendirilir. Aradan yıllar geçer. Bir kız çocukları olur.

Yedi yıl boyunca adam öldürmekten suçlu olduğunu sanarak yaşayan Mehmet Çavuş, bu süre içerisinde yerinin bilinmemesi için mektup yazamaz. Derdini, acısını kimseye anlatamaz. Ne zaman ki çatışmanın düzmece, aranma evraklarının sahte, kendisinin suçsuz olduğunu anlar, o zaman kaçarak bin bir zorlukla köyüne gelebilir.

Onun geldiğini duyan komşular koşup gelirler, hal hatır sorarlar. Arada da birbirlerinin gözüne bakarlar. Sağdan soldan konuşmalar uzar, vakit epeyce ilerler. Bir ara Mehmet Çavuş, karısını ve çocuğunu sorar:

“Karım ve çocuğum neredeler? Niçin burada yoklar? Bir şey mi oldu onlara?”

Köyün yaşlılarından bir kadın:

“Bak Mehmet Bey oğlum, sen gideli bunca sene geçti. Ne bir mektubun ne de haberin geldi. Biz seni öldü sandık.” diyerek sözlerini şöyle sürdürür.

“Beni şimdi iyi dinle! Sen gideli uzun seneler oldu. Senden bir haber çıkmayınca köyün büyükleri olarak toplanıp bir karar aldık. Karın dul kalmasın, oğlun öksüz büyümesin diye karını küçük kardeşinle evlendirdik. Ondan bir kızı oldu. Artık senin karın yok. Sen o kadını unut.”

Beyninden vurulmuş döner Mehmet Çavuş. Başını ellerinin arasına alır, uzun bir süre öyle kalakalır. Sonra yapılacak bir şeyin olmadığını anlar. Başını kaldırıp kendisini son bir kez karısıyla görüştürmelerini ister.

Orada bulunanlar, kadına zarar vermeyeceğine inanarak Fındık Gelin'i çağırırlar. Gözlerinden yağmur gibi yaşlar döker ikisi de. Bir süre sessizlikten sonra Mehmet Çavuş karısına döner.

“Seni buralardan görmek istemiyorum. Sakın bu

köyde durma. Ne olur ne olmaz, öfkeme yenik düşer seni öldürürüm. Sana üç gün müsaade ediyorum. Sakın bir daha bana gözükmeme.” diyerek durumu kabullenemediğini, bu evliliğe asla rıza göstermeyeceğini açıkça ifade eder.

Kalkıp kapıdan çıkarken kardeşi Ahmet'i görür. Yanına yaklaşıp:

“Seninle bu dünyada konuşmayacağım gibi, öbür dünyadan da konuşmayacağım.” diyerek çıkar gider.

Yakın köylerden bir arkadaşının evine misafir olur.

Fındık Gelin ne yapsın? Ağlar, sızlar; ama artık olan olmuştur. Daha önceki nice gelinler, kızlar gibi Fındık Gelin de erkek egemen toplumun törelerine kurban edilmiştir. Çaresiz boynunu bükerek. Verilen sürenin ikinci günü toplar neyi var neyi yoksa. Telli duvaklı gelin olarak geldiği köyden yanına katılan biriyle kucağında üç aylık kızıyla Mecitözü'nün Sorkoğlan köyündeki babasının evine geri dönmek için yola düşer.

Bütün olan bitenler bir film gibi geçer gözlerinin önünden. Karadağ'dan aşağı inerken bir hüznün çöker içine. Kendini tutamaz. Geride bir de oğul bırakmanın acısıyla içindeki isyanı ağıtlara döker:

-1-

Bülbülüm ötenim yok
Garibim vatanım yok
Düşmüşüm gurbet ele
Elimden tutanım yok
Gül bahçede dal yerde
Bülbül ötmez her yerde
Felek bizi ayırdı
Her birimiz bir yerde
Ne yolcuyum ne yolum
Boşaldı dolu kolum
Kime derdim dediysem
Biçtiler kökten dalım

-2-

Gül şişede durmayınan bozulmaz
Benim derdim her deftere yazılmaz

Ağlamayım desem gözlerim durmaz
Yaş yerine kan geliyor gözümünden

Ağlarım, ağlarım, ben de ağlarım
Viraneye döndü gönül bağlarım
Kara bulut doldu yüce dağlarım
Yaş yerine kan geliyor gözümünden

Karlı dağlar gibi dumanlı başım
Akıyor didemden kan ile yaşımla
Çorum ellerinde bir garip kuşum
Yaş yerine kan geliyor gözümünden²

Fındık Gelin, babasının evine gelir. Çok sürmez; kızı halk dilinde tıvga denilen; deri üstünde mor lekelerle beliren bir çeşit çocuk hastalığından ölür. Acılarına yeni acılar katılır. Günlerce ağlar durur. Evden dışarı çıkmaz. Hiç kimse ile konuşmaz. İnsanlara dargındır. Hayata küsmüş bir haldedir. Bir süre sonra kendini toparlar. Hüzünler içinde, acılarını bir kez daha yaşayarak olanı biteni ana babasına anlatır. Babası İsmail, köydeki işlerin yanı sıra aile bütçesine katkı olsun diye köy düğünlerinde zurnacılık yapan biridir. Olanlara diyecek sözü yoktur. Sadece kader diyebilir.

Aradan çok zaman geçmeden, Çorum'un Ahmetoğlan köyünden Ali İpek (Gödek Ali) diye biri ister

Fındık Gelin'i. Ali İpek evlidir. Kamer adlı bir karısı vardır. Fakat hiç çocukları olmamıştır. Zaten çocukları olsun diye evlenmek istemektedir. 1949 yılında evlenirler. Önceki evliliklerinde acı ve gözyaşından başka bir şey görmeyen Fındık Gelin, korkarak yaptığı bu evlilikte mutluluğu yakalar. İkisi erkek, biri kız olmak üzere üç çocuğu olur. Ancak önceki evliliklerinde olduğu gibi, bu evlilikten olan çocuklarını da elleriyle yetiştiremeden, hiç birinin mürüvvetini göremeden 1960 yılında bu dünyadan göçüp gider.

Ali İpek'le evlilikleri süresince kuması Kamer Hanım her konuda ona yardımcı olur. Öldüğünde kalan üç çocuğunu o büyütür. Bir annenin yapması gereken her şeyi yapar. Onlara gerçek analarını hiç aratmaz³.

Kaynak Kişiler:

GÜL, Satı,

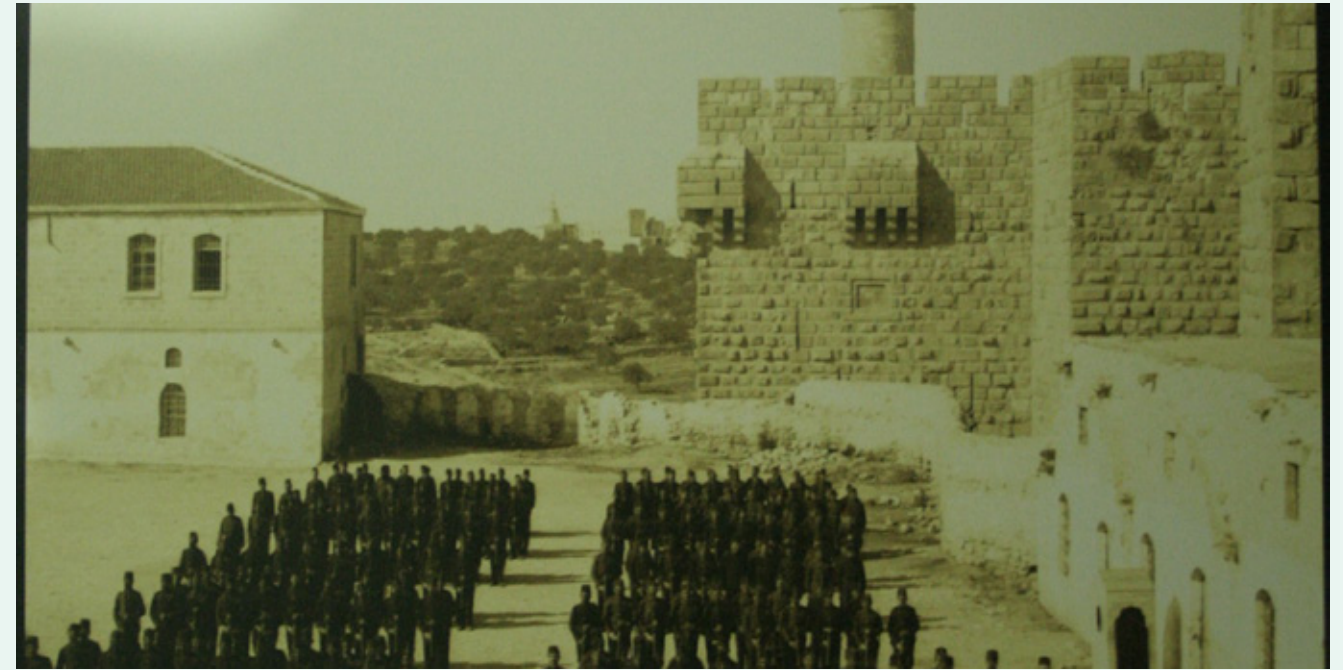
İPEK, Hamdi,

KAHRİMEN, Naciye,

KAHRİMEN Haydar (Mehmet Çavuş'un torunu)

KORKMAZ, Tufan,

ÖKSÜZ, Mustafa, Anadolu'dan Uzun Yolculuk, Yayımlanmamış yapıt.

2 Âşık Mustafa Öksüz'ün, Anadolu'dan Uzun yolculuk, Yayımlanmamış eser.

3 Hamdi İpek'ten 19.02. 20017 tarihinden tarafımızdan derlenmiştir.

1 Tufan Korkmaz'dan, 15.02.2017 tarihinde tarafımızdan derlenmiştir.

EDEBİYATIMIZDA VE HALK BİLİMİNDE KAĞNI VE KÖPLE İLGİLİ DEYİMLER, ATASÖZLERİ VE MANİLER

■ Can YOKSUL

Ardını faytonun koltuğuna alıştırın kağının köpüne alışamaz.
Arık öküzü kağniya koşma!
Boyunduruğa gir, hizaya gel!
Cemek yememiş gibi konuşmak.
Devrilen kağniyi kaldıran çok olur.
Dokuz koyunun doymadığı yerden dokuz kağni ot yoldurmak.
Geçen kağnının gölgesi olmaz.
Gıcılamaz kağni gibi.
Har vurup harman savurma, verepte¹ kağni devirme.
Hasan mısın, köpbasan mısın?
Her kanatlıdan² her kağni geçemez.
İnlemeyle yol alınsa kağni yol alırdı.
İşte şimdi ettin kağnının köpüne!
İt kağni gölgesinde yürür de kendi gölgesi sanırmış.
İt kağnının gölgesinde yatarmış, “Vay benim saltanatım.” dermiş.
İt kağnının gölgesine yatmış da, “Ne koyu gölgem var.” demiş.
Kağni dayacağı gibi sürünmek.
Kağni devrildikten sonra akıl veren çok olur.

Kağni gibi ağır ağır nere gidiyorsun böyle?
Kağni gibi gacı gücür ses çıkarmak.
Kağni gibi gıcılایıp durmak.
Kağni kazığı gibi sırtmak.
Kağni yarışı, köye getirir barışı.
Kağni yolunda düşmeyen katır yolunda düşer.
Kağni yolundan sapan katırın yoluna düşer.
Kağnicı havasında türkü söylemek.
Kağnim olsun da gıcılamazsa gıcılamasın.
Kağni yoksa kağni pazarında ne işin var?
Kağnının ağdıran yanına binme, altta kalırsın.
Kağnının kapısı olmaz.
Kağnının köpüne etmek.³
Kağnisı gıcılamayana kız verilmez.
Kağnisı gıcılایanın kağnisına herkes binmek ister.
Kağniya zorunan giden öküz ya zelveyi⁴ kırar ya da zelve bağını⁵ koparır.
Kalmış kağniyi kart öküz çeker.
Kapındaki kağni elin faytonundan iyidir.
Kimin kağnisı gıcılarsa ona binmek.
Kimin kağnisına binerse onun türküsünü çağırarak.
Koca öküzün derdi kağniyi çekmek değil, sonunu düşünmektir.
Köp kurmayı bilirsin ama köprüyü kurmayı bilemezsin.
Köp olduysan dışkıdan kurtulamazsın.
Köpe kar yağınca, mazı ‘Kış benim neyime?’ demiş.
Köpe oturan dışkılı kuyruğa razı olur.
Köpe oturmasını bilen tezek kokusuna da razı olur.
Köpe oturmayan kömüş sevilmez.
Köpe eden nodula razı olur.
Köpe etmek.
Köpteki dışkıdan tezek olmaz.
Köpteki tezekle küpteki şarabı karıştırma.
Köpün ayağı olmaz, kağnının dayacağı olur.
Köpünen köprünün değerini yolcu bilir.
Köyde kanun ikidir, biri cemektir.
Kuru lafinan kağni yürümez.
Mazısı bozuk kağni gibi cazur cuzur ötüp durmak.
Öküz kağniya demiş ki: “Yükü biz çekiyoruz, sen bağıriyorsun.”

Öküz olmadan köpe etme(k).
Öküz öldü, kağni kaldı.
Öküzün büyük olsun da kağniyi çekmezse gene çekmesin.
Öküzün kalpı kıcını köpten çıkarır.
Öküzün kötürümse, omuz vermeyinen kağni yokuşu çıkamaz.
Öküzün yiğitliği yüklü kağnıda belli olur.
Öndeki kağnının devrilmesi arkadakine ders olmalıdır.
Ters yele harman savurma, verebe kağni devirme; harmanacıya bir kazan kavurma, darılan harmanacıyı geri çevirme.
Tevekkelinin kağnisı devrilmez.
Ummadığın çotuk⁶ kağni devirir.
Vezire kağni çekirtmek.
Yalancının kağnisı gıcılایışından belli olur.
Yaprak kağnisı⁷ gibi yalpalamak.

Çiftçilik (Rençperlik) Araç Gereçlerinin Manilere Yansıması

Çiftçilik (rençperlik) bir kırsal alan yaşam biçimidir. Kısacası toprağı ekip sürerek, işleyerek topraktan ürün alınmasıdır. Onurlu bir yaşam biçimidir. Çünkü üretime, emeğe, alın terine dayalıdır.

Çiftçilikle uğraşanların ve bunların kullandığı araç gereçlerin manilerimize yansıması bu konulara ayrı bir değer kazandırır. Manilerimizdeki duygu ve düşünceleri, sevdaları, maddi varlıklarla, iş ile birleştirerek üretim araçlarını sevdâ ile birleştirir. Güzelliklere güzellik katar.

İbrahim Gösterir’in “Ölüm Var Ayrılık Var - Çorum Manileri” adlı derlemesinde bu konuda çok değerli örneklerle rastlamaktayız.

İşte bunlardan bazıları:

Öküz koştum kağniya
Yalvarırım Tanrı’ya
Yarabbim sen kavuştun
Yedi benli yavruya

Mercimek kile kile
Ölçerim sile sile
Yârim saptan geliyor
Terini sile sile

Dağlar dağladı beni
Gören ağladı beni
Felek bir urgan attı
Derde bağladı beni

Gel yokuştan inelim
Dövenlere binelim
Demetlerin ardına
Sevişerek sinelim

Kağni çokça gıcılar
Şimdi gelir hacılar
Allah bize gösterme
Bundan büyük acılar

Altın oldu başaklar
Tırpan çalın uşaklar
Seven alsın seveni
Söyünmesin ocaklar

Arpa biçtim destem var
Yatak getir hastam var
Yüce dağlar ardında
Nazlı yâre postam var

Orak geçti harman yâr
Her derdime derman yâr
Sen benimsin ben senin
Bak elimde ferman yâr

Tırpanı güzel biçer
Çam bardaktan su içer
Yâr yâr için yerinde
Tatlı canından geçer

Yâr bahçeyi herk eder
Herk ettikçe ter gider
Kime derdimi yansam
Layığın bu der gider

Akılsız baş derdini
Şu sefil ayak çeker
El görür babam duyar
Bi kağni dayak çeker

Arabamda dört teker
Beni yârime çeker
Sevdiği güzel olan
Bahçesine gül eker

Arpayı bitirirler
Harmana getirirler
On beşine değeni
Yerine yetirirler

Harman yerin sürmüşler
İçine gül sermişler
Bahtı güzel olanı
Sevdiğine vermişler

Sap kağnisı düzdedir
Çalma kekil yüzdeder
On iki gelin sevdim
Gine gönlüm kızdadır

Mavilim herk ediyor
Herkini terk ediyor
Herkin başını yesin
Yârin elden gidiyor

Ambar kolu tahtımız
Açılmadı bahtımız
Sen orada ben burda
Böyle miydi ahdimiz?

³ Hata yapmak anlamında.

⁴ Zelve: Boyunduruğa koşulan öküzlerin boynunun iki yanında bulunan, alt uç kısımları hafif eğik, parmak kalınlığında bir çubuk.

⁶ Çotuk: Ağaç kökü.

⁷ Yaprak kağnisı: Orman köylerinde kesilen meşe dallarının yüklendiği kağni. Eskiden kimi köy düğünlerinde yaprak kağnisı yarışları yapılırdı.

Başka Mani ve Türkülerde Tarım ve Tarım Araç Gereçleri

Karşıda herk ediyor	Kağnıyı kayışlama
Herginden su gidiyor	Gidip orda kışlama
Hergin başında kalsın	Orda güzel çok olur
Yâr elinden gidiyor	Beni burda boşlama
Zeyrek ektim yel aldı	Harman yeri sürmüşler
Pirinç ektim bel aldı	Dibine gül sermişler
Merak ettim yâr sevdim	Şu kız ne bahtlı imiş
O yâri de el aldı	Sevdiğine vermişler
Orak biçelim orak	
Ellikleri vurarak	
Ben yârimi bulurum	
Gelenlere sorarak	

Konuya yeniden dönünce şu düşüncelerle bir sonuca yaklaşmış oluruz: Bizim destanlarımızda, türkülerimizde, hatta dua ve beddualarımızda bile üretim ilişkileriyle ilgili birçok araç gerecin konu edildiğine tanık oluruz. Kağnıdan ve köpten yola çıkarak

yeni bir yolculuğa devam etmekte yarar görüyorum. Kağnı gıcirtılarıyla tozlu yollarda sürecektir bu yolculuğa bakalım hangi yazarlarımız, hangi yazılarıyla katılacaklar?

KAYNAKÇA

ABDİZEDE, Hüseyin Hüsameddin (1986), Amasya Tarihi, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları: 1, Cilt 1, s. 111-112.

AÇIKGÖZ, Saim (1965), “Kağnı, Çadır ve Tuz”, Türk Folklor Araştırmaları, Cilt 9, Sayı 189 (Nisan 1965), s. 3703-3704.

ARTAN, Gündüz (1964), “Tire’de Urgancılık”, Türk Folklor Araştırmaları, Cilt 8, Sayı 174 (Ocak 1964), s. 3278.

ELMAS, Yılmaz (1959), “Adatepe Köyünde Söylenen Mâniler”, Türk Folklor Araştırmaları, Cilt 6, Sayı 122 (Eylül 1959), s. 1993-1995.

EYUBOĞLU, İsmet Zeki, Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü, 4. Basım, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1998, s. 435-436.

GÖSTERİR, İbrahim (2011), Ölüm Var Ayrılık Var: Çorum Manileri, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Çorum, 360 s.

GÖSTERİR, İbrahim (2015), Örnekli-Tanıklı Çorum

Ağzı Sözlüğü, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Çorum, 443 s.

GÜVEN, Bahri (2013), Ağaoğlu ve Köyden İnsan Manzaraları, Çorum, s. 55.

KÖSE, Mürsel (1963), “Kars’ta Kotan”, Türk Folklor Araştırmaları, Cilt 8, Sayı 169-172 (Ağustos-Kasım 1963), s. 3147, 3175, 3188, 3224.

TÜRK DİL KURUMU (1993), Derleme Sözlüğü, 2. Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, Cilt: 8, s. 2959.

TÜRK DİL KURUMU (1996), Tarama Sözlüğü, 2. Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, Cilt: 4, s. 221.

YALGIN, Ali Rıza, “Uludağ Türkmen Etnografyası (6) Halk Çalışmaları”, Türk Folklor Araştırmaları, Cilt 1, Sayı 11 (Haziran 1950), s. 168-169.

YOKSUL, Can (2013), Çorum Yöresi Sözlü Kültürü, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Çorum, s. 47.

YÜKSEL, Avni (1966), “Akdağmadeni ve Çevresinden Mâniler”, Türk Folklor Araştırmaları, Cilt 10, Sayı 199 (Şubat 1966), s. 4004-4006.

Bayatlı Nihâni’den Destan-ı Kurile (Kolera)

■ Kürşat Şamil ŞAHİN*

Hakkında bilgi bulunmayan ve şiirinde Nihânî mahlasını kullanan şairin 1874-75 yıllarında Bayat ve çevresindeki kıtlık ile 1894-95 yıllarındaki kolera salgını için söylediği olmak üzere iki destanı vardır. Destan-ı Kurile, 1894-95 yıllarında Bayat’taki kolera salgını nedeniyle yazılmıştır. Bu yıllarda Anadolu’nun pek çok bölgesinde görülen bu hastalıktan Bayat da etkilenmiştir. Kaynaklarda İskilip ve Bayat civarının 6 Mayıs-24 Haziran 1894 tarihleri arasında bu hastalığa gark olduğu ve sade-

ce bu bir buçuk ay içerisinde bile civarda 182 kişinin yaşamını yitirdiği belirtilir (Ayar, 2005: 85-87).

Yarabbi redifli olan 12 dörtlükten oluşan destan, 11’li hece ölçüsüyle ve aaab/cccb/dddb uyak düzeniyle yazılmıştır.

Hastalığa karşı çaresiz kalan insanların ruh halini aksettiren bu destanda, karantina altına alınan bölgede yaşananlar ayrıntılarıyla tasvir edilir.

Söyleyelim karantina destanı	İzin yok ki kasabaya gelelim	Ölüm hakkın emri eylemek hazer
Nasıl vaf eyleyim bu derdim gani	Ölüm Hakkın emri yatıp ölelim	Hakkın emri ile Hüda lemyezel
Yetim koydu nice sâbı sıbyanı	Lif kefen sabun yok nerden alalım	Var mı şeriatla kireçli mezer
Derdimin çaresi sende Yarabbi	Eğer ölü isek bunda Yarabbi	Derdime bir çare sende Yarabbi
Üç yüz onda geldi kurile derdi	İtikadım vardır azim Kur’an’a	Bu kireçli mezer kâfirin fendi
Gönderdik ahirete nice bin merdi	Dediler noktaya yanaşma bana	Kâfirin fendine çok insan kandı
Bir saatlik oldu yirmi dördü	Yetimlik erişti sabı sıbyâna	Sadakatli hekim Kamil Efendi
Derdime bir çare sende Yarabbi	İki eli koynunda kondu Yarabbi	Cerrahin neşteri kande yarabbi
Mutasarrıf gelip noktalar dikti	Karantina bekler noktaya giren	Şehre İstanbul’dan hekimler geldi
Ciğerimiz aşkın oduna yakdı	Nice bağ bahçeyi eyledi viran	Zannetmen bu derde bir çare buldu
Her bir derelere bir kapu taktı	Sordum ki bu derdi yok imiş gören	Çok şükür inayet Mevlâ’dan geldi
Derdimin çaresi sende Yarabbi	Artmakta derdimiz bunda Yarabbi	Derdime bir çare sende yarabbi
Amelimiz vardır dört kitaba	Çok fukara yatağını yaktılar	Nihânî’den bu destanı yokladık
Söylesek derdimiz gelmez hesaba	Nice kapılara kilit taktılar	Üç ay kadar karantina bekledik
Muhasara oldu bu yıl kasaba	Ol dem herkes birbirinden korktular	Hastamızı hükumetten sakladık
Derdimin çaresi sende Yarabbi	Derdime bir çare sende Yarabbi	Ölen yok bugünde dün de yarabbi

Nihânî şiire destanın adını ve olayın meydana geldiği yılı söyleyerek başlar. Kolera salgınıyla ilgili söylenen destanda bölgenin çevrilmesi, dışarıdan içeriye kimsenin girmesine izin verilmemesi, halkın fakr u zaruret içinde bulunup temizlik malzemelerini alamaması, yatak ve yorganların meydanlara toplanıp yakılması, insanların birbirinden uzaklaşması, kapılara kilit vurulması, mezarlara kireç dökülmesi gibi hadiseler anlatılır. Şair, doktorların hastalıktan 3 ay sonra bölgeye gelmelerini, karantina (kurintire) için geç kalınması gibi hususları da eleştirir ve yapılan müdahalenin bir işe yaramadığını vurgular. Allah’ın yardımıyla bu belanın sonunda def edildiğini belirtir.

Nihânî, yaşanan bu salgını sade bir dille, ayrıntılı bir biçimde betimlemiş ve yaşadığı döneme tanıklık etmiştir. Bugün doğru kabul edilen bazı uygulamaların o yıllarda kabul görmediği fark edilmektedir. Salgınları önlemek için mezarlara kireç dökülmesinin kâfir işi olduğunun düşünülmesi ve hastaların devletten saklanması gibi durumlar söz konusudur.

Kaynak: Kürşat Şamil ŞAHİN, Çorum Bayat Yöresine Ait Üç Destan, Rota Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 2, Sh: 176- 177 Nisan 2015

*Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dr. Öğretim Üyesi

TÜRKİYE'DE KENTİN VE MÜZİĞİN KESİŞTİĞİ ÖYKÜYE DAİR YÜZEY BAKIŞ

■ Selçuk KÜPÇÜK

80

Şehir Defteri
Nisan 2021

Kent aynı zamanda modernleşmenin mekânıdır. Dolayısı ile geleneksel zamanlardan farklı olarak insanı, tabiatı, eşyayı kendinden evvelki çağlardan farklı biçimde algılayan modern hal, kendisi ile ilintili bütün düşünce ve pratiklerin meydana gelişini etkileyen temel gerekçedir iddiasında bulunmak mümkün.

Zamanın, hayatın, devinimin çok daha durağan ve hatta anonim olduğu geleneksel dönemlerde müziğin tematik ve teknik sınırları modernleşme ile beraber kendinden önceki çağdan adeta koptu. Enstrümanlara standartlar getirilmesi, -senkronik biçimde- bir fabrikanın birbirinden bağımsız işleyen ama bütünde büyük bir eşgüdüm ortaya koyan kompartımanları gibi çoksesli koroların teşekkülü, kayıt teknolojisinin gelişmesi, bir müzik sektöründen bahsedilmeye başlanması modern zamana ait biçimlenmeler. Oysa geleneksel dönemlerde enstrümanlara ait standart kalıplardan, çoksesli korolardan, bir müzik piyasasından ve tabi ki kayıt imkânlarından söz etmek olası değildir.

Mekânı kent olan modernleşme ile beraber ortaya çıkan yeni tür müziklerde kuşkusuz tema da değişiyor. Sanayileşme, fabrikalaşma, kırsalın bu fabri-

kalarda işçi olmak için yer değiştirmesi, geldiği yeni mekânda daha evvel yaşamadığı, tecrübe etmediği başka sorunlarla karşılaşması gibi birçok durumdan bahsedebiliriz. Kültürel yabancılaşma, insani yaşamın sınırlarını aşan ağır çalışma şartları, politik kimlikler, öteki ile yaşamak, gelir dağılımındaki adaletsizlikler başta olmak üzere artık kentte bulunmak zorunda kalan bireyin başka meseleleri vardır. Doğal olarak bu yeni meseleler, kırdan gelirken getirilen müzikal bellek ile kente ait yerleşik müzik birikiminin karşılaşmasıyla yeni bir ses aurasına kapı aralamıştır. Özellikle 20. yüzyılın başlarında gramafon, ardından plak ve kayıt stüdyolarının hızlı gelişimi, sesin istenildiği kadar çoğaltılması, bir müzik pazarının meydana gelmesini içeren modern durum, önceki on yıllarla kıyaslanamayacak şekilde, ortaya büyüleyici bir fotoğraf çıkardı. 1950'lerden itibaren ise modernleşmenin merkezini inşa eden Batı'da ses veren çok daha yeni müzik türleri radyo ve ardından televizyon gibi baş döndürücü iletişim araçlarının imkânlarından yararlanarak kısa sürede bütün dünyada küresel bir dalga oluşturdu. Rock'n roll'dan, rock müziğine uzanan bu yeni müzik akımı 1950 sonrası kuşakların kendinden önceki kuşaklarla aralarındaki algı biçimlerinin de farklı olduğu göstermesi bakımından manidardır.

Türkiye'de müzik ve modernleşme ilişkisi hiç kuşkusuz Batı'daki gibi kendi sosyolojisi içerisinde olağanlaşarak seyir etmedi. Kökleri Osmanlı modernleşmesine kadar uzanan müzik devrimi, yeni yaratmak istediği ulusa yakışan yeni bir müzik bileşimi icat etmeyi planladı denilebilir. Bu bir bakıma, kırdan türküyü alıp, Batı müziğinin kentte inşa edilmiş çok sesli yapısına oturtmak anlamına gelen bir zihinsel kurgu koydu önümüze. İyimser ya da operasyonel bir zihin ürünü olan bu kurguyu besleyecek tarihsel öyküyü içerisinde barındırmayan bir toplumda ise müziği zoraki çok seslendirmek her şeyden önce anakronik bir durumla açıklanabilir. Batı'nın kentleşmeden anladığı yaşama biçimi ile Doğu'nun mekâna yüklediği anlamın aynı olmadığı da ayrıca belirtelim. Kuşkusuz "kentleşme"yi salt teknik ve madde ile ilişkili bir hâlin ötesinde bizatihi bir kültürel durum olarak el aldığımızı belirtmem gerek yok. Dolayısı ile Türk toplumunu kısa zamanda Batı toplumu ile senkronik bir zemine çıkarmayı uman modernleşme pratiğinin altyapı unsurlarının tamamlanmadığı yıllarda, üretilen müzikal kurgunun netice vermeyeceği öngörülemedi. Zaten toplumun müzik devrimine yönelik direncini de burada aramak gerekli.

Oysa Türk toplumu ilerleyen süreç içerisinde hayatın olağanlığına koşut kent ile irtibat kurdukça müzik algısı, zevki, pratiği kendiliğinden dönüşmüştür (Bu dönüşümüm içeriği ayrıca tartışılabilir). Osmanlı modernleşmesinin uzantısı olarak ortaya çıkan ve bütünüyle kentin (İstanbul) doğurduğu ope-

retler, kantolar, tangolardan caza, oradan rock'n roll ve aranjmanlara ulaşan tarihsel seyir gelip "Anadolu pop" ve "Anadolu rock" biçiminde adlandırılan yerli arayışlara dayandı mesela. Bir anlamda toplumun modernleşmesi ile müziğin modernleşmesi Anadolu pop/rock'ın ilk örneklerini verdiği ve aynı zaman diliminde ortaya çıkan arabeskin doğduğu süreç de kesişmiştir. Devletin tepeden inmeci yöntemlerle topluma dayatmaya çabaladığı zorunlu modernleşme/çok seslileşme anlayışına uzak bir zihinsel dünya ve mekânda kendisini konumlandıran Türk toplumu, kent ile kurduğu ilişki düzeyine göre ürettiği müziği de kendisi şekillendirmiştir. Anadolu pop/rock arayışının içerisinde -daha doğrusu teknik zemininde- yer alan Batı'nın çok sesli müzik bilgisi, doğru zaman ve mekânda yerli nosyonla bir araya gelerek bu formları çıkarmıştır da diyebiliriz.

Aslında sosyolojik olarak "merkez" tarafından dayatılan anlayış dikkate alındığında Türk toplumu sadece müzik devrimine yönelik değil, -ekonomiden siyasete kadar- öznesi olmadığı her tür basınca naif direnç pratikleri göstermiş, her şeye karşı iyi-kötü bir cevap vermiştir. Demokrat Parti'nin varoluşu, askeri darbelerden sonra, bizatihi darbenin püskürtmeye çalıştığı siyasal organizasyonun kartopu gibi daha büyük başka siyasal teşekküllerle yeniden geri gelmesi, merkezin ekonomik hegemonyasına karşı Anadolu'nun kendi sermayesine dayanan ekonomik varlığını tesis etmeye yönelişi verilebilecek örneklerden sadece bir kaçı.

Sınıflı bir toplumda çatışmalar yaşayıp birbirinden koparak gelen bir siyasal öyküye (feodalite, krallık, cumhuriyet) sahip ve kendine mahsus gerekçeler içeren sanayileşme, kapitalistleşme, uluslaşma, modernleşme, aydınlanma, kentleşme süreçlerini yaşamış Batı toplumunun bu tarihsel verilerini içerisinde barındırmayan, barındırması da mümkün olmayan Osmanlı-Türk toplumuna, bu sürecin ürünlerinden birisi olan çok sesli müziği zor ile dinletmeye çalışmak, yaralarını kapatmanın uzun yıllar aldığı bazı arızalar doğurdu. Toplum bu arızalarını aynı zamanda kendisi, kendi bilgisi, görgüsü, enstrümanları kadar sarmaya çalıştı. Kentlerin kenarlarına "gecekondu"lar kurarak, kenti etraftan (sosyolojik olarak "çevre"den) kuşatmak bunun cevaplarından birisidir mesela. Bunu olumlamak açısından değil, bir durum tespiti yapmak amacıyla söyledigimi belirtmek isterim.

81

Şehir Defteri
Nisan 2021

Kenti çevreden kuşatmaya yönelik bu yeni yerleşim mekânları, kendine mahsus yeni bir müzik formu da doğurdu. Artık ne kır ama henüz ne de kentli olmayan bu mekân (gecekondu), müzikal anlamda ne türkü olan ama ne de kentin müziklerine benzeyen (opera, kanto, tango, caz, rock'n roll, pop, rock) arafta bir sesin peşinden gitti: "Arabesk".

Arabesk sadece doğuş mekânı olan kente yeni gelen toplumsal katmanın müziği değil, bu katmanın kendisine dayatılan Batı tipi modernleştirme pratiğine yönelik itirazını da barındırır içerisinde.

Bu yönü ile kendi varoluşunun bir tarafında naif bir protesto vardır diyebiliriz. Kentin donanımlı dünyasına karşı siyasal, ekonomik, kültürel anlamda bir enstrüman geliştirebilecek sermayesi o yıllarda (1950-80 arası) bulunmayan bahsettiğimiz bu katmanın çılgık çılgıca şarkı söylemesi, feryat figan sokaklara doğru bağırması bu enstrümansızlıkla (ekonomik, siyasal, kültürel) açıklanabilir belki.

1980 sonrası ise artık kenar mahallelerden kentin merkezine doğru gerçekleşen huruç (siyasal ve ekonomik. ANAP ile siyasete girme ve orta ölçekli bir sermaye birikimine sahip olma) ile göreceli enstrümanlara erişmenin, üretilen müziğin tematik ve teknik dilini dönüştürdüğünü görürüz. Artık bağırıp çağırarak bir durum yoktur bir bakıma. İbrahim Tatlıses'in konfor içeren temsiliyeti üzerinden belki bu durumu anlamak mümkün.

2000'lerden sonraki toplumsal ve siyasal değişim ile birlikte ise arabesk artık bütünüyle doğduğu mekânın beton duvarlarına iyice yerleşen "kentli" bir müzik haline geldi. Bu süreç aynı zamanda onun kendisini de imha ettiği, en azından duygusunu taşıdığı toplumsal katmanın öyküsünün tamamlanıp, yeni bir öykünün başladığını gösterir. Yeni bir

"baba" figürünün çıkmaması ve yeni arabesk bestelerin kendisine alan aralayamamasını da bir kenara koymak gerekli. Bununla birlikte kente ait bir başka form olan rock müzisyenlerinin ve gruplarının arabeskin kült şarkılarını okumayı tercih etmesi, Müslüm Gürses'in Murathan Mungan ile ortak çalışma yapması, Bülent Ortaçgil ve Teoman bestelerini okuması 2000 sonrası değişimin önemli temsilleri olarak düşünülebilir.

Kent, içerisinde sürekli itirazlarını barındıran bir mekân. Tarihsel belleğinde taşıdığı politik bilinç bunu zorunlu kılıyor. 2000'lerde arabeskin kentte öyküsünü tamamlaması ile beraber yine kentte doğan yeni bir formun ortaya çıktığını fark etmemek mümkün değil. O da "hiphop". Kentte oluşan yeni sosyolojik "çevre" hareketlerini ve muhtemelen yeni toplumsal dili bu müzikal form üzerinden takip edeceğiz gibi gözüküyor. Batı Avrupa'da özellikle göçmen kimliği taşıyan Kuzey Afrikalı, Ortadoğulu, Uzakdoğulu ve tabi ki genç Türkler nasıl, sisteme ilişkin protesto ve dışlanmışlık duygularını bu müzikle kamusal alana çıkartıyorsa, Türkiye'de de 2000 sonrası itibarıyla benzer bir süreç tanıklık ediyoruz. Temaları bütünüyle kente ait kültürel yabancılaştırma, ötekileştirilme, gelir dağılımındaki adaletsizlik vs. gibi olan hiphop'ın arabesk ile akrabalık izleri barındırdığını da söyleyebiliriz. Bir anlamda 1950 sonrası Türkiye'sinin kentsel değişim ve bu değişime koşut toplumsal tepkilerini temsil eden arabesk, yerini sessiz sedasız biçimde 2000 sonrası hiphop'a bırakmıştır.

ADİLE KURT KARATEPE İLE TÜRKÜ TADINDA BİR SÖYLEŞİ

Röportaj: Şehir Defteri

Şehir Defteri okurlarına kendinizi tanıtır mısınız? Kısa da olsa hayat hikâyenizi dinlemek isteriz.

İstanbul'da doğdum. Ata toprağım Elazığ. Yedi kız çocuğu olan bir ailenin üçüncü evladıyım. İlk müzik eğitimime TRT İstanbul Radyosu Çocuk Korosu ile başladım. İlk, orta ve lise öğrenimimi İstanbul'da tamamladıktan sonra yüksek tahsilimi 1993'te İstanbul Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuvarı Ses Eğitimi Bölümünde 1998'de tamamladım. Konservatuarda Neriman Altındağ Tüfekçi, Bekir Sıtkı Sezgin, Yücel Paşmakçı, Esin Şentürk, Gülher Güney, Tülin Yakarçelik, Süleyman Şenel gibi Türk Müziğinin çok değerli hocalarının öğrencisi oldum. 1995'te TRT'de Türk Halk Müziği Sanatçısı olarak göreve başladım TRT Kurumunda Neriman Tüfekçi, Nida Tüfekçi başta olmak üzere, Mehmet Özbek, Mehmet Erenler, Zafer Gündoğdu, Adnan Ataman, Hale Gür ve Bircan Pullukçuoğlu gibi Türk müziğinin çok kıymetli isimleri ile birlikte çalışma fırsatı buldum. Halen aynı kurumda görevime devam ediyorum.

Aslen Türkü diyarı Elazıglısınız. İstanbul doğumlusunuz. Dönem itibarıyla daha farklı müzik türlerinin egemen olduğu bir zamanda sizi halk müziğine yönlendiren nedenleri sorsak;

Bunun cevabını ancak fıtrat, kültürel kodların oluşturduğu gönül iklimi ile izah edebilirim. Anadolu irfanının çok derin yaşandığı ailenin ferdiyim. Baba ocağım buram buram hâlâ Elazığ kokar, Anadolu kokar diyebilirim. Benim de handiyse "gönülden başka kapı tanımayan" bir babanın meyvesi olduğumdan mıdır bilmiyorum; yaradılış itibarıyla toprağa, emeğe, gönüle, hikmete duyarlı bir ruhum var. Kendimi bildim bileli ismime sanki elest bezminde türküler yazılmış gibi türkülerin içindeyim, türküler benim içimde. Başka türlü bir yazgı düşünmüyorum kendim için.

Önce sizi etkileyenleri soralım. Sizi Etkileyen sanatçılar kimler? Sonra da sizin etkiledikleriniz.

Çocukluk ve ilk gençlik yıllarımda Belkıs Akkale, Sabahat Akkiraz, Ali Ekber Çiçek, Turan Engin, Musa Eroğlu gibi sanatçıların albümlerini alır hep onları dinlerdim. Üzerimde bu sanatçıların izleri çok derindir. Konservatuar yıllarımda da Neriman Altındağ Tüfekçi, Bekir Sıtkı Sezgin, Tülin Yakarçelik, Mehmet Özbek, Hale Gür, Bircan Pullukçuoğlu gibi ustalardan çok şey öğrendim. Ama beni esas etkileyen türkülerin kaynak kişileri, âşıklarımız ve ozanlarımızdır. Onları çok dinliyor ve icralarımda da beni dinleyenlere pınarın ilk kaynağındaki o lezzeti vermeyi arzu ediyorum.

Benim etkilediklerim kimlerdir; ben bunu bilemem. Bu müzik otoritelerinin ve sanatçıların kendilerinin değerlendireceği bir konudur diye düşünüyorum. Bu hususta ancak beni dinleyen türkü dostlarının sanatçı kişiliğine dönük değerlendirmelerinden bahsedebilirim. "Gök ile dere arasında köprü kuran bir muganni olarak; sohbetin, diyaloga, diyalogun monoloğa evrildiği dönemi umursamayarak, hasbihâlden hasbihâl devşirmeyi sürdürmektedir." demiş bir araştırmacı yazar gönül dostumuz; daha başka "hakkında çok şey yazılabilir ama dinleyin yeter", "türkü söylemek için yaratılmış", "türkü tahtında oturmuş bir mürşid", "kefen yerine onun sesine sarsınlar beni", "keşfedileceksin diye korkuyorum", "sen bizim ailemizin bir ferdisin"...gibi sosyal med-

yada yapılan bu yorumlar ve özel mesaj olarak gönderilen bu nitelikteki duygu ve düşünce dönüşleri doğru yolda olduğumu hissettiriyor bana. Bunlar aslında türkülerin hissettirdiği çok samimi duygular. Geçen bir gönül dostumuz yeni doğan bebeğine inşallah size benzer diyerek benim ismini verdiğini yazmış. Bunu okuyunca yaşadığım duygu yoğunluğunu anlatabilmem mümkün değil. “Yüreğim harman yeri/havalanır sol yanımla/sen bize türkülerini söyle adile hanım” mısraları ile başlayan 15 kıtalık bir şiirle seslenmiş bize şair bir gönül dostumuz. Burada zikretmekten mahcubiyet duyacağım daha nice bu şekil yorum ve mesajlardan elbette güç alıyorum. Bu aynı zamanda benim milletime, ülkeme olan sorumluluğumu ziyadesi ile artırıyor. Bir sanatçı olarak benim için mühim olan işte bu dönüşlerdir. Ben daha ne isteyeyim ki.

Her şehrin, yörenin kendine münhasır bir ruhu vardır. Genel olarak türküler ve bölgesel doku sizi nasıl etkiliyor?

Bu sorunuzun cevabı bir değil birkaç tez hatta birkaç kitap konusudur. Ben mümkün olduğu kadar özetleyerek şöyle söyleyebilirim. Aslında Türk Müziğinin bütün dalları aynı varlık anlayışının tezahürüdür. Dili, muhtevası, melodisi, armonisi biri ötekinin sü-tünü emen ikiz kardeş gibidir. Ancak illa bir ayırım yapmam gerekirse tabii olarak en çok Elazığ/Harput yöresine ait müziğin taşıdığı ruh beni etkiler.

En samimi, en mert duyguları Urfa, Elazığ, Erzini-

can, Malatya, Erzurum türkülerini kuşanırsınız. Diyarbakır türkülerinin muhabbet, gurbet, umut, acı ve kederi ile Kerkük yollarına revân olursunuz; en gümrah sesinizle Kerkük’ün bize ait olduğunu hoyratlar ile dünyaya duyururdunuz. Sarı gelinin öyküsünü Kafkas halkları ile dostça paylaşır, serin sulu bulaklarla, katar katar turnalarla, yeşilbaşlı sunalarla, Köroğlu’nun Nigârıyla selamlaşır, Azerbaycan diyarında mahnılardan sevda ülkesi kurarsınız. Karadeniz’in sisli yaylalarını, cefakâr kadınlarını lirik yol havalarından, Ege’nin yiğitliğini “ancak yaranın bir de sevdiğinin önünde eğilen” Efelerin Zeybeklerden tanırırsınız. Mahlukâtın sırlı dünyasına, göklerin mânâ deryasına, Ehl-i Beytin kadim hakikat sevdasına; Sıdkî Baba’nın, Kul Himmet’in, Nesimî, Harabî, Turabî, Fuzulî, Âşık Velî’ nin kalbinden geçerek yol alır, Hünkâr Hacı Bektaş’ın bereketli gönül sofrasından fikrinize sürûr, kalbimize nûr bahşeden dergâhında; samahlar, deyişler, nefesler ile Anadolu’nun bütün inanç ve ahlak dünyasını yaşarsınız. “İnsanlar yaradılıştan eşim, inançta kardeşimdir” derin gerçeğini, Yunus’un, Sarı Satuk’un taa Balkanlara uzanan ilahilerinden öğrenir, “can ellerinden gelmişem/ fânî cihanı neylerem” düsturunda karar kılarırsınız. İstanbul’un dört etrafı meteriz/ Meterizden türlü toplar atarız/ Biz üç kardeş bir orduya yeteriz... diyerek vatan savunmasına şahadet aşkı ile kendini feda edişin asil direniş hikâyesini koşmalardan, ağıtlardan öğrenir, yetim kalan yavru-lara tevekkülle sarılan annelerin acıyı bal eyleyişini ninnilerden bilirsiniz. Toroslardan esen rüzgârın kokusunu, yörüklerin yayla kışla kültürünü en çok “çekemedim akça kızın göçünü” türküsünde hissedersiniz.

Anadolu’muzu Sivas’tan Elâzığ’a, Erzurum’dan, Diyarbakır’a, Diyar-ı Rûm’dan Asya’ya kadar mayalayan ruhu, bizatihi bu toprakların kalbine yaslanarak idraklerimize seslenen, gönüllerimizi imar ve ihya eden ruha çağırın “maya” türü denilen ezgilerden öğrenirsiniz. Her yörenin tadı, havası beni çok etkiliyor.

Elazığlıyım ama Karadeniz insanının hesapsızlığını, engebeli coğrafi yapısının Karadeniz insanına kazandırdığı çevikliği yansıtan türkülerini de çok seviyorum. Sivas’ın, Tokat’ın, Reşadiye’nin semah ve deyişlerini de, Orta Anadolu ve Kerkük insanının tarihi direnişini, bu direnişe eşlik eden derin ve incelikli sevdalarını yansıtan türkülerini de, Türk dünyası-

nın rengârenk türkülerini de, Doğu Güneydoğu Anadolu insanının âhını, eyvahını, yakıcı tatyânlarını, töresini yansıtan türkülerini de çok ama çok seviyor ve mümkün merteye her yöreyi kendi tavrı ile okumaya gayret ediyorum.

Türküler için “ahenk ilmi” demiştiniz. Bunu biraz açar mısınız?

Bir matematikçi olan Pythagoras mûsikîde karar kılmış ve kozmosun bir ahenk olduğunu ifade etmiştir. Fârâbî ilimleri tasnifi ederken mûsikîyi matematik, geometri ve astronomi ile aynı kategori içinde ele almış ve müziği yüksek ilimler kategorisine koymuştur. İbn Haldun da mûsikîyi riyâzî (matematik) ilimlerden kabul eder. Bunun gibi birçok düşünür musiki ile matematiği birbirinden ayırmamışlardır. Gerçekten de varlık âlemine baktığınızda bütün bir varlığın bir uyum ve ahenk ile kusursuz şekilde işlediğini görürüz. Müzik bu kozmik uyum ve ahengin sese dönüşmesidir. Yani müzik seslerin ahengi ve matematiğidir. Türkülerdeki duygu ve müzikaliteye de bu perspektifle bakmak gerekir. Anlatmak istediğim buydu.

Türkülerde işlenen ana temalar hakkında bilgi verebilir misiniz?

“Türk insanının yazılmayan romanı türkülerde saklıdır.” der A. Hamdi Tanpınar. “Çok insan anlayamaz eski musikimizden/Ve ondan anlamayan bir şey anlamaz bizden” der Yahya Kemal... Türküler bitip tükenirse hatırasız, sevdasız ve yalnız kalırız. Türkülerde şiir var, hikmet var, yaşama kuralları var, töreler var, gelenekler var. Ve asıl mühimi yüreğimiz ve gönlümüz var. Türkülerle, hüznümüz Allah’adır bizim.” der; Fethi Gemuhluoğlu... Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun “Türküler Dolusu” şiiri öyle güzel anlatır ki türkülerin ana temasını. Ölen hayvanının arkasından bile ağıt yakmıştır Anadolu insanı. Aşk, kahramanlık, zulme isyan, gurbet, sosyo-ekonomik düzen, doğa sevgisi, ölüm ve ölüm karşısında duyulan elem, tasavvufi ahlak, inanç, örf... Hâsılı insana ve tabiata dair gerek fitrî gerekse tarihten süzülüp gelen ne varsa hepsi türkülerin ana temasıdır.

Türkü albümlerinizi hakkında bilgi almak istesek;

İlk gençlik yıllarımda yaptığım “Selam Olsun Türkü-lere” adlı bir albüm var. Bir de TRT’nin yayınladığı solo albümler serisinden bir albüm. Bunların dışında kendime ait bir solo albüm çalışmam yok. Ama

başka müzisyen arkadaşların birçok albüm projelerinde yer aldım. Ben üretimlerimi daha çok TRT Kurumunda gerçekleştirmeyi tercih ettim. Hâlihazırda da TRT Radyo Türkü’de “YADİĞÂR” adı ile bir programı hazırlayıp canlı olarak sunuyorum. Bugüne kadar bu programda 1500’e yakın türkü okudum. Bunların hepsi türkü dostlarının gönüllerine sunulmak üzere kayda alındı.

Türkülerimiz belli ki sizin için sadece sözden ve sestten ibaret değil. Adile Kurt Karatepe için Türküler ne ifade ediyor.

Sait Faik’in “Yazmasaydım ölürdüm” sözü benim için “türküsüz kalırsam ölürdüm” manasına gelir. Türküler benim Hakka niyazım, atama, ecdadıma, toprağıma hürmet ve sevdamin dili, her an onlarla nefes aldığım yaşama biçimim, insani değerleri bütün insanlığa haykırışım. Türkü okumak benim için, pamuk tarlasında pamuklara dokunmak gibi yumuşacık, başı eğilmiş başakları dermek gibi bereketli bir etkinlik... Türkü okumak benim için kadife bir kumaşa, hassas bir tene dokunmak gibi... Türkü okumak benim için, bütün yaralı gönüllere merhametle sarılmak gibi... Türkü okumak benim için bütün sevinçleri çocukça çılgınlıklarla haykırmak gibi... Türkü okumak benim için, kanat takıp bütün Anadolu toprağını dolaşmak gibi... Türkü okumak benim için, Türk milletinin varlık damarlarındaki toprağı koklamak gibi... Türkü okumak benim için bütün duâları avuçlarıma alıp, kendi niyâzıma ekleyerek göklere savurmak gibi... Bu hissiyat içerisin-

de, eşsiz kültür hazinelerimizi, sanatın imkânları ile milletimize sunabilmek ise tarifsiz bir bahtiyarlık... Bu sebeple olmalı ki türkülerden başka bir müzik türü ile meşgul olmayı hiç düşünmedim.

Çok farklı yörelerin türkülerini söylüyorsunuz. Ege, Kerkük, İç Anadolu, Doğu Anadolu hatta Azerbaycan... Önce bu coğrafyaların farklılıklarını soralım. Türküye yansımaları... Türkülerin yazılış ve söyleniş biçimleri itibarıyla o coğrafyaların sosyolojik dokusundaki farklılıkları hakkında neler söylemek istersiniz?

Ege deyince akla ilk zeybekler, gurbet havaları gelir. Ege ve Akdeniz bölgelerinin özelliğini göstermekle beraber, Burdur yöresi türkülerini de yörenin kendine has karakteristik konuşma üslubu ile havalandırılır. Orta Anadolu’da Bozlaklar, Avşar ve Türkmen ağzıyla seslendirilirler. Azerbaycan’da mahnılar Azeri ağzı ve Oğuz Türkçesi denilen bir tavırla, Doğu ve güneydoğu Anadolu’da özellikle Erzurum, Harput, Eğin, Sivas, Diyarbakır, Erzincan’da yaygın olan bir uzun hava türü olan mayalar ve tatyanlar... Kerkük’te hoyratlar, Karadeniz’de Karadeniz ağzı ile horonlar, yayla havaları, Barak Ağzı ile okunan Gaziantep ve Urfa yörelerinde Barak Türkmenlerine mahsus bir uzun hava olan Barak Havaları... Malatya yöresine mahsus yöresel bir tavır olan Arguvan Ağzı ile okunan Arguvan Havaları... Erzurum yöremize ait bar ağzı, “yar aman, bre gibi mısralarının çok olduğu Rumeli yöresine ait açan (haçan-madem), çaylemek (ağlamak), daylemek (sağlamak), erkes (herkes), hurmak (vurmak), macır (muhacir), üremeli (Rumeli), Sülman aga (Süleyman ağa), oş (hoş) gibi konuşma üslubu ile okunan Rumeli ağzı. Hepsini ayrı bir tahassüs ve telezzüz taşıyan birbirinden güzel, hepsi birbirinden lezzetli yöre türkülerimiz.

Geçmişte ağıt olarak ya da bir acıyı dile getirmek amacıyla yazılmış – söylenmiş Türkülerimize bugün eğlencelik türkü hüviyetinde rastlayabiliyoruz. Bu dönüşüm sizi rahatsız ediyor mu? Ya da rahatsız etmeli mi?

Türküler bizi biz yapan, bu toprakları bize vatan yapan, üzerinde bütün milletimizin mutabık kaldığı kutsal bir emanettir. Bu emanetin üzerine diğer kutsallarımızın üzerine titredığımız gibi titremek ve yarınlara en temiz, en doğru şekilde aktarmak bizim görevimizdir. Buna mecburuz. Türkülerin arabesk tavırla okunmasına da şiddetle karşıyım. Semah-

larda alkış tutmak semahın ruhuna ne kadar aykırı ise, bir ağıtı da eğlenceli ritimle okumak, bir eğlence malzemesine dönüştürmek de o kadar yanlıştır. Türküleri bir milletin duygu ve fikir dünyasının haritası olarak tanımlıyorsak, bir türkünün formunu, duygusunu, sözünü, sesini bozmak o türkünün taşıdığı duyguyu ve fikri bozmaktır. Türkünün aslı benim kırmızıçizgidir.

Nietzsche Avrupa modernizmini eleştirirken; “kendin ol” der. Bütün yerel değerlerin yok edildiği modern dünyanın geldiği yere baktığımızda bu sözün ne anlama geldiğini daha iyi anlıyoruz değil mi. Küresel dünyada bir kişinin, milletin, ülkenin kendi kalarak değişmesi ve gelişmesi çok zordur ama bu mümkündür. İlhamını gelenekten alan bir yenilik neden mümkün olmasın. Ben bu konuda türkülerimizi muhafaza etmeyi, kendimiz kalmak, bizi var eden değerleri ve kendimizin en asil taraflarını muhafaza etmek olarak görüyorum.

Toplumsal değişim ve bu değişime bağlı olarak Türkülerin çok farklı enstrümanlarla ve versiyonlarla söylenmesi konusunda neler söylersiniz? (Anadolu Rock) (Dönemin veya gençlerin talebi bu denilerek, türkülerin tahrif edildiğini düşünüyor musunuz?)

Ben bunun bir talep değil tıpkı moda gibi bir dayatma olduğunu düşünüyorum. Geleneksel Halk Müziğimizde türkülerin yöresine ve türlerine göre esas olarak telli, yaylı, üflemeli ve vurmali sazlar kullanılır. Bağlama, cura tambura, divan bağlaması, çöğür, tar cümbüş telli sazlara; kabak kemane, Karadeniz kemençesi yaylı sazlara; kaval, zurna, ney, tulum, mey, sipsi, klarnet, üflemeli sazlara; davul, def, bendir, kaşık, zil vurmali sazlara örnek verilebilir. Halk müziğimiz ait olduğu yöre ve türüne göre bu sazlara icra edilir. Çok zengin ritim sazlarımız da dikkate aldığımızda Halk Müziğimizin çok geniş bir enstrüman yelpazesi olduğunu yöre tavırlarını, yöresel icraların yanında yöresel enstrümanları incelediğimizde çok daha net görmekteyiz. Biz kendi sazlarımızı gençliğimize acaba ne kadar tanıtabildik ki. Gençlerimize kendi öz müziğimizi ve onun enstrümanlarını yeterince tanıyabilme şansını verdik mi. Gençlerimizin müzik şuurunu kurabildik mi? Hal böyle iken türkülerini sevdirmek adına kendi toprağımızın ve geleneğimizin pınarından beslenmeyen sazlara ve yorumlarla türkülerin tahrif edilme-

sine şiddetle karşı duruyorum. Bu bilinci, bu eğitimi hakkı ile insanımıza özellikle de gençlerimize vermemiz gerekiyor.

Türkiye’de Türk Halk Müziği ne durumda? Sizin bu konuda ki görüşünüz nedir?

Bu konu da, üzerinde çok uzun inceleme ve araştırma yapılması gereken bir konudur. İki dünya savaşı, endüstrileşme ve sanayi toplumuna geçilmesiyle sosyal ve ekonomik ilişkilerin değişmesi, plansız şehirleşme ile birlikte geleneksel değerler de değişmiş hatta tek tipleşen bir dünyada yerel bütün değerler yozlaşmış veya unutulmuştur. Bu değişimden elbette müzik, özellikle de halk müziği payını almıştır. Bizim geleneğimizde şehir medeniyet, köy irfandır. Bu köyde yaşayanların medenî olmadığı manasına gelmez, aksine medeniyetin irfandan süt emerek beslendiğini ifade eder. Halk müziğini doğuran ruh iklimi ve koşullar ortadan kalktığı için türkülerin taşıdığı ruhun karşılık bulacağı zihin ve gönüller de değişip dönüşmüştür. Bütün bunlara yetkililerin, kurumların ilgisizliği, bu meselelere ilgisi olanların da yetkisizliği, sanat adına ortalıkta dolaşanların kötü temsil ve icralarını da düşündüğümüzde durumun çok da iyi olduğunu söylemek pek mümkün görünmüyor. Ama “dönüş her zaman yuvayadır” sözüne yaslanıp ümit var olmaya çalışıyor ve kendi öz müziğimizin kıymetinin bilineceği günlerin gelmesi için dua ediyorum.

Kendinizi hangi türkü ile ifade edersiniz? Hısım gibi hissettığınız türkü ve ezgi var mı?

Bu benim için cevaplama çok zor bir soru. Öyle çok ki... Birini desem diğerinin hatırı kalır. Ama bütün türkülerin önünde hürmetle eğilerek, hepsini de gönlümün en özel yerine koyarak şu türküler ile kendimi ifade ettiğimi söyleyebilirim; “Aşk yoluna cânı feda kılanlar”, “Lâ mekân elinden misafir geldim”, “Gafil gezme şaşkın”, “Ömür bahçesinin gülü solmadan”, “Nefes harceyleme, “Gel ha gönül havalanma”... Bunları sayabilirim. Bu türkülerini zikrederken diğerlerinin de en az bunlar kadar mühim olduğunu bir defa daha ifade etmek isterim.

Yaşamdaki belli başlı ilkeleriniz nelerdir? Bu zamanda bu kadar naif ve bu kadar ahdine sadık bir sanatçı olmayı nasıl başarıyorsunuz?

Teveccühünüze mahcubiyetle teşekkür ediyorum. Karşı taraftan böyle görülüyor olmak sorumluluğumu bir kat daha artırıyor. Çok farklı inançlara, fıkirlere sahip olabiliriz. Herkes kendini herhangi bir mahfile yaslayarak da ifade edebilir. Ama sanatçıların, ilim ve fikir insanların toplumun ve fertlerin idrak düzeyini yükseltmek gibi üst düzey bir sorumluluğu olduğunu düşünüyorum. Sanatın özünde olan muhalifliğin de buna hizmet etmesi gerektiğine inanıyorum. Bu meyanda merhum Bekir Sıtkı Sezgin hocamın söylediği bir sözü gönlümün kulağında asılı bir küpe olarak tutuyorum. “Allah, size büyük bir musiki kabiliyeti vermiş olabilir. Musikiyi ilmen de iyi öğrenmiş olabilirsiniz. Sesiniz de fevkalade olabilir. Ağzınızla kuş tutarsınız, herkesi hayretlere düşürebilirsiniz. Ama sanat ahlakınız, sanatın edep ve hayası yoksa bunu kazanamamışsanız, hiçbir şey değilsiniz!..” Bana göre sanatın edep ve hayâsını gözetmesi sanatçının en klas duruşudur. Hocamın bu sözüne layık bir sanatçı olabilmiş isem bu bahtiyarlık bana yeter.

Müziğin yanında ilgilendiğiniz başka sanat dalları da var mı?

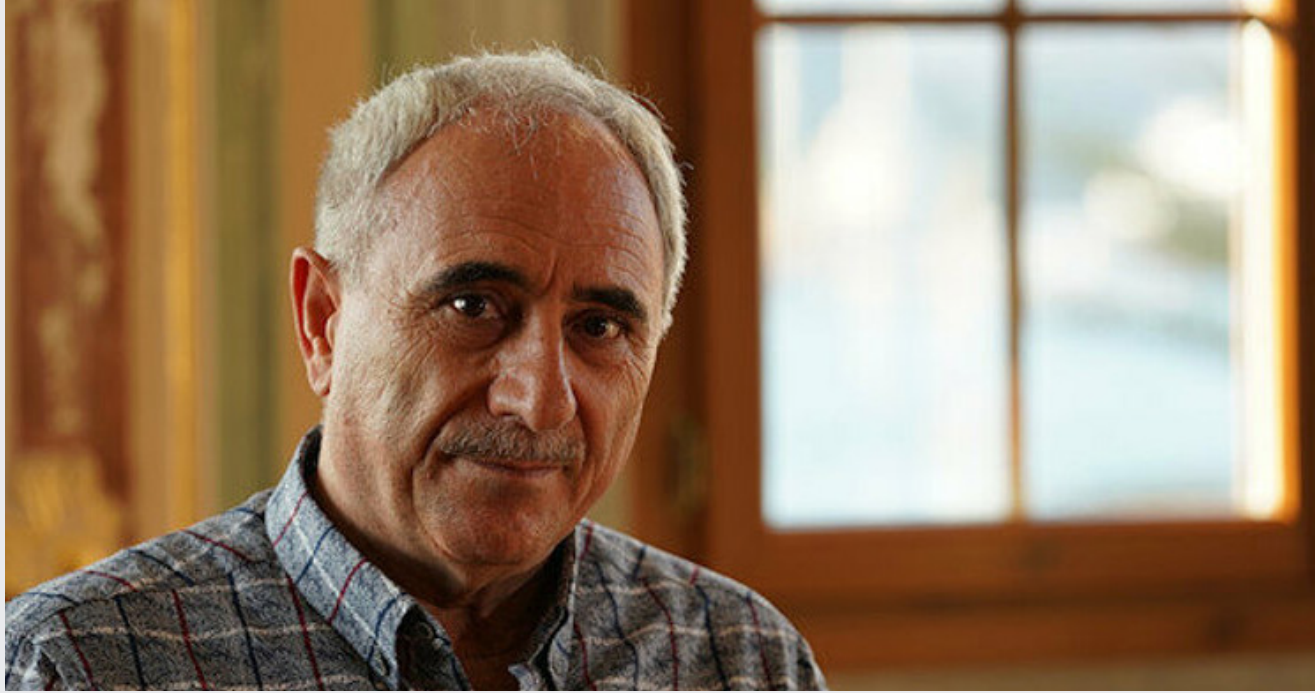
Müzik ve biricik evladım hayatımı doldurmaya yetiyor. Başka sanat dalları ile ilgim sadece sanatsever düzeyindedir.

Teşekkür ederim.

NURULLAH GENÇ'İN İNTİZAR ROMANI ÜZERİNE

■ Ayşe YAZ

88

Şehir Defteri
Nisan 2021

Nurullah Genç (1960) bir bilim insanı olarak; İktisat, uluslararası işletmecilik, yönetim ve organizasyon alanlarında akademik çalışmaların yanı sıra hayatı boyunca edebiyat sanatıyla da yakından ilgilenmiştir. Halk, Hakikat ve Divan Edebiyatı'ndan beslenerek kulluk bilinciyle kaleme aldığı şiirlerinin milli ve çağdaş olması şiirde genç kalmasını ve geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır.

Yazarın romancılığı şiirdeki başarısını yakalamasa da İntizar romanı İslami Edebiyat ve Dini-Tasavvufi Edebiyat açısından ele alınabilecek bir eserdir. Eserde imkânsız bir aşk üzerinden, tasavvuf kavramları eşliğinde tebliğin nasıl olması gerektiği ve ilahi aşkın ne anlama geldiği izah edilmiştir.

İlk baskısı 1990 yılında yapılan ve Timaş yayınlarından çıkan İntizar, yazarın üçüncü romanıdır ve kitap 224 sayfadan oluşmaktadır.

Romanın Özeti

Romanın ana karakterleri Ayşe ve Emre'dir. Olaylar Ankara'da Üniversitesi ve Ayşe'nin babasının da daha önceden görev yaptığı bir kasabada geçer.

Ayşe Menekşe, temel dini bilgiler ve inanmanın gerekliliği ailesi tarafından kendisine öğretilmiş yerine göre gururlu, yerine göre de mütevazı bir genç kızdır. Bir otobüs yolculuğunda camdan dışarıyı seyrederken, aynı otobüsteki Emre'nin dikkatini çeker. Emre siyah uzun dalgali saçlı, selvi boylu, beyaz tenli, bir menekşe kadar güzel yüzlü bu kıza ilk görüşte âşık olur.

Daha sonrasında Üniversitede tekrar karşılaşırlar. Emre, Ayşe'yle konuşup arkadaş olmak ister fakat çabası her defasında sonuçsuz kalır. Zaman içerisinde Ayşe Emre'nin kendisine beslediği aşktan etkilenir ve Emre'ye karşı samimi duygular hissetmeye başlayınca, kendisiyle arkadaşlık etme noktasında bu kadar ısrar eden bu genci araştır.

Emre hiçte Ayşe'nin hayatına hitap eden birisi değildir. Kumardan içkiye birçok kötü alışkanlığa sahip bir berduştur.

Emre arkadaşlık isteği reddedilince, evlenme teklif etmenin daha doğru olacağına karar veriri ve bu kararı babası Yunus'a açar. Babası bu kararına şiddetle karşı çıkar. Çünkü Muhtar Yunus'un, oğlu Emre'nin evliliği ile ilgili başka planları vardır. Emre ise kararından vazgeçmez ve Ayşe Menekşe'nin karşısına çıkarak onunla evlenmek istediğini söyler. Emre'ye karşı kalbinde "tertemiz bir sevgi" bulundursa da Ayşe Menekşe o sıralar düşkün bir hayat yaşadığı gerekçesiyle bu genç adamı reddeder.

Bu reddedilişin Emre'yi iyice dağıttığı bir noktada babası onu evlendirmek için harekete geçer. Armutlu mahallesi muhtarı Yunus Bey gençliğinde göz koyduğu ve defalarca ailesinden istediği halde alamadığı Zeynep'in kızı Lale'yi oğluna almakta kararlıdır. Hâlihazırda eşi olan Peri ile evlenmiş olmasına rağmen gözü ve aklı Zeynep'te olan muhtar Yunus Bey, Zeynep'e yakın olmak istemektedir Zeynep'se para ve güç yerine çulsuz olmasına rağmen sırf sevdiği için kuru temizlemeci Kemalle evlenmiş ama bu durum Yunusun gönlündeki Zeynep aşkını bitirmemiştir. Hatta Zeynep için ileri geri konuşan Kasabalısı (hemşerisi) şarapçıyı komaya sokacak kadar dövdürtür. Şarapçı komadan çıkmayarak ölür. Kuru Temizlemeci Kemal'se kiraya verilmiş evleri dükkânları ve milyonlarca liralık bir bağı olan zengin bir aileye kız verecek olmaktan mutludur.

Emre babasına boyun eğerek ve enine boyuna düşünmeden fakültenin üçüncü sınıfında Lale ile evlenir. Yunus Bey, bağının yanındaki küçük bağı, Zeynep'inde rahatça gelebileceği ve onu görebileceği bir yer olarak düşünür ve oğluna hediye eder. Oysa Lale babasının çırağı Erdoğan'a âşıktır. Onun gözünde ailesi onu para karşılığı zengin bir ailenin serseri oğluna satmıştır. Bu yüzden hep hırçındır, Emreyle tartışmalar yaşar.

Emre'nin hayatı üniversite yıllarında tanıştığı boyacı Mikail'den sonra İslami bir çizgide değişime uğrar. Eski berduş hayatını terk edip dönüşürken, eşi Lale ile olan kavgaları asgariye iner. Evliliğinden bir oğlu olur, ona Mikail'in adını verir. Öte

yandan oğulları Mikail'i en iyi şekilde yetiştirmeyi düşünür. Okul bitince de kasabada öğretmen olarak göreve başlar. Aradan geçen yıllarda Emre'nin eski yaşantısından eser kalmasa da evliliğinde mutlu olamaz.

Beş yıl kadar sonra Ayşe de babasının daha önce çalıştığı bu kasabaya tayin olur. Ancak Ayşe'nin tayin olduğu bu okulda Emre de öğretmendir. Ayşe'nin bir zamanlar "iğrenç denebilecek yaşantısından ötürü" reddettiği öğretmen Emre artık çok değişmiştir. Dindar birisidir, evli ve çocukludur. Bu durum Ayşe'yi içinden içe rahatsız eder. Emre'nin hidayete ulaşması için çok dua etmiştir ama ikisi için artık çok geç kalınmış bir zamandır. Emre ise; Ayşe'yi yakınında görmekten çok mutludur. Ayşe'ye iç dünyasını ve kendisiyle dünyada değil ahirette bir yuva hayal ettiğini anlatan mektuplar kaleme alır. Emre'nin mektuplarına Ayşe de inancının el verdiği ölçüde cevaplar yazar. Emre Ayşe'nin evinin telefonunu öğrenerek telefon da eder. Ayşe ise Emre'yi hala sevmesine rağmen telefonla kendisini aramamasını ister. Emre mektuplarında her ne kadar "kardeşim" hitabını kullansa da rüyasında peygamberin kendisinden yüz çevirdiğini gören Ayşe sadece mektuplaşıp telefonlaşmışlarsa ve Emre'deki sevgi tertemiz olsa da Allah'ın yasak ettiği şeylerden kaçınmak gerektiği için onunla görüşmesinin doğru olmadığına karar verir. Bu kararını Emre'ye bildirir. Emreden mektuplarını geri ister ve alır.

Okulda Din kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olan Abdullah Temsil Bey kimliğini gizli tutmasını şart koşan birinin- Emre'nin- tavsiyesi doğrultusunda Ayşe'ye evlenme teklifi eder. Abdullah Temsil tamda Ayşe'nin istediği eştir, dindar ve kültürlü, evlenirler.

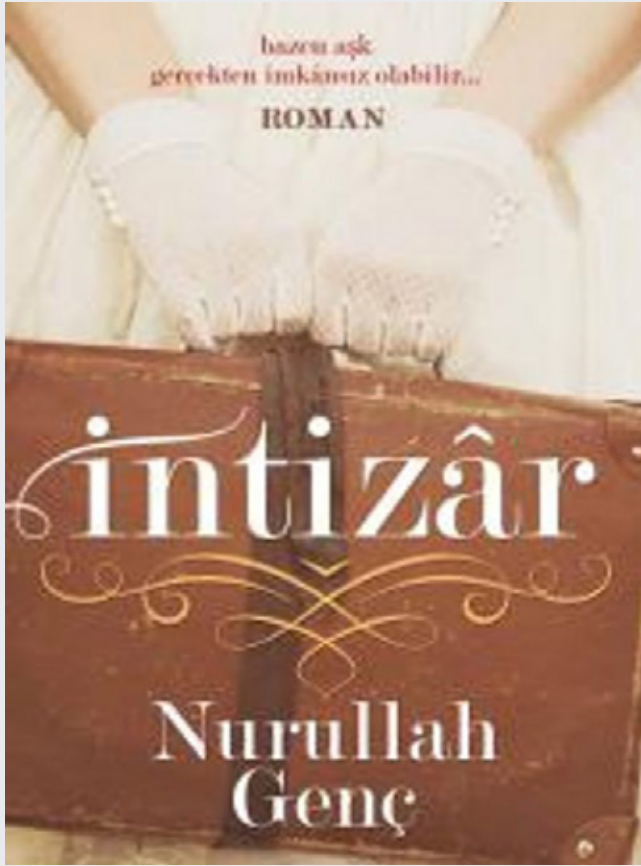
Ayşe'den kaçmaya niyetlenen Emre, tayin ister ama gidemez. Bu süreçte başını örten Ayşe soruşturma geçirir ve öğretmenlikten ayrılır. Fakat her gün okula gelip öğretmenler odasında kocası Abdullah Temsil'i bekler. Gerçekte ise Emre'yi görmek istemektedir.

Eşi Lale tarafından eski yaşantısında tam bir berduş olarak nitelendirilen Emre; İlahi aşk konusuna bağlasa da karşı cinsten genç bir genç kadına gönlünü kaptırmış, kendisi evli olmasına rağmen

89

Şehir Defteri
Nisan 2021

bir başkasına ilan-ı aşk etmiştir. Yaşadığı çıkmazda bunalmış ve sık sık intiharı düşünür hale gelmiştir. Ama emanet olarak verilmiş bir hayata son verme fikrinin dünyanın en büyük haksızlığı olduğuna olan inancından dolayı bunu yapmaz.

Emre evde tartışırken tokat attığı eşi Lale'den bir faras darbesi yemiş, kafası yarılmıştır. Evden ayrılan Emre bağda, bir ayva ağacının dibinde uyuya kalır Yunus Bey ise, evdeki sadık eşin Peri'yi uyur vaziyette bırakıp Zeynep kadına musallat olur. Kendisine karşı koyan Zeynep, onun boynunu kanatır. Zeynep'ten istediğini alamayan Yunus Bey, onu cezalandırmak için damatları olan oğluna verdiği küçük bağı, benzin dökerek yakar ve oradan uzaklaşır. Küçük bağda uyu kalmış olan Emre yangında son anda kendisini yanan bağı duvarlarından dışarı atsa da feci şekilde yanarak can vermekten kurtulamaz.

Yunus Bey, oğlunun ölümüne sebep olduğu için aklını yitirir. Kara kızım dediği bir sopaya binecek sokaklarda kendini Armutlunun padişahı ilan edip gezer. Sadık eşi peri "Keşke sen de yansaydın" dediği eşini yine de yalnız bırakmaz vefakâr bir kadın olarak onunla ilgilenmeye devam eder...

Roman Hakkında Kısa Değerlendirme

Bir hatıra metni ile başlayan romanın anlatımında modern ve postmodern teknikler kullanılmıştır. Olay akışında sondan geriye dönüşler yapılarak anlatılan olaylar tekrar metnin başlangıç noktasında sonlandırılmaktadır.

Roman; tebliğ, ilahi aşk, aile, akıl ve ruh konuları çerçevesinde yoğrulmuştur. Roman Kahramanları Emre ve Ayşe'nin aşkları üzerinden beşeri aşkın, ilahi aşka karşı üstün olamayacağı tasavvufi kabuller doğrultusunda ispatlanmaya çalışılmıştır. Romanda İslam dininin temsilcisi rolündeki Abdullah Temsil, öğretmenler odasında Cengiz Polathan'la yaptığı tartışmada akıl ve felsefe karşısında nassın (ilahi mesaj) üstün olduğunu ortaya koymaya çalışırken, Müslümanlar arasındaki çatışmaların temelinde Hz. Peygamber'i asli manada anlamamanın yattığını söyleyen Mehmet Hasır'ın yanında yer alarak da Memduh'a karşı ümmet tezinin savunucusudur.

Romanda aile; din ve gelenek çerçevesinde Emre, Lale, Peri, Zeynep Yunus ve Kemal karakterleri bağlamında sorgulanmıştır.

Başörtüsü ile derslere girdiği için Ayşe hakkında soruşturma açılması ve onun öğretmenlikten istifa etmesi ile siyasal düzene, muhtar olan Yunus'un keyfi uygulamaları ve yine Ayşe'nin babasının bir tanıdığı aracılığı ile tayin yaptırması olayları ile idari düzene karşı eleştirel göndermeler yapılmıştır.

Anlatıcı Ayşe, Emre, Lale, Mikail, Abdullah ve Yunus karakterleri üzerinden dolayı ya da doğrudan tebliğ görevini yerine getirmeye çalışmış, bakış açısı noktasında yanlı bir tavır sergilemektedir.

İmkânsız bir aşk kurgusuyla, tebliğ görevinin nasıl olması gerektiğinin ve hidayete ermenin ne anlama geldiğinin anlatıldığı romanın ana fikri Emre'nin cümlelerinde geçen kadere rızadır.

NİLGÜN AYŞECİK ÇEVİK İLE SANAT ÜZERİNE

■ Dursun Boran ORAN

Nilgün Ayşecik Çevik, 1958 yılında Çorum'da doğdu. Samsun Eğitim Enstitüsü Resim Bölümünden 1979'da mezun oldu. Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesinde lisans eğitimini tamamladı. Çorum İmam Hatip Lisesi'nde 21 yıl resim öğretmenleri olarak çalıştı ve oradan emekli oldu.

Ebru tekniğini diğer resim teknikleriyle kaynaştırmak amacıyla başladığı çalışmaları onu bazı araştırmalara yöneltip farklı çalışmalara ve sonuçlara ulaştırdı. Geleneğin izini sürerek, ebrunun kendi dilini kullanarak ve ebru tadını yok etmeden figüratif yorumlar yapmaktadır. Son dönem çalışmalarında değişik yörelerde çıkarılan Hitit uygarlığına ait eserlerin üzerindeki motiflerden yola çıkarak kendine özgü bir anlatım yolu seçmiştir. Eserlerini Ebru tekniğinden de yararlanarak plastik sanatlar formunda yorumlamaktadır. Bu sanat dalını geleneksel anlatım kalıplarından kurtarıp çağdaş bir anlayışla ele almıştır.

Topkapı Sarayı Kutsal Emanetler Bölümü Restorasyon Çalışmaları kapsamında hazırlanan bilgi panolarında ebruları kullanılmıştır. Yurtiçi ve Yurtdışında 23 kişisel olmak üzere yüzden fazla karma sergisi bulunmaktadır. Kültür Bakanlığı tarafından İspanya, Fransa, Kırgızistan, Çin ve İtalya'ya Ebru sanatı tanıtımı için görevli olarak gönderilmiştir.

Fransa, İspanya, Kırgızistan, Çin, İtalya, Bulgaristan, İtalya'da resim sergisi açmıştır. Birleşmiş Ressamlar ve Heykeltıraşlar Derneği ve Geleneksel Sanatlar Derneği üyesidir. Hitit Üniversitesi'nde Türk Geleneksel El Sanatları dersi kapsamında Ebru sanatı dersi veren Çevik'in müzelerde ve özel koleksiyonlarda çok sayıda eseri bulunmaktadır. 2010 yılında Kültür Bakanlığı Türk Süsleme Sanatkârı olmaya hak kazanmıştır.

Çorum Belediyesi Sanat Müzesi kurulması için öncülük etmiş ve kurulum sürecinde Çorum Belediyesi Sanat Danışmanlığı yapmıştır. Çalışmalarına kurmuş olduğu N'ART Galeri'de devam etmektedir.

Biz de şehrimizin yetiştirdiği bu müstesna sanatçımızla bir söyleşi gerçekleştirdik. Şimdi sizi bu söyleşi ile baş başa bırakıyoruz.

Resim Bölümünü seçmeye ne zaman ve nasıl karar verdiniz?

Sanatla ilk tanışmam aile ortamında oldu. Rahmetli babacığım yağlıboya tekniği ile resimler yapar, fotoğraf çeker ve evde oluşturduğu stüdyosunda onları tab ederdi. Birlikte resimler yapardık görüntüler ve yaşanmışlıklar belleğime kazınmış olmalı. Zaten ailede sanatla ilgili birçok yakınının olması sizin de yönelmeniz için güzel bir ortam hazırlıyor demektir. Yetişme çağlarımdaki okul eğitiminde öğretmenlerin teşvikleri de sanata yönelmemi ve bu işi profesyonel anlamda yapmamı sağlamıştır. Sanatın sevgiyle büyüdüğüne inanırım. Sadece o değil, hiçbir iş sevilmeden yapılmaz. Ayrıca belirtmeliyim ki sanat uzun ve yorucu bir emek ister.

Eserlerinizi düşünürken hangi tekniklerden yararlanıyorsunuz?

Eserlerimi oluştururken geleneksel ve çağdaş anlayışın tekniklerini bir arada kullanıyorum. Çıkış noktam geleneksel ebru sanatında kullanılan yöntemdi. Ancak daha sonra bugün ki anlatım dilini oluştururken adı geçen yöntemin yetersiz olduğunu gördüm. Yine benzer yöntemlerle birlikte plastik öğelerin eklendiği ikinci bir yola başvurdum. İşin bu noktasında resim anlayışı içinde bir çeşit müdahaleli bir uygulama gündeme geldi. Gelenekselin dışına çıkmam da bu yolla gerçekleşti. Sonuçta ikisinin buluşmasıyla ortaya çıkan eser yeni bir bakış açısının ürünü oluyor.

Kullandığım malzemelerin başında klasik ebru sanatının malzemeleri geliyor. Onlara ek olarak akrilik ve yağlıboyayı devreye sokuyorum. Böylelikle malzeme açısından daha zenginleştirilmiş bir çalışma gerçekleştirdiğime inanıyorum. Resimdeki figürleri baştan tasarladığımı söyleyemem. Sürecin akışı içinde kendiliğinden ortaya çıkan kimi lekeler, küçük müdahalelerle yeni bir anlam kazandırdığım görülebilir. Değindiğim yönüyle yaptıklarımın beni sürüklediği yerlere doğru izlediğim bir rota var. O nedenle baştan kendimi sınırlandırmıyorum. Çalışma süreci sonunda soyut lekelerden oluşan bir yapı ortaya çıkabileceği gibi, adlandırılacak somut figürler de kendini açığa vurabiliyor.

Ebru sanatına başlama hikâyenizi kısaca anlatabilir misiniz?

Ebruya olan ilgim 1982 yılında, Hezarfen Necmeddin Okyay Bey'in torunu Sacit Okyay Bey'in kızı Güldehen Okyay'ın okulumuza öğretmen olarak atanması ile başladı. Necmeddin Okyay hocamıza ait ilk orijinal ebruları o zaman gördüm. Öğrenmek için büyük bir heves duydum. O yıllarda bulunduğum şehirde ebru ile ilgili hiçbir doküman ve bilgi bulamadım. Şimdi ki gibi iletişim araçları mevcut değildi. Güldehen Hanım'dan babası Sacit Okyay Bey'den ebru yapımı ile ilgili bilgi istemesini rica ettim. Sacit Bey, Güldehen Hanım'a yazdığı mektuba ebru ile bilgiler ekleyip göndermişti. O bilgiler dâhilinde denemeler yaptım. Çok başarılı denemeler değildi.

1996 yılında Milli Eğitim Bakanlığının öğretmenlere verdiği seminere giden öğretmen arkadaşımın ebru yapımını öğrenene kadar araştırmalarım sürdü. 2000 yılında Ankara'da Sevim Sağdıç Hanım'ın görevlendirildiği Milli Eğitim Bakanlığı seminerine katıldım. 2002 yılından sonra İstanbul'da farklı tarzlarda çalışan ebru sanatçıların atölyesini

ziyaret ederek ebru ile ilgili araştırmalar yaptım, bilgiler kazandım 2010 yılında girdiğim sınavla Kültür Bakanlığı ebru sanatkarı olma hakkı kazandım. Birçok ülkede ebru tanıtımı için bakanlık tarafından görevlendirildim. Bu alan üzerinde yoğunlaşarak belli bir birikime ulaştığıma inanıyorum. Tabii ki sanatta hiçbir zaman en mükemmele ulaşmak gibi sonuç yoktur. Elimden geldiği ölçüde çalışmalarımınla sahip olduğum birikimi genişletmeye çalıştığım söylenebilir.

Geleneksel ebru sanatı ile modern ebru arasında sizce nasıl bir ilişki var. Sizi modern ebruya sürükleyen şey nedir?

Sizin de belirttiğiniz gibi bu sanat geleneksel bir yapıdadır. Gelenekselliğin önündeki en büyük sorun bir süre sonra tıkanma noktasına varır. Çünkü sonuçta ne kadar özgür davranırsanız davranın belli biçimler arasında kalmak zorundasınız. Oysa bunu günümüz plastik sanatlardaki bir takım yeni yapılanmalarla birleştirerek daha çağdaş bir yapıya kavuşturmamız mümkündür. Ben ikinci yolu izleyerek gelenekselden çağdaş uzanan bir çalışma üslubunu benimsedim. Gelenekselin birbirini tekrarlayan anlayışı yerine daha geniş açılımlarla farklı yaklaşımlarda bulunmayı tercih ettim.

Eserlerinde resim ve ebru kullanan bir sanatçı olarak resim ve ebru arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

Söz konusu iki sanat arasındaki birinci fark teknik konusudur. Ebru tekniğinde diğer tekniklerden farklı olarak spontane oluşumlar mevcuttur. Ebru

sanatı geleneksel sanatlardan biridir. Bir yerde belli kalıplar içinde zorluyor sizi. Resim sanatında başlangıçta belirlenmiş kalıplar yoktur. Ele aldığım konunun anlatımında en iyi ve estetik açıdan en uygun bir dili yakalamaya çalışıyorum. Bu nedenle resim çalışmasında başlangıçtan sonrası düşünce yoluyla sürekli olarak değişime açıktır. Zaten plastik sanatların yapısı bu sürekli değişim kuralı üzerindedir. Burada vurgulanan değişim üslup değişimini kapsamaz. Ele aldığım konuyu özüne en uygun şekilde anlatabilmek adına araştırmayı hedefleyen bir değişimdir.

Resim ve ebru konusunda şehrimizi ve ülkemizi “Kültür Bakanlığı Ebru Sanatkârı” olarak temsil ettiğinizi biliyoruz. “Kültür Bakanlığı Sanatkârı” olmak isteyenlere nasıl bir yol izlemelerini tavsiye edersiniz?

Sanatta öncelikli hedef çok çalışmaktır. Aynı zamanda bu çalışmayı disiplinli olarak sürdürmek esastır. Çünkü sanat bugünden yarıya elde edilen bir meslek değil. O bir yaşama biçimidir. Sanatın temelini oluşturan yaratıcılık kavramı ancak sürekli araştırıp gözlemleyerek ve bunlardan yola çıkarak ortaya bir şeyler koymaktır. Bu nedenle gerek bireysel olarak gerekse bir kurum için kendini kanıtlamak ancak çalışmakla olur. Kültür bakanlığı sanatkârı olabilmek için öncelikle icra ettiği sanat dalına vakıf olması gerekmektedir. Bakanlık Sanatkârı olmak isteyenler Kültür Bakanlığı Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcılarını tespit Kurulu Başvuru Formunu doldurarak başvurabilirler. Yanı sıra sanatlarını icra ettiklerine dair video, diploma, sertifika ve ders aldığı hocasından icazetname istenmektedir. Mülakat

öncesi hocası aranarak bilgi alınmaktadır. Mülakat sırasında başvuru formuyla birlikte göndermiş olduğu video izlenmekte, sanatıyla ilgili teorik bilgiler sorulmakta ve dosya şeklinde hazırlamış olduğu eser örnekleri incelenmektedir.

Sanatsal faaliyetlerde büyük şehirler daha şanslı aslında. Çorum’u sanatsal anlamda nasıl buluyorsunuz?

Çorum doğumlu ve bu topraklardan çıkmış çok sayıda sanatçımız bulunuyor. Yine sanat eğitimi veren okullarda öğrenim gören gençlerimizin sayısına baktığında da bu konuda bir fikir sahibi olabiliriz. Ayrıca şehirde açılmış hobi kurslarına olan talep de bunun bir göstergesi sayılır. Çorum’da geçmişten bugüne değin sanatla uğraşan birçok önemli ismin yer alması, insanımızın bu alanla bağlarının kuvvetli olduğunu gösteriyor.

Ülkemizde büyük merkezler dışında sanat etkinlikleri ne yazık ki bazı olumsuzluklarla karşı karşıya. 11 yıl önce Belediyemiz tarafından başlayan etkinlikler sayesinde Çorum’da sanat hareketleri belli bir ivme kazandı. Galeri ve müzelerin halkı sanat konusunda eğitime gibi bir rolü olduğunu hepimiz biliyoruz. Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük kentler dışında bir sanat galerisi ve müzesine sahip olduğumuz için son derece sevinçliyim. Çorum Belediyesi Sanat Müzesi Türkiye’de ilk olma özelliğini taşıyor. 2009 yılında başlayıp 5 yıl süren çalıştaylarda ülkemiz sanatında yer etmiş çok sayıda sanatçıyı Çorum’da ağırladık. Onların yapmış olduğu eserler müzemin çekirdeğini oluşturdu. Bizim yaptıklarımızı örnek alan birçok başka kent benzer bir yol izlemeye

başladı. Bu anlamda Çorum bir öncülük rolü de üstlenmiş oldu. 2015 yılında açılan Sanat Galerimiz’de ülkemizin tanınmış ressamlarının sergileri açılıyor ve halkla buluşmaları sağlanıyor. Hiç şüphe yok ki belediyenin katkılarıyla yapılan çalıştaylardaki etkinlikleri ve sanat galerisinde açılan sergileri izleyen halkta sanata karşı bir ilgi ve heves uyandırdı. Bundan sonrası da bilinçli ve disiplinli çalışmalarla sanatsal faaliyetlerin çoğalacağına inanıyorum.

Sanatçıların üretimi insanların sanata bakışı ve eserler alması konusunda ne düşünüyorsunuz? İnsanlar iş yerlerine, yaşadıkları evlere harcama yaparken sevdiği bir sanatçının orijinal eserini almayı düşünmüyorlar. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Sanat bir kültürdür. Sanat eseri alıp evine veya iş yerine asmak da aynı kültür anlayışının içindedir. Eğer toplum bu konuda yeterince eğitilmemişse bir sanat eseri ile ucuz bir poster ya da taklit bir çalışma arasındaki farkı bilemez. Onun için öncelikli hedef halkın, toplumun eğitimidir. Devletin ve ona bağlı kurum ve kuruluşların bu konuda halka öncülük etmesi zorunludur. Bu, çağdaşlığın olmazsa olmaz kuralıdır. İyi ile kötünün ayırt edilebilmesi, kopya ile orijinal arasındaki değer farklılığının öğrenilmesi ile sanat eserine olan talep de artacaktır. Aslında sanat eğitiminin genel amacı topluma birbirinden ayrı seçenekler arasında iyiye yönelmesini sağlamaktan başka bir şey değil.

Örnek aldığınız bir sanatçı var mı?

Benim için sanatla yoğrulmuş, bu yolda kalıcı eserler bırakmış her sanatçı bir modeldir. Birini diğerinden ayırmak imkânsız. Onların sanat yolunda nasıl

ilerlediklerine bakarak kendime özgü yolumu bulmaya çalışıyorum.

Pandemi dönemi geçince ne tür sanatsal faaliyetlerde bulunmak istiyorsunuz? Hedef ve projeleriniz nelerdir?

Pandeminin getirdiği kısıtlamalar atölye ortamında çalışmalarımı büyük ölçüde aksattı. Bu salgını atlattıktan sonra çalışmalarımı daha bir gönül rahatlığı içinde, salgının yarattığı psikolojik tedirginlikten uzakta yapmak istiyorum. Elbette bu sürecin sonunda sergiler açmak, fuarlar gibi başka sanatsal etkinliklere katılmak hedeflerim arasında. Dedğim gibi sanat yapabilmek için insanın günlük tedirginliklerden, kısıtlamalardan uzak, rahat bir ortamda çalışması esastır. Bu dönemi olabildiği kadar verimli geçirebilmek için de çaba sarf edeceğim.

Sanatla ilgilenen, ilgilenmek isteyen gençlere ne tür tavsiyeleriniz olabilir?

Sanatla ilgilenecek kişilerin öncelikle yapacakları, sanatı sevmeleridir. Bu şarttır. Onu izleyen ikinci aşama, sanatın, ilgili alanında yeterli bilgiye sahip olmaları gerekiyor. Hem uygulama hem de teorik olarak kendi alanlarında gerekli bilgiye sahip değilse başarılı olmak mümkün değildir. Sanatın geçici bir heves olmadığını bilmelidirler. Sonrasında da sürekli ve disiplinli bir çalışma süreci içine girmeleri gerektiğini akıllarından çıkarmamalıdır.

BASRA KÖRFEZİ'NDEN YÜKSELEN YILDIZ: KATAR

■ Ertuğrul AYDIN

*“Şu karşı yaylada göç katar katar.”
Erzincan Türküsü*

Hem Ortadoğu, hem de dünya coğrafyası üzerinde giderek parlayan bir yıldız özelliğine sahip olan Katar, petrol-enerji/doğal kaynaklar, ekonomi-ticaret, turizm-kültür alanlarında dikkat çekmektedir. Katar'ın giderek büyüyen ve gelişen bu yapı ve özelliği, farklı coğrafyalardan, özellikle de Asya ve Afrika'dan buraya hızlı bir nüfus akışına yol açmıştır.

Katar'ın, kelime olarak Arapça tren, kervan ve taşıt dizisi anlamlarının yanı sıra; birbiri ardı sıra dizili şeyler ile bir arada giden deve ya da uçan turna gibi hayvan dizisi anlamlarında da gelmektedir. Başkent Doha ise, adını Arapça “büyük/heybetli ağaç” anlamındaki “ad-doha”dan almıştır. Diyebiliriz ki, tabiatın doğrudan içinden gelen “katar” ve “doha” kelimeleri çölün ve yarımadanın atmosferiyle tamamen bütünleşmiştir.

Katar'a ilk yolculuğum soğuk bir Ankara akşamına rastlamıştı. Başkent Doha'ya indiğimde saatler gece yarısını çoktan geçtiği halde hava çok sıcaktı.

Çölün, sıcaklığın, rüzgârın ve körfezin atmosferi kendini hemen hissettirmişti. Doha'da, havalimanında görevli bir Katarlıya konaklayacağım otelin adresini sordum. Görevli, Türk olduğumu öğrenince, Galatasaraylı iki eski futbolcuyu, Hasan Şaş ve Ergün Penbe'yi sordu. Dahası, Ergün Penbe'nin “buz adam” ve “kemik” lakaplarını bildiğini söyledi. Ben de “Galatasaraylıyım. Her iki futbolcuyu da tanıyorum” dedim. Birlikte taksi durağına doğru yürüdük. Taksiciye, konaklayacağım otelin adresini verdikten sonra, benim Türk ve Galatasaraylı olduğumu, bir de gece yerine gündüz tarifesi açmasını söyledi. Böylece, Katar'da sıcak bir karşılama yaşamış oldum.

Ortadoğu'nun ve Arap Yarımadası'nın bu küçük ülkesi 1871'de Osmanlı egemenliğine geçmiş; I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin “yarımada”dan çekilmesiyle birlikte, 1916 yılında savunma ve dışişlerinde İngiltere'nin himayesine girmiş; 1971'de bağımsızlığını ilân etmiştir. Katar'ın sosyal ve ekonomik alanlarda hızla kalkınması ise, 1995 sonrasından itibaren başlamıştır.

Petrol ve hidrokarbon rezervleri açısından zengin olan Katar'da, nüfusun önemli bir bölümü başkent Doha'da yaşamaktadır. Katar'ın nüfusu XX. yüzyılın başlarında otuz bin civarındaydı. Bugün nüfus, iki buçuk milyonu aşmış durumdadır. Bu nüfusun, dört yüz kadarını Katarlılar, geri kalanını ise Katar dışından gelen yabancılar oluşturmaktadır. Uzakdoğu'dan gelen pek çok yabancı işçilerin sayısı bu yekûn içinde önemli ağırlıktadır.

Katar'da, gelenekle modern dünya, daima yan yana iç içe durmaktadır. Katar'da otantik olanla modern olan, gelenekle çok kültürlü sosyal hayat bir arada harmanlanmış gibidir. Bu harman ve sentezin içinde İslâm kültürü ve Ortadoğu geleneklerinin hüviyetinin korunduğu görülmektedir. Doha'da otantik özelliğini koruyan Souq Wakif Çarşısı, bizi tarih ve geçmişe doğru yolculuğa çıkarmaktadır. Doha'nın eski şehir merkezini oluşturan bu çarşıda otantik havanın, 1971 öncesindeki atmosferin korunduğu görülmektedir. Doğrusu, Katar'da keyifle gezdiğim yerlerin başında bu çarşayı sayabilirim. Ortadoğu'ya

ait kültür özelliklerinin görüldüğü çarşıda, dar sokak ve otantik dükkânlarda, kahve, halı, baharat gibi ürünler satılmaktadır. Burada bir yönüyle İstanbul Kapalıçarşı, bir yönüyle de Anadolu havasını hissetmek mümkündür. Souq Wakif Çarşısı'nda ayrıca, şahin ve atmacaların satılması, Ortadoğu ve Orta Asya'ya kültürün şaşırtıcı örnekleri arasındadır.

Doha'da, Souq Wakif Çarşısı'nın hemen yanı başında bulunan Fanar-Katar İslâm Kültür Merkezi sıra dışı mimarisiyle dikkat çekmektedir. Kültür merkezi ve araştırma birimi olarak hizmet veren bu bina, Doha'nın otantik özelliğini de yansıtan unsurlardan biridir. Souq Wakif Çarşısı'nda tanıştığım Uganda'lı bir temizlik işçisi, “sana çok beğeneceğin, hatta unutamayacağın bir fotoğraf çekeceğim” dedi. Sonra, elindeki çalı süpürgesini bir kenara bırakarak; Fanar-Katar İslâm Kültür Merkezi'ni arka plana alıp binanın üstünde uçan kuş sürüsünü geometrik bir uyum içinde fotoğraf karesine yerleştirmişti. Gerçekten de, çok beğendiğim ‘efsane’ denilebilecek bir fotoğraf çekmişti. Ona içtenlikle teşekkür etmeden önce, birlikte Basra Körfezi'ne dönerek; kara kıta-ya/Afrika'ya/Uganda'ya ve Türkiye'ye el salladık.

Katar'da ziyaret edilmesi gereken yerlerin başında İslâm Eserleri Müzesi gelmektedir. “Sırf Doha Limanı'nda yer alan bu müzeyi ziyaret etmek için Katar'a gidilir” dersek konunun önemi daha da anlaşılmış olur. 2008 yılında ziyarete açılan ve yapay bir ada üzerine kurulan bu müzede, VII-XIX. yüzyıllar arasında farklı coğrafyalardaki İslâm kültürüne ait eserler sergilenmektedir. İslâm medeniyetinin izlerinin kolayca hissedildiği müzede, el yazma Kuran örnekleri, hat, cam, metal, seramik, Kütahya çinileri, Türk kılıçları, Kanuni'nin fermanı ile birlikte; Türkiye, Mısır, Ortadoğu, İspanya, Hindistan ve Orta Asya'dan getirilen koleksiyon ve objeler sergilenmektedir. Ünlü mimar İeoh Ming Pie tarafından tasarlanan sıra dışı mimariye sahip müze binası, bir Türk firması tarafından inşa edilmiştir. Yarım günümü ayırdığım bu müzede en etkilendiğim obje Fatih Sultan Mehmed'e ait yağlı boya tablo, -Londra'daki The British Museum'da yer alan orijinal yağlı boya tablonun dışındaki diğer bir orijinal yağlı boya tablo- olmuştur.

Katar, daha doğrusu başkent Doha, sahip olduğu gökdelenler ve alışveriş merkezleriyle Dubai, Hong Kong ve Manhattan'la yarışmaktadır. Bu yönüyle, hem Dubai, hem de Manhattan'a benzeyen binalar, körfezi çevrelemiş; büyükelçilikler, bakanlıklar,

merkez bankası gibi sembol binalar burada yerlerini almıştır. Katar ziyaretinde bu yapıların körfezdeki konumunu ve Souq Wakif Çarşısı, İslâm Eserleri Müzesi, Fanar-Katar İslâm Kültür Merkezi, Doha Al Corniche, Katara Kültür Köyü, Katar Ulusal Müzesi, Al Zubarah Kalesi, Grand Mosque, Pearl Qatar, Khor Al Adaid, İnci Adası, Sea Line Çölü ve Banana Adası'nı görmek gerekir. Bunların dışında, Modern Arap Müzesi, Al Khor Müzesi, Al Wakra Müzesi, Oryantalist Müze, Silah Müzesi, Şeyh Faysal Müzesi, Modern Arap Sanatı Müzesi gibi görülecek yerler de gezilecekler listesine dâhil edilebilir.

Finans, bayındırlık ve son zamanlarda spor turizminin öne çıktığı Katar'da para birimi “Katar Riyalı”dır. Binicilik, su sporları, yelken, dalış ve golfün ön plana çıktığı ülkede, 2022 yılında yapılacak FIFA Dünya Futbol Şampiyonası'nın Katar'da yapılacak olması Katarlıları heyecanlandırmaktadır.

Türkiye'ye tarih, kültür ve coğrafya bakımında uzak olmayan Katar'da, petrol, doğal gaz, bayındırlık ve spor yatırımları gibi alanlardaki çalışmalara yakından tanık olmak güzeldi. Ancak kendi adıma, Katar kültürünü tanımak, birbirinden güzel müzeleri görmek, otantik kültürün/Baharat Yolu'nun oryantalizmle çakışan noktalarına tanık olmak daha ilgi çekiciydi. Ayrıca, ünlü Ortaçağ seyyahı İbn-i Batuta'nın Ortadoğu'daki izlerini sürmeye çalışmak benim açımdan ilginç bir deneyim oldu. Bunların dışında, Katar'ın geleneksel mutfağındaki yemekleri tatmak, bu coğrafyaya ait keçi-ceylan arası bir hayvan olan “oryx”i yakından görmek, otantik bir kıraathanede yerli halkla birlikte bağdaş kurup Barselona-Real Madrid maçı izlemek de Katar'a ait unutamayacağım hatıralar arasındaki yerini aldı.

Foto: Osman Keser

Şakayık

Eren BÜLBÜL için

İyiki varsın
Teşekkür ederim cümlesindeki
E harfi
Bitirmek üzereyim
Sayende
Yeni başladığım şiiri.

Henüz demlenmiş çay kokusu
Buğusu üstünde tüten
Çaydanlık
Ne dilerim ki senden
Anne
İyilik, sağlık.

Ne yapsan olmuyor bazen
Sütü taşıyor kimi annenin
Ilık mı ılık.

Toprağını sevmiyor
Durduk yerde
Ya da saksısını
Sarmaşık.

İçim seni çağırıyor
Anne
Dilim şakayık.

Gökhan AKÇİÇEK

